

Knežski **PARKI**

REVIJA ZA PROMOCIJO
januar 1995 št.6 cena 400 SIT

**VELIK DEL EVROPE
UKREPA ZA ZAŠČITO
SVOJIH NARAVNIH
LEPOT**

**PREDVIDEN JE ZAKON,
KI UVAJA "KULTURNI
TOLAR". Z NJIM NAJ BI
ZAŠČITILI KULTURNO
DEDIŠČINO
NA SLOVENSKEM...
V TEM ZAKONU
JE VSEBOVANA TUDI
OBNOVA ŠTANJELA.**

**VZGOJA ZA VARSTVO
OKOLJA SE PRIČNE
ŽE V ZGODNJI MLADOSTI-
PRI STARŠIH, UČITELJIH
IN V OKOLJU,
S KATERIM SE OTROK
DRUŽI**

MEJNIKI

DZS

MEJNIKI NA RAZVOJNI POTI ČLOVEŠTVA IN MEJNIKI V VAŠI KNJIŽNICI

8 *sijajnih bogato ilustriranih
in dokumentarnih žepnih monografij*

8 *področij delovanja,
raziskovanja in ustvarjanja*

D 73779/<2>, 1995
KRAS

199502400

SIK KOPER - BIB. CRPODISTRIJA

COBISS

PISAVA - SPOMIN ČLOVEŠTVA KRIŽARJI IN SVET VZHODA ISKANJE
POZABLJENEGA EGIPTA SIGMUND FREUD - TRAGIČNA OSEBA V DOBI
ZNANOSTI ČAROVNICE - SATANOVE NEVESTE IZZIV TEČAJEV
SLONI - STEBRISVETA MOHAMED - ALAHOV PREROK

MEJNIKI so zbirka za XXI. stoletje, ki si jo lahko privoščite že danes!

Knjige so že naprodaj v knjigarnah - komplet stane 11.960 SIT, posamezni naslovi so po 1.780 SIT lahko pa jih tudi naročite po telefonu: 061/140-51-40 ali pisno na naslov:

DZS Založništvo literature, Mestni trg 26, 61000 Ljubljana.

2400/95

Kras

IZ VSEBINE JANUAR 1995 št. 6

Na naslovnici:
*Poplavljeno Planinsko polje
s Planino in Ravbarjevim stolpom
v ospredju.*
Foto: Matjaž Žnidaršič

MEDI/CARSO

Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8; telefon +386-061/125-14-22 - Glavni urednik Lev Lisjak; odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj; oblikovanje Lev Lisjak - Naslov uredništva: Revija Kras, 66223 Komen, p.p. 17, telefon +386-067/78-434; naslov dopisništva: Revija Kras - Bortur, 6210 Sežana, Srebrničeva ul., telefon + 386-067/72-476 - Maloprodajna cena 400 SIT, 4500 Lit, 3,00 \$ - Žiro račun: 50100-603-43117 - Fotografije: fotoagencija Mediacarso - Dokumentacija: Agencija Kras - Tisk: Tiskarna Ljubljana - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št. 23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras med proizvode informativne narave, za katere se plačuje prometni davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji - Mednarodna standardna serijska številka ISSN 1318-3257. To izdajo revije Kras je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo.

Jože Osterman:	SLOVENSKA NARAVNA DEDIŠČINA V SVETOVNIH NARAVNIH VREDNOTAH	3
Sergij Pelhan v pogovoru z Ido Vodopivec:	PROMOCIJA, PREDSTAVITEV JE NEKAKŠNA ČUDEŽNA IN OBETAVNA BESEDA	4
Mladen Berginc v pogovoru z uredništvom:	SLOVENIJA JE PO POVRŠINI ZAVAROVANIH OBMOČIJ NEKJE NA SREDINI EVROPSKE LESTVICE	10
Marko Simić:	NOV INŠTRUMENT ZA VAROVANJE KRAŠKIH OBMOČIJ V SLOVENIJI	14
Dr. France Habe:	KORISTNE USMERITVE	18
Lili Mahne - Samo Škrbec:	KROG NOTRANJSKEGA PARKA	20
Dr. Branka Berce-Bratko:	ČLOVEK IN KRAS V OKVIRIH OKOLJU SPREJEMLJIVEM RAZVOJU	23
Miroslav Gombač:	RAZVOJ PODEŽELJA	26
Dr. Andrej Kranjc:	NAJBOLJ POZNANO PRESIHAJOČE JEZERO NA SVETU	28
Slavko Polak:	PTIČJI RAJ ZA OPAZOVALCE IN POZNAVALCE	32
Lili Mahne:	PESTRA PONUDBA PUSTOLOVSKIH POČITNIC IN IZLETOV	36
Milka Petrič:	TURIZEM NA VASI	38
Dušan Kramberger:	PONOS DOMAČINOV UTRJUJE ODGOVORNOST ZA DEDIŠČINO	39
Vojko Čeligoj:	PLANINSTVO JE ZAVEZANO SNEŽNIKU	44
Marko Berce:	LOV V NOTRANJSKEM PARKU, DA ALI NE?	45
Matjaž Pavlin:	CERKNIŠKI TABORNIKI	46
Ljoba Jenče:	KAKO JE NASTALO CERKNIŠKO JEZERO	48
	UVOD V ZAKON O REGIJSKEM PARKU ŠKOCJANSKE JAME	52
Peter Skoberne:	ZARAŠČANJE KRASA - DA ALI NE?	56
Mag. Janja Kogovšek:	KAKO CESTNI PROMET OGROŽA KRAS IN KRAŠKO VODO	58

Spoštovani bralci!

To izdajo revije Kras smo načrtovali skupaj z Ministrstvom za kulturo. Utemeljuje predloge zagovornikov zahteve, naj država čim prej zavaruje določena območja Slovenije zaradi tamkajšnje izjemne naravne in kulturne dediščine. Predstavlja zamisel o Kraškem regijskem parku, ki naj bi v nekaj letih nastal s povezavo in združitvijo Regijskega parka Škocjanske jame, za razglasitev katerega je v parlamentu že predlog ustreznega zakona, Krajinskega parka Lipica z okolico Divače, Regijskega parka Kraški rob in Štanjela z okolico kot kulturnega spomenika. In predstavlja zamisli sodelavcev cerkniškega podjetja Area o Notranjskem regijskem parku, ki zajema porečje Ljubljane - slovenske kraške reke s sedmimi imeni.

Seveda so to zamisli, načrti, a so strokovno podkrepljeni in imajo podporo ljudi, ki živijo na predvidenih zavarovanih območjih. Strokovnjaki so v svojih pogledih in utemeljitvah ob sodelovanju domačinov upoštevali takšno zavarovanje kraške naravne in kulturne dediščine, ki tam živečim ljudem ponuja nove, zanimive možnosti za zaposlitev in uveljavitev naravi prijaznih gospodarskih dejavnosti.

Predlagatelji zamisli o obeh regijskih parkih in sploh o ukrepih države za zavarovanje naše naravne in kulturne dediščine pričakujejo, da jih bo slovenski parlament podprl. Verjamejo, da bo Slovenija, podobno kakor je to storila že večina najbogatejših evropskih držav, še pravočasno zavarovala vsaj najpomembnejše naravne in kulturne vrednote pred pustošenjem, uničevanjem, izginevanjem...

Zahvaljujemo se vsem, ki so s svojimi pogledi, ugotovitvami in utemeljitvami pomagali pri nastanku te izdaje revije Kras!

Uredništvo

061/125-14-22, 067/78-434

SLOVENSKA NARAVNA DEDIŠČINA V SVETOVNIH NARAVNIH VREDNOTAH

Jože Osterman

dipl. sociolog - državni sekretar v ministrstvu za kulturo

Morda mi bo kdo očital, da sem krivičen in pristranski, če mislim, da je organiziranost naravovarstvenih dejavnikov in s tem pa tudi organiziranost varstvenikov naravne dediščine v Sloveniji bistveno nižja od tistega, kar že zdaj dopuščajo in pospešujejo najprej že dosežena raven stroke pa tudi obstoječa zakonodaja ter z njo država. In vendar je mogoče zelo jasno opaziti, da so strokovna znanja, način dela in pristopi k razreševanju obstoječih problemov na tem področju dokaj moderni, zagotovo primerljivi s podobnimi v zahodnoevropskih državah, medtem ko zlasti uspešnost in učinkovitost na teh osnovah sprejetih varstvenih ukrepov zaostajajo. Torej gre tudi na tem področju za bolezen, ki se ji reče družbena neučinkovitost, in ki jo težko premagujemo zlasti zato, ker se za vsako ceno držimo doseženega statusa quo.

Varovanje naravne dediščine kot organizirana skrb države, torej njene zakonodajne in izvršilne oblasti, pravzaprav že dolgo ni več nova dejavnost. A vendar lahko v Sloveniji opazujemo praktično nespremenjen položaj formalne zaščite že lepo število let. Ob kardinalnem zakonu, ki je za Slovence pomenil na tem področju prelom - ob razglasitvi Triglavskega narodnega parka v začetku osemdesetih let, se ni spremenilo skoraj nič; le redke občine so zmogle razglasiti nekaj manjših območij za zaščiteni naravni dediščino. In priznati je treba, da se je izoblikovala vsaj vizija, katera območja bodo v določenem obdobju morala dobiti status naravnega parka oziroma zaščitenega območja. Od tod naprej pa tečejo stvari prepočasi, saj študije, ki naj bi bile strokovne podlage za razglasitve, zelo zamujajo. Nevarnost počasnega dela na tem področju je poznana: skozi prodor svobodnih gospodarskih spodbud se na marsikaterem območju, predvidenem za posebno zaščito, pojavljajo interesi, ki so v ostrem nasprotju z varstvenimi interesi. Je nevarnost, da se bodo naše vizije postopoma razstavile na nekakšne prafaktorje, kar bi utegnilo močno ogroziti celovitost slovenskih naravnih vrednot.

Tak razvoj je v precejšnjem nasprotju s tisto dinamiko, ki jo moremo spremljati zlasti v razvitem svetu. Velik del Evrope, še zlasti tisti, s katerim se lahko primerjamo, živahno ukrepa za zaščito svojih naravnih lepote. Mislim na države tako imenovane višegrajske skupine, pa tudi na Skandinavce, ki jih je izkoriščanje naftnih bogastev v severnih morjih spravilo v upravičen obup. Pri nas je ogroženost narave res manjša, vendar je tudi "količina" naših naravnih vrednot precej skromnejša.

Sprejetje strategije o varovanju narave je zato ena izmed tistih naših ključnih nalog, ki jo moramo čim prej opraviti. Dokument je pripravljen in po moji presoji tudi dokaj dober. In tudi realen je, tako v predlogih za ukrepanje, kakor tudi v finančnih ocenah tega ukrepanja!

S sprejetjem dokumenta o strategiji varovanja narave prihaja v "zavest" slovenske države zelo jasen skupek nujnih nalog, ki sodijo med prednostna dejanja naše družbe za zaščito svoje identitete. Formalna razglasitev približno 24 % slovenskega ozemlja za območja, na katerih bodo veljali posebni zaščitni režimi za na-

ravne vrednote, je namreč težka naloga. O njej se bo treba še veliko pogovarjati tudi s prebivalci zavarovanih območij, saj utegne razglasitev marsikoga med njimi gmotno prizadeti. Zato morajo tem nalogam slediti še tiste naloge, katerih uresničitev bo prav tem prebivalcem dokazala, da je življenje na naravovarstveno zaščitenem območju pravzaprav posebna dragocenost.

In na koncu še tole: v poskusni seznam svetovne dediščine, ki jo vodi UNESCO, predlaga Slovenija vpis dveh tako imenovanih kulturnih pokrajin - Krasa in fužinskih planin. Po mnenju mednarodnih strokovnjakov so namreč prav kulturne krajine, torej sinteza naravnih in kulturnih vrednot, za Slovenijo tisto, kar je najbolj zanimivo tudi za ostali svet! In prav to nam nalaga nov pogled in spoštovanje dediščine, katere lastniki smo...

PROMOCIJA, PREDSTAVITEV JE NEKAKŠNA ČUDEŽNA IN OBETAVNA BESEDA

Pogovarjala se je **Ida Vodopivec-Rebolj**

Gospod minister, dve leti oziroma polovica Vašega mandata je minilo od Vašega prihoda na ministrstvo za kulturo...

Če bi Vas na hitro vprašala, ali so se Vaše predstave ob prevzemanju tega resorja v vladi ujemale s tem, kar ste minuli dve leti delali, kaj bi lahko rekli?

"Po prevzemu dolžnosti ministra za kulturo so bila mnenja, kako voditi slovensko kulturno politiko, zelo različna. Moje predstave so pri tem izhajale iz prejšnjih izkušenj, ko sem vodil Kulturno skupnost Slovenije in v kateri so bili v ospredju program in razdeljevanje finančnih sredstev, hkrati pa tudi usklajevanje različnih interesov med kulturnimi delavci in javnostjo... V minulih dveh letih je bilo moje delo in delo ministrstva za kulturo predvsem pravno področje, kajti vsa zakonodaja iz obdobja pred osamosvojitvijo Slovenije je bila zavržena, pa je bilo zato treba tudi za področje kulture pripraviti nove pravne osnove za vodenje kulturne politike".

Pred nedavnim je bil sprejet splošni zakon o kulturi, ki predstavlja ogrožje njenega organiziranja in financiranja. Nastajal je dolgo in v času priprave spodbudil precej polemik. V čem je bilo bistvo takih dialogov in kdo je prodril s svojimi pogledi?

"S svojimi sodelavci sem si za prvo nalogo naložil pripravo že omenjene in na

nove temelje postavljene pravne zakonodaje za področje kulture. To smo naredili in predložili parlamentu. Kakor veste, je slovenski parlament sprejel temeljni zakon, ki določa odnos države do kulture, česar prej nismo imeli.

Dilem je bilo kar nekaj... Temeljna dilema je bila o tem, ali naj bo kulturnim delavcem - umetnikom res zagotovljena zaposlitev za nedoločen čas. Najprej smo namreč predlagali, naj bo ta oprta na ustrezno pogodbo za dobo mandata predstojnika kulturne ustanove, v kateri kulturni delavec dela.

Pozneje pa se je izoblikovalo stališče, naj to velja le za kulturne ustvarjalce, ki šele vstopajo v delovno razmerje, medtem ko naj imajo že zaposleni kulturni delavci pridobljeno zaposlenost za nedoločen čas.

Tudi o vplivu kulturnih delavcev na kulturno politiko je bilo veliko nasprotujočih si pogledov... Prejšnji model kulturne politike je temeljil na soupravljanju in samoupravljanju, v okviru katerega so kulturni delavci (so)oblikovali kulturno politiko. Sedaj, ko o vsem odloča parlament in ko sta dobila vlada in ministrstvo za kulturo drugačno vlogo, smo se zgledovali

po zapadnih izkušnjah. Tam minister za kulturo odloča, kdo vodi nacionalne kulturne ustanove, kakšen je poudarek na nacionalni kulturi, kdo financira ljubiteljsko kulturo, ipd.

Mi sicer nismo bili za uveljavitev enakega modela, kakršen je v veljavi v zahodnoevropskih deževah, saj smo zaradi nekaterih dobrih izkušenj iz samoupravne prakse v kulturno politiko vnesli več prvin, ki omogočajo soočanje države s kulturniki. Tako smo predlagali svet za kulturo pri vladi, ki naj predloge ministra za kulturo in kulturnega ministrstva, predno gredo v parlament, obravnava. Zlasti predloge za kulturno zakonodajo, za kulturno politiko itn... Predlagali smo tudi kulturniško zbornico, kar je sprožilo veliko razburjenje v društvih, ki so strokovno zadolžena za razvoj posameznih kulturnih dejavnosti. Njihovi predstavniki so zbornici nasprotovali, češ da je že uveljavljena praksa kar dobra... Potem so tu še skladi, kajti kulturna politika je oblikovana tako, da odločata, na primer, o kulturni dediščini kulturno ministrstvo in inšpekcija za varovanje naravne in kulturne dediščine. To pa ne velja za tako imenovano ustvarjalno kulturo! Kajti na tem področju naj se država ne vmešava, ampak naj samo določa sredstva in kontrolira uresničevanje sprejetih programov in njihovo kakovost... In tako na tem področju predvidevamo sklad za ljubiteljsko dejavnost, sklad za slovensko knjigo, sklad za filmsko dejavnost, ki je z zakonom že ustanovljen, pa tudi sklad za alternativno kulturo!"

Varstvo naravne dediščine, pod katerim pojmuje seveda tudi območje Krasa, se z novo organizacijo državne uprave seli v resor ministrstva za okolje in prostor. Kateri so poglobiti razlogi za to? Ali to ne bo ogrozilo varstva tega območja, ki je tudi v kulturnem smislu enkratno, zato pa tudi toliko bolj občutljivo? Ali namerava kulturni resor kar opustiti skrb za vso naravno dediščino?

"Menim, da selitev pristojnosti ne bo ogrozila varstva narave. Lahko jo le poveča ob skrbi za celotno varstvo okolja. Kulturna naravna dediščina pa, seveda, ostaja skrb našega resorja... Pri tem mislim na tisto naravno

dediščino, ki jo je izoblikoval človek skozi svojo zgodovino, kot so grajski parki ali znani Arboretum Voljčji Potok pri Domžalah".

Gospod Pelhan, navsezadnje ste tudi Vi skorajda doma s Krasa... Kakšen je Vaš odnos do Krasa in kraške krajine?

"Ta je nekoliko specifičen, ker se veliko vozim čez Kras in po Krasu. Tudi prenekateri vikend, če je le prost, na pomlad in na jesen se zadržujem tod, ker me privlačijo njegove znamenitosti in posebnosti. Od Lipice, Vilenice in Škocjanskih jam do Štanjela in Postojnske jame ter številnih drugih privlačnosti!

Kras je zame poseben svet, ki po svoji specifičnosti na prvi pogled nekako kar ne sodi v Slovenijo, ga pa - hvala bogu - imamo. In skrbno ga moramo varovati ter ga, skupaj z Italijani, ustrezno zaščititi kot skupen naravovarstveni park, ki naj bi na obeh straneh meje zavaroval to krajino in pomagal, da bi jo tudi turistično bolj izrabljali. Ne samo za enodnevne obiske italijanskih gostov, ki k nam prihajajo na kosila in večerje v gostilne, pa tudi ne za naše obiske onkraj meje, kamor hodimo predvsem po cenejših nakupih! Turizem na Krasu je še povsem na začetku, zato je treba domisliti, kaj vse s Krasa lahko sodi v sodobno turistično ponudbo".

Narejen je predlog, naj se Kras vpiše v poskusni seznam svetovne naravne in kulturne dediščine svetovne organizacije UNESCO. To bi bila velika stvar! Kaj pa moramo za to storiti v Sloveniji?

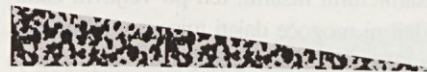
"Najprej moramo zavarovati Kras kot krajinski park, zagotoviti pogoje in odškodnino ljudem, ki v njem prebivajo, ter več vlagati v ohranitev, predstavljanje in popularizacijo njegove dediščine!"

Kras je poln kulturnih spomenikov, stavb, gradov. Deluje torej kot polnokrvna kulturna krajina. Kakšna bo politika vašega resorja do tega področja varstva Krasa?

"Predviden je posebni zakon, ki uvaja tako imenovani kulturni tolar, kakršnega imajo nekatera druga ministrstva. Z njim naj bi zaščitili najvrednejšo kulturno dediščino na Slovenskem - od Ptuja, Celja in Krasa do Pirana in od Novega mesta do Jesenic. V ta namen naj bi vsako leto izločali približno milijardo tolarjev... Tako naj bi imeli v začetku tretjega tisočletja ne le moderne avtoceste in močno vojsko, ampak naj bi imeli tudi tako krajino, ki nas bo privlačila, bogatila in v kateri se bomo radi zadrževali... V tem zakonu je vsebovana tudi obnovitev in prezentacija Štanjela!"

Promocija, pravilneje prezentacija ali predstavitev je nekakšna čudežna in obetavna beseda, ki jo zadnje čase veliko izgovarjamo, manj pa pomembnega zanjo storimo... Vsekakor je prav Krasko območje Slovenije, ki bi ga lahko res uspešno predstavljali in popularizirali. V čem so, po Vašem mnenju, stične točke med interesi različnih subjektov, da bi stvari potekale uspešnejše?

"Mislim, da bi moralo na tem področju storiti največ ministrstvo za gospodarske dejavnosti, oziroma njegov oddelek za turizem, saj je treba z najrazličnejšimi informacijskimi zvrstmi v časnikih, revijah in v vseh drugih sodobnih medijih obveščati in obvestiti tujo javnost o vrednotah Krasa, kraške krajine, kulturnih spomenikov in ga poudarjati - na primer Lipico, čeprav je sicer dovolj poznana - v povezavi z raznimi drugimi dogodki. To bi prav gotovo pritegnilo njeno pozornost in povečalo zanimanje tujcev za obiskovanje Krasa... Skratka, nujno je treba narediti celovit projekt s turističnega in naravovarstvenega vidika, vanj pa vgraditi ustvarjalno kulturo. In tu vidim tudi vlogo našega, kulturnega ministrstva, da bi pripravljali na Krasu in blizu Krasa bolj pogosto pomembne kulturne dogodke, ki bi tujce zanesljivo pritegnili in zainteresirali tudi za Kras!"

"Mislim, da bi moralo na tem področju storiti največ ministrstvo za gospodarsko dejavnost, oziroma njegov oddelek za turizem, saj je treba z najrazličnejšimi informacijskimi zvrstmi v časnikih, revijah in v vseh drugih sodobnih medijih obveščati in obvestiti tujo javnost o vrednotah Krasa, kraške krajine, kulturnih spomenikov in ga poudarjati v povezavi z raznimi drugimi dogodki. To bi prav gotovo pritegnilo njeno pozornost in povečalo zanimanje tujcev za obiskovanje Krasa... Skratka, nujno je treba narediti celovit projekt s turističnega in naravovarstvenega vidika, vanj pa vgraditi ustvarjalno kulturo..."

"Seveda pa gre pri takšnem razumevanju prezentacije in popularizacije za potrebo po usklajenem delovanju več ministrstev, če hočemo, da bo predstavljanje Slovenije na tujem zares uspešno in učinkovito. Ločeno, nepovezano delo na tem področju daje namreč pičle rezultate!"

Kaj menite o precejšnjem pritisku Italijanov, ki bi radi vlagali v Kras; bodisi v njegove objekte, bodisi kako drugače? Ali je treba sprejeti take predloge brez pridržkov ali bo potrebna kakšna posebna strategija? Kaj menite, denimo, ob problemu Štanjela - ali sprejeti tuje investiranje ali pa še leta počakati, da bo kompleks urejen?

"Kadar gre za zavarovana kulturna območja, za kulturne spomenike, med kakršne sodi tudi Štanjel v celoti in s svojimi posamičnimi hišami, teh po veljavni zakonodaji ni mogoče dajati tujcem v trajno last. Smiselno pa jim je omogočiti, da vanje vlagajo

in da imajo od tega tudi določene bonitete, ki jim gredo in ki trajajo skupaj z lastnikom-domačinom določeno obdobje.

Ne bi bilo prav, če bi tujcem omogočili pokupiti nepremičnine na občutljivem obmejnem območju nasploh; še zlasti ne kulturno dediščino, kajti zanjo moramo vsi skrbeti in jo tudi vsi varovati! Ne bi pa se smeli braniti ponujenih oblik pomoči, vendar bi pri tej morali za vsak primer dodobra preveriti, iz kakšnih virov se pomoč ponuja in v kolikšni meri je dobronamerna.

Dobronamerno pomoč nudita, na primer, UNESCO in Svet Evrope, saj se zavzemata za hitrejše obnavljanje in ponovno oživitev kulturnih in naravnih spomenikov. Zato tako pomoč vsekakor kaže sprejeti ter hkrati zagotoviti tudi sredstva iz občin in države. Toda, vsak tak projekt z udeležbo sredstev iz tujine bi morali preveriti ministrstvo za kulturo, ministrstvo za gospodarske dejavnosti in občina, na območju katere se takšno naložbo načrtuje.

In, če se povrnem k vprašanju o Štanjelu, naj dodam, da bo treba enkrat za vselej povedati, kdo je zanj odgovoren... Tujci nam ga prav gotovo ne bodo obnovili, če ne bomo sami postorili najpomembnejših stvari. To pa pomeni najprej urediti primarno infrastrukturo, kot so kanalizacija, vodovod, elektrika in ceste, kar mora storiti občina. Ta mora za to zagotoviti denar iz prispevkov, ki jih dobiva za te namene... Seveda pa jih kaže za te namene združevati in prednostno namenjati. In potem, skupaj z ministrstvom za kulturo, vlagati v obnovo objektov. Ministrstvo za kulturo namreč ni dolžno financirati obnovo, prenovo ali graditev komunalnih objektov!"

Ali potrebuje Kras po Vašem mnenju na svojem območju še kakšno javno kulturno ustanovo? Če jo potrebuje, kakšna naj bi to bila?

"Za raziskovanje krasa že imamo ustrezen inštitut v Postojni, ki deluje v okvirih Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Raziskuje predvsem kraško podzemlje in kraško krajino z vsemi njenimi posebnostmi,

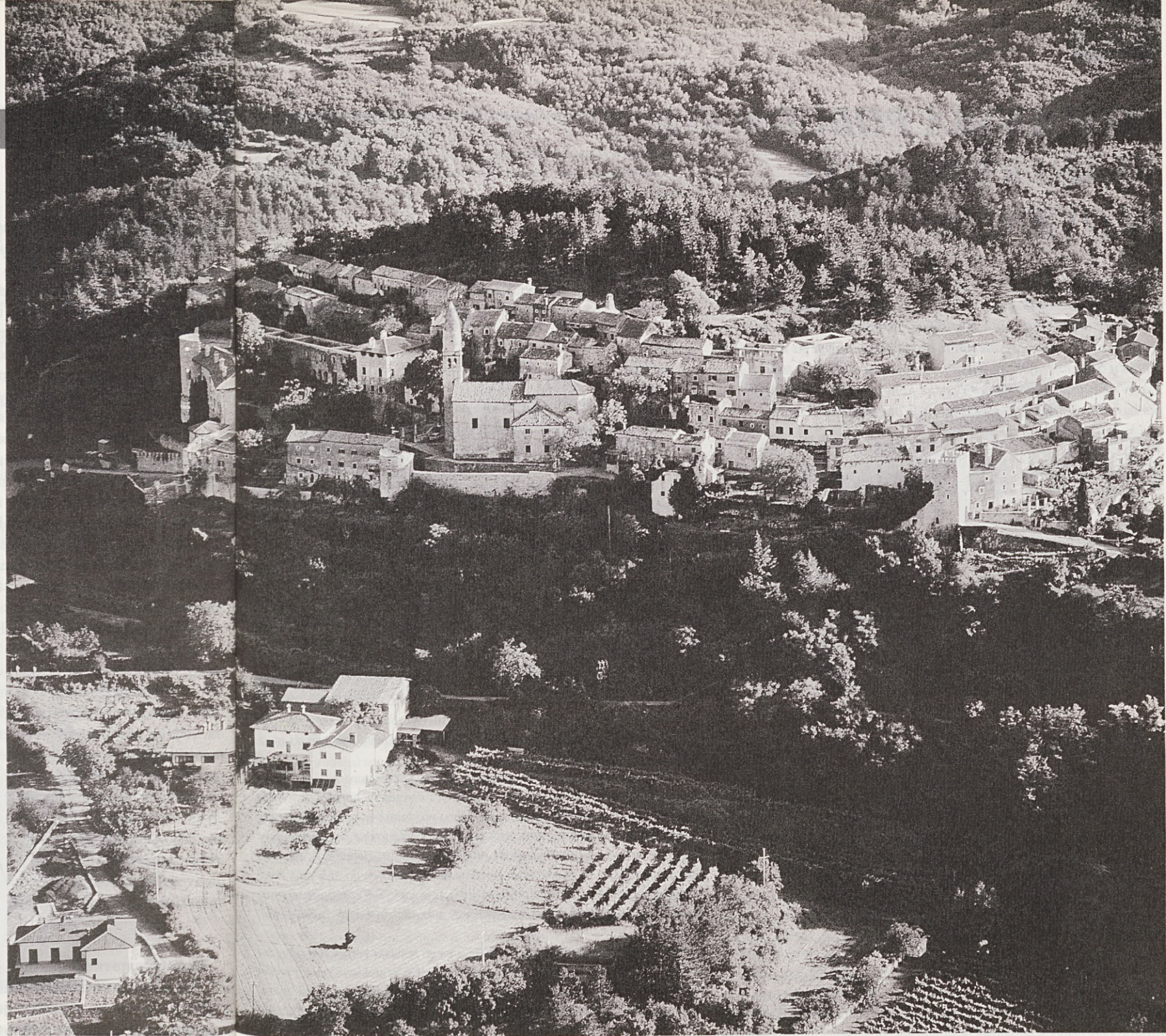
izdeluje najrazličnejše načrte za razvoj krasa ter o vsem tem obvešča javnost... V Sežani imamo kulturni center Srečka Kosovela, ki je prevelik za sedanje načrte, bi mu pa bilo treba zagotoviti z razvitjem pestrejša in bogatejša turistične ponudbe še nove, privlačne in iskane programe. Kakšnih novih ustanov pa si ni treba izmišljati. Treba je le tisto, kar že imamo, stniti in povezati za večjo učinkovitost!"

Kaj sodite o reviji Kras in o njeni vlogi pri predstavljanju in populariziranju Krasa in kraških posebnosti doma ter na tujem?

"Brez dvoma je koristna vsaka taka predstavitev. To velja še zlasti za revijo Kras - seveda toliko bolj, ker razširja zanimanje za Kras in kraške posebnosti tudi med Slovence,

ki živijo na tujem in ki so s krasom kakor koli povezani, in med ljudi širom po svetu, ki bi jim Kras utegnil biti zanimiv, privlačen ter zato postati njihov bodoči turistični cilj...! Za to si zasluži večjo finančno podporo občin, ki so na kraškem ozemlju in ki nanj mejijo, pa tudi večjo finančno pomoč države oziroma različnih ministrstev, saj načrtno obravnava poleg vprašanj o varovanju naravne in kul-

turne dediščine tudi vprašanja o gospodarskem razvoju kraškega območja Slovenije ter vprašanja o turizmu na njem. In ker bo revija še naprej obravnavala našo kulturno dediščino, ki je ena izmed posebnosti našega krasa, jo bomo prav gotovo tudi v ministrstvu za kulturo finančno podpirali!"

Panorama Štanjela - foto Aljoša Rebolj

POSLANSKA POBUDA VLADI REPUBLIKE SLOVENIJE

Sobotna priloga časnika Delo je 16. aprila 1994 objavila na 35. strani pobudo poslanske skupine Zelenih - Ekološke socialne stranke in poslancev državnega zbora Republike Slovenije vladi, naj na novo opredeli kot naravne znamenitosti izjemnega pomena za državo več območij Slovenije. Ker se pobuda zavzema med drugim tudi za razglasitev Regijskega parka Škocjanske jame, Notranjskega regijskega parka in Regijskega parka Kraški rob, jo objavljamo v celoti.

IZJAVA ZA JAVNOST

Poslanska skupina Zelenih - Ekološke socialne stranke/LDS in Ekološki forum Liberalne demokracije Slovenije ob poslanski pobudi za opredelitev varovalnih območij v srednjeročnem in dolgoročnem planu Republike Slovenije ugotavljata:

1. Slovenci se bomo morali opredeliti, ali smo za zavarovanje svoje izjemne naravne dediščine.
2. Razprava o zavarovanjih naj po možnosti poteka umirjeno, strokovno utemeljeno, ob upoštevanju interesov domačinov na varovanih območjih in razvojnih interesov Slovenije.
3. Poleg nekaterih pomislekov in posameznih nasprotovanj je v zadnjem času tudi vse več podpore temu projektu: notranjske občine so sprejele program zavarovanja Notranjskega regijskega parka, kar lahko velja za vzor drugim področjem.
4. Zavarovana območja, narodni in regijski parki ter naravne znamenitosti ne bodo cokla, ampak spodbuda za hitrejši gospodarski razvoj Slovenije.
5. V sosednjih in razvitih evropskih državah veljajo omejitve pri gospodarski in drugi rabi zavarovanih območij, ki ohranjajo ekološko vrednost narave in zelo pospešujejo turistični razvoj in narodni dohodek.
6. V Sloveniji je treba z državnim subvencioniranjem zavarovanih območij in prebivalcev na njih razumno uskladiti različne interese in omogočiti razvoj mehkega, ekološko sprejemljivega turizma, ki bo ustrezal kmetijskemu razvoju Slovenije v Evropski uniji.

Vključitev Slovenije v Evropsko unijo je najbolj smiselna razvojna perspektiva naše države, ki pa bo prinesla omejitve v ekstenzivni kmetijski pridelavi, zato je mehki turizem na kmetijah z ustreznimi turističnimi objekti in zavarovanimi območji, narodnimi in krajinskimi parki glavna razvojna možnost v prihodnosti.

dr. Leo Šešerko

Poslanska pobuda

Poslanska skupina Zelenih - Ekološke socialne stranke in poslanci Državnega zbora Republike Slovenije dajemo pobudo vladi Republike Slovenije, naj nanovo opredeli v okviru Prostorskih sestavin dolgoročnega plana Republike Slovenije (1986-2000) in v okviru Prostorskih sestavin srednjeročnega plana Republike Slovenije (1986-1990) kot naravne znamenitosti izjemnega pomena za državo naslednja območja:

1. Narodni park Kočevje-Kolpa (razširitev in prekvalifikacija varstvene kategorije)
2. Notranjski regijski park (razširitev)
3. Kozjanski regijski park (razširitev in prekvalifikacija varstvene kategorije)
4. Regijski park Škocjanske jame
5. reko Soča kot naravni spomenik, in
6. Regijski park Kraški rob.

Navedena območja naravnih znamenitosti izjemnega pomena za državo naj se opredelijo v zasnovi varstva naravne dediščine v okviru prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega plana Republike Slovenije hkrati s spremembo in dopolnitvijo teh dokumentov z zasnovo cestno-prometnih povezav.

Utemeljitev

V Republiki Sloveniji obsega naravovarstveno zavarovanje trenutno nekaj nad 7 odstotkov vsega državnega ozemlja. Tovrstne evropske težnje dosegajo 20 odstotkov, ponekod pa še veliko več (npr. nemška dežela Hessen 48 odstotkov). Največ je zavarovanih majhnih območij ali lokalitet, predvsem kot krajinski parki, katerih razglasitev in varstvo je bilo brez izjeme odkazano občinam. Na državni ravni sta bili doslej razglašeni le dve območji: Triglavski narodni park in Spominski park Trebče, ki ne sodi v nobeno statusno kategorijo varstva in tudi ni v skladu z mednarodnimi normativi.

Zakon o teh razglasitvah je sprejela republiška skupščina leta 1981. Obe območji predstavljata v navedenih 7 odstotkih nekaj več kot 5 odstotkov državnega ozemlja.

V Prostorskih sestavinah dolgoročnega plana Republike Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000 (U. l. SRS, št.1/86, 41/87 in 12/89) ter U. l. RS, št.36/90) in v Prostorskih sestavinah srednjeročnega plana Republike Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 1990 (U. l. SRS, št.2/86, 41/87, 23/89) so v zasnovi varstva naravne dediščine (narodni parki, regijski parki, krajinski parki) določeni za razglasitev na državni ravni: Kraški regijski park, Regijski park Pohorje, Notranjski regijski park in Karavanško-kamniško-savinjski regijski park.

Današnja strokovna spoznanja in vrednotenje naravnih vrednot na območju Republike Slovenije tudi v primerjavi z evropskimi naravovarstvenimi usmeritvami izražajo nedvoumno ugotovitev o večstranskem pomenu ohranitve velikih naravnih celot, kar ima lahko predvsem dolgoročne in neprecenljive pozitivne vplive na celotno bodoče družbeno stanje in življenje v Sloveniji. Naravne vrednote in znamenitosti predlaganih območij imajo tudi velik mednarodni pomen. Zato je treba poleg plansko že predvidenih razglasitev v prostorskih sestavinah obeh planskih dokumentov naknadno in nanovo opredeliti še:

1. **Narodni park Kočevje-Kolpa** zaradi izjemnega pomena gozdov (90-odstotna pokritost območja z gozdom), ohranjenih rastlinskih in živalskih združb (veliki sesalci, kot so npr.: medved, ris, volk) v bogatih ekoloških sistemih, kar je izjemnega pomena za Republiko Slovenijo in za Evropo, ki teh živalskih združb nima več.

2. **Notranjski regijski park** zaradi izredne gostote in pomembnosti objektov naravne dediščine in kraškem porečju Ljubljani, izjemno bogate površinske in podzemne favne in flore ter velikih, sklenjenih in nenaseljenih prostranstev, ki so življenjski prostor velikih zveri medveda, volka in risa. To območje je sicer že opredeljeno kot planska kategorija varstva v planskih dokumentih Republike Slovenije, vendar v manjšem obsegu glede na nova spoznanja stroke. Zato predlagamo razširitev in zaokrožitev še na območje Pivške doline, Javornika in Snežnika.

3. **Kozjanski regijski park** predstavlja razširitev obstoječega spominskega parka Trebče z njegovo delno razširitvijo in osrčje Kozjanskega ter ureditev statusa območja glede na mednarodne predpise. Poglavitne kvalitete prostora so ohranjena kulturna krajina z bogato vegetacijo in členjeno hidrologijo.

4. **Regijski park Škocjanske jame** zaradi izjemnih kraških pojavov, favne in flore ter izjemnega mednarodnega statusa območja, ki je uvrščeno v posebni in zelo odmevni seznam dediščine UNESCO.

5. **Reka Soča** od izvira do sotočja s Tolminko kot naravni spomenik nacionalnega pomena zaradi edinstvenih krajinskih, ekoloških in redkih ter neponovljivih naravnih vrednot, pomembnih tudi v širšem evropskem prostoru.

6. **Regijski park Kraški rob** zaradi značilnega krajinskega videza, specifične geološke in geomorfološke (stičišče fliša in apnenca) ter podnebne meje, izredno bogate flore z mediteranskimi in ilirskimi vrstami in nadpovprečne pestrosti živalskega sveta.

Regijski park Škocjanske jame in Regijski park Kraški rob sta območji, ki ju bo dokončno zaobsegel **Kraški regijski park**.

Zakon o naravni in kulturni dediščini (U. l. SRS, št. 1/81) v 21. členu določa, da Republika Slovenija sprejme akt o razglasitvi, ko gre za narodni ali regijski park, za ogrožene rastlinske in živalske vrste ali za drug spomenik oziroma za drugo znamenitost velikega ali izjemnega pomena za Republiko Slovenijo. Ustrezna določila o teh postopkih vsebuje tudi zakon o varstvu okolja (U. l. RS, št. 93). Navedena območja z vsemi njihovimi naravnimi znamenitostmi in vrednotami ter naravovarstvenimi kvalitetami so opisana in ovrednotena v Inventarju najpomembnejše naravne dediščine Slovenije (Zavod R Slovenije za varstvo narave in kulturne dediščine, 1988, 1991).

Priče smo velikim in naglim vsebinskim, organizacijskim in zakonodajnim spremembam na področju lastninskih, gospodarskih in družbenih sistemov na državni in lokalni ravni. Sedanja politika je osredotočena predvsem na reševanje gospodarsko-razvojnih in socialnih problemov, medtem ko je izrazito dolgoročno usmerjeno varstvo narave potisnjeno v ozadje. Jasna in

odločnejša državna podpora varstvu narave v Sloveniji je potrebna bolj kot kdaj prej, saj ob velikih sistemskih in zakonskih spremembah, katerih priče smo, lahko pripeljejo do uničenja naravnih in kulturnih kvalitet. Izguba in uničenje naravnih in kulturnih kvalitet navedenih območij bi pomenila trajno izgubo neprecenljivih naravnih dragocenosti, ki predstavljajo nacionalno identiteto Slovenije in so lahko tudi eden izmed njenih pomembnejših reprezentantov v Evropi in na svetu. Tako ravnanje bi gotovo izpostavilo visoko stopnjo odgovornosti do sosednjih držav in širše mednarodne skupnosti. Pomenilo pa bi tudi izgubo zadnje velike priložnosti za vzpostavitev kvalitetnega institucionalnega varstva v Sloveniji in možnosti za njeno mednarodno uveljavitev.

Zato menimo, da je treba razen varstva v okviru prostorskih sestavin planskih dokumentov v državnem zboru prednostno zagotoviti obravnavo in sprejem ustreznih aktov o zavarovanju in razglasitvi vseh navedenih območij.

Zato poslanska skupina Zelenih - Ekološke socialne stranke in poslanci Državnega zbora Republike Slovenije dajemo pobudo vladi Republike Slovenije, da v najkrajšem možnem času posreduje v obravnavo in sprejem Državnemu zboru Republike Slovenije Strategijo varstva narave v Sloveniji, ki je že strokovno pripravljena, in da na njeni podlagi in na podlagi prostorskih sestavin planskih aktov posreduje v obravnavo akte o zavarovanju in razglasitvi navedenih območij državnega pomena.

Strategija varstva narave v Sloveniji in strokovne podlage, ki utemeljujejo velike oziroma izjemne kvalitete teh območij, so že pripravljene ali pa so v pripravi, tako da so zadostni in potrebni pogoji za sprožitev ustreznih postopkov v smislu te poslanske pobude.

Priloga k tej pobudi je pregledna karta obstoječih zavarovanih območij v Sloveniji in karta s predlaganimi novimi zavarovanimi območji. Ta pobuda že vključuje tudi predlog za zavarovanje reke Mure kot regijskega parka, ki smo ga Državnemu zboru Republike Slovenije že predlagali v okviru poslanske pobude.

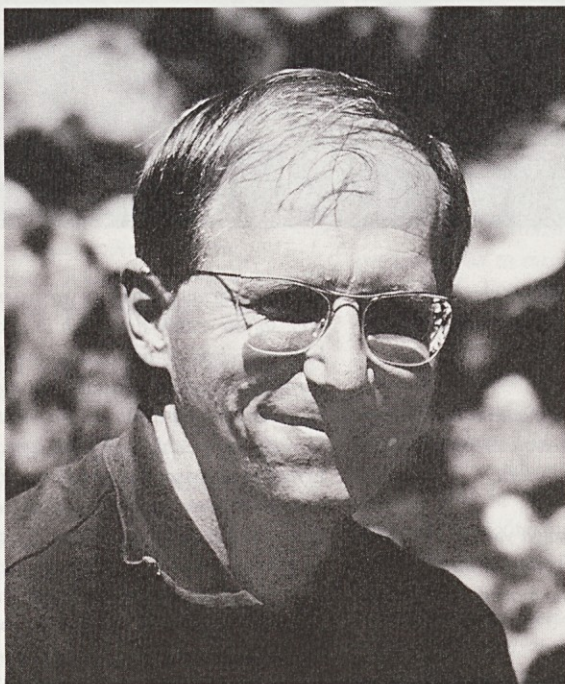
Pogovor z Mladenom Bergincem
o varovanju naravne in kulturne dediščine

SLOVENIJA JE PO POVRŠINI ZAVAROVANIH OBMOČIJ NEKJE NA SREDINI EVROPSKE LESTVICE

V 33. številki XX. letnika publikacije Državnega zbora Republike Slovenije "Poročevalec" je bil 1. septembra 1994 objavljen predlog zakona o regijskem parku Škocjanske jame. Decembra 1994 je o njem potekala razprava v zborovih odborih. V januarju 1995 pa je predvidena o njem prva razprava v Državnem zboru, medtem ko naj bi bili združena druga in tretja razprava s sprejetjem zakona v februarju ali marcu 1995.

Med avtorji zakonskega besedila je tudi Mladen Berginc, vnet pristaš sodobnega in dinamičnega pristopa pri utemeljevanju razlogov za razglasitev nekaterih območij Slovenije kot zavarovane naravne in kulturne dediščine in zagovornik, naj bo vsak naravni park zasnovan tako, da zagotavlja poleg varovanja vrednot naravne in kulturne dediščine s svojo ponudbo tudi dodaten vir sredstev za preživljanje domačinov.

Mladen Berginc, dipl. pravnik - namestnik direktorice v Upravi za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo, v pogovoru z uredništvom razkriva poreklo zamisli o Notranjskem regijskem parku in o Kraškem regijskem parku. Utemeljuje pomembnost izjave poslanske skupine Zelenih - Ekološke socialne stranke in in nekaterih drugih poslancev v Državnem zboru Republike Slovenije, naj se več območij Slovenije razglasi za zavarovana območja državnega pomena. Predstavlja do sedaj izoblikovane zamisli o Notranjskem (regijskem) parku in o Kraškem (regijskem) parku. Podčrtnje pomen in težo UNESCO-ve konvencije, s čimer se je Slovenija zavezala varovati območje Škocjanskih jam z okolico v skladu z mednarodnimi zahtevami, ki veljajo za svetovno dediščino. In razvija svoje poglede na vsebino ter filozofijo naravnih parkov pri nas...

Gospod Berginc, kako je prišlo do zamisli, da se območje, ki pokriva porečje reke Ljubljanice, razglasi za Notranjski regijski park, in kako je prišlo do zamisli, da se območje Divaško-sežanskega krasa razglasi za Kraški regijski park?

"Prav te dni sva s sodelavcem Petrom Skobernetom prišla do strokovnih podatkov iz leta 1967, ki so že takrat zelo natančno ovrednotili omenjeni območji ter nakazali potrebo, da se ju razglasi za zavarovani v obliki regijskih parkov. Zamisel je izoblikovala generacija strokovnjakov pred nami, ki so že dodobra vedeli, kakšnega pomena sta območji za slovenski narod. Tako je stroka že pred tremi desetletji naredila svoje, žal pa država s svojim upravno-oblastnim

aparatom do njene zamisli ni izoblikovala svojega odnosa. In lahko celo dodam, da v preteklosti stroka ni imela na državo zadosti velikega vpliva, pa so zato sicer tehtne zamisli ostajale na papirju... Dolgo, vse predolgo je trajalo, predno je stroka le dobila položaj in s tem možnost vplivati na to razmrtje in s tem tudi premikati državne vzvode, ki so potrebni za uresničevanje tovrstnega sistema varstva narave".

Bi hoteli oceniti pomen izjave za javnost poslanske skupine Zelenih - Ekološke socialne stranke in nekaj drugih poslancev v Državnem zboru R Slovenije, naj se Narodni park Kočevje-Kolpa, Notranjski regijski park, Kozjanski regijski park, Regijski

park Škocjanske jame, reko Sočo kot naravni spomenik in Regijski park Kraški rob opredeli kot zavarovana območja državnega pomena!

"Pobuda omenjene poslanske skupine je gotovo zelo koristna podpora našim naporom za sistemsko ureditev naravnih parkov, za njihovo ustanavljanje in delovanje. Pri tej pobudi pa je najpomembnejše dejstvo, da za njo stojijo poslanci različnih političnih strank, kar lahko pomeni, da jih skrb za varstvo narave povezuje... Kaže, da je in da bo parlament naklonjen zamislim o ustreznem zavarovanju navedenih območij z razglasitvijo za naravne parke".

Ali imamo strategijo o varstvu narave v Sloveniji, kaj je značilno zanjo in komu so oziroma bodo poverjene obveznosti za njeno uresničevanje?

"V Zavodu R Slovenije za varovanje naravne in kulturne dediščine, katerega dejavnost se je s 3. decembrom 1994 razdelila v Upravo za kulturno dediščino pri Ministrstvu za kulturo in v Upravo RS za varstvo narave pri Ministrstvu za okolje in prostor, smo skupaj z vsemi regijskimi zavodi sredi leta 1994 dokončali Strategija o varstvu narave v Sloveniji. Čeprav je skromna po obsegu, s svojo vsebino predstavlja podatke o stanju narave pri nas ter ponuja glavne cilje in usmeritve za varstvo narave v državi. V njej je jasno povedano, da potrebujemo v Sloveniji odločnejšo politiko o razglašanju, delovanju in upravljanju zavarovanih območij... In prav ti parki, ki jih navaja v svoji zahtevi skupina poslancev, predstavljajo srčiko naravnih parkov, predvidenih v Strategiji varstva narave v R Sloveniji!

Slovenija je po svojem sedanjem površinskem deležu zavarovanih območij nekje na srednjem delu evropske lestvice. Pri nas je zavarovanih nekaj manj kot 8 odstotkov nacionalnega ozemlja, evropski standardi in trendi, težnje v Evropski Zvezi ter zlasti v državah centralnega dela Evrope pa se zavzemajo, naj ima država kakšnih 20 odstotkov zavarovanega ozemlja. To je skoraj trikrat več kot pri nas in dvajsetkrat manj kot, na primer, v nemški deželi Hessen, katere 48 odstotkov je zavarovanih območij... Medtem, ko ima sosednja Avstrija zavarovanih 23 % svoje površine, bomo pri nas dosegli in nekoliko presegli evropski standard 20 % šele, ko bomo razglasili vse tiste parke, za katere se zavzema omenjena skupina poslancev.

Z reorganizacijo državne uprave, po kateri prehaja tisti del dejavnosti nekdanjega Zavoda za varovanje naravne in kulturne dediščine, ki se sedaj ukvarja z naravno dediščino, pod okrilje ministrstva za okolje in prostor, si naravovarstveniki prizadevamo, zagotoviti najpomembnejšo pozicijo tudi pri odločanju. In odločno se zavzemamo za čimprejšnjo uvrstitev Strategije o varstvu narave v Sloveniji v parlamentarno razpravo in za sprejetje ustreznih zakonskih podlag. Četudi sredi poletja 1994 s predlogom, naj bi hkrati s spremembo republiškega plana zaradi gradnje avtocest v Sloveniji kot kompenzacijo za ta poseg razglasili nova zavarovana območja, nismo uspeli, sedaj kaže, da bomo v letu 1995

ta plan s posebnim postopkom vendarle dopolnili in na podlagi tega skozi parlamentarno razpravo dobili ustrezne zakonske odločitve za zavarovanje novih naravnih parkov".

Skrb za pripravo predloga o Notranjskem regijskem parku je prevzel cerkniški zavod Area, ki ga je pred dvema letoma ministrstvo za znanost in tehnologijo registriralo kot raziskovalno podjetje. Kako daleč je zamisel o parku?

"Tudi za Notranjski regijski park je treba povedati, da je stroka o njem svoja rekla... Imamo strokovne podlage zanj z vsemi potrebnimi podatki, ugotovitvami, predlogi in utemeljitvami. Svoje delo, predvsem na razvojnih vprašanjih in na promociji parka, so skrbno in temeljito opravili sodelavci cerkniškega podjetja Area. Manjka pa nam sedaj tista nadgradnja, po kateri pridemo od strokovnih podlag do ustreznega pravnega akta, ki je nujen za oblikovanje predloga vladi in potem predloga parlamentu in obravnavo in sprejetje.. Mislim na zakon, ki razglasi neko območje države za zavarovano.

Problem pri vsem tem je, da za to zadnjo fazo priprave takega akta in izpeljave vseh potrebnih vzporednih postopkov nimamo ustreznih kadrov. Nekaj primernih ljudi je sicer v podjetju Area, vendar ne za vse strokovne profile. Zato zahtevamo z novo organizacijo varstva narave v okviru Ministrstva za okolje in prostor tudi potrebne kadre, predvsem za to področje usposobljene pravnike.

Imamo pa pri tem kar nekaj težav, kajti država pod pritiski od vsepovsod omejuje širjenje administracije. A moramo se vprašati, kaj sploh smo! Država je vendarle podjetje, ki mora uspešno poslovati, saj je od tega odvisen ves narod. Potrebuje strokovnjake, usposobljene ljudi. Tudi za vodenje in upravljanje zavarovanih območij, ki so namenjena nam, kakor so tudi namenjena generacijam, ki prihajajo. In to takoj, saj gre za prelomne zadeve. Naravne vrednote, ki jih je treba zavarovati, takorekoč vsak dan izginevajo izpred oči. Če ne bomo ukrepali hitro in odločno, bo škoda nepopravljiva".

Komu je oziroma bo poverjena skrb za pripravo predloga o Kraškem regijskem parku, ki ima marsikaj skupnega s predlogom zakona o Regijskem parku Škocjanske jame od 17. julija

letos in ki ga je predložilo v parlamentarno razpravo ministrstvo za kulturo, v marsičem pa se sklada po svojem teritoriju s predlogi že omenjenih poslancev?

"Povsem enako velja tudi za ekipo, ki bo prevzela upravljanje regijskega parka Škocjanske jame... Prav gotovo je najprimernejše, da prevzamejo to delo ljudje, ki so usposobljeni za to in ki izhajajo iz domačega kraškega prostora. Seveda, pod pogoji, ki jih določi država, in po njenih pooblastilih.

Predlog zakona o Regijskem parku Škocjanske jame bo po 20. januarju obravnaval slovenski parlament kot prvo branje... V decembru 1994 je njegovo besedilo obravnaval odbor državnega zbora za infrastrukturo in okolje, ki je bil soglasen, naj se drugo in tretje branje zakonskega besedila združita... Če se bo vse odvijalo v dosedanem duhu in če v parlamentarni razpravi ne bo večjih problemov, bi bil lahko zakon sprejet v februarju ali najpozneje v marcu 1995. To pa pomeni takojšen začetek obsežnih aktivnosti ter skrbi, kot so ustanovitev zavoda za upravljanje parka in postavitve ekipe, ki bo sposobna uresničiti njegovo vsebino.

Pot do Kraškega regijskega parka pa bo dolga in preteklo bo še nekaj let, predno bo zamisel o njem dokončno uresničena. Kraški regijski park bo veliko bolj obsežen od parka Škocjanske jame, kar je vsebinska razlika. Sedaj pa je formalno pomembno, da so Škocjanske jame kot pojem z zavarovanim območjem vred že vpisane v UNESCO-v seznam svetovne dediščine. Vedeti je namreč treba, da park Škocjanske jame še ne bo tudi Kraški regijski park; z njegovo razglasitvijo bodo tudi Škocjanske jame postale njegov sestavni del!

Zato poskušamo zamišljeni Kraški regijski park ustvarjati postopno - z Regijskim parkom Škocjanske na zgornjem delu območja načrtovanega parka, s Krajinskim lipiškim parkom in okolico Divače, za katerega sedaj država pospešeno ureja poseben položaj državnega pomena zaradi tamkajšnje kobilarne, in s predvidenim Krajinskim parkom Kraški rob, v katerega je bilo že tudi usmerjeno kar nekaj denarja. Iz teh treh zametkov in s pridružitvijo kulturnega spomenika, kakršen je Štanjel z okolico, naj bi nastal Kraški regijski park. Ne takoj, toda v petih, sedmih ali osmih letih pa prav gotovo!

V takem regijskem parku dobivajo Škocjanske jame poseben položaj kot zavarovano območje in še kaj, kar je treba glede na njihov status v seznamu UNESCO-ve svetovne dediščine še domisliti.

Tako naj bi bil načrtovani Kraški regijski park nekako mozaično sestavljen iz: Škocjanskih jam s svojimi podzemeljskimi posebnostmi in reko Reko, krajinskega Lipiškega parka s kobilarno in tradicijo vzreje lipicancev, krajinskega parka Kraški rob s posebnostmi njegove prelomnice in območja Štanjela z vso njegovo kulturno dediščino!"

Kaj pa organizacija?

"V resorju za varovanje narave Ministrstva za okolje in prostor je predviden po novi organizacijski in funkcionalni shemi poseben oddelek za varovanje narave, poleg njega pa je predvidena še direkcija za zavarovana območja. Ta bo skrbela za koordinacijo dela organizacij, ki bodo upravljale naravne parke, predvsem pa strokovno, programsko in finančno skrbela, da bodo vsa zavarovana območja v državi pravilno funkcionirala.

Po naši precej grobi in širokopotezni oceni bi nas vsa predvidena zavarovana območja že omenjenih parkov s skupno nekaj več kot 20 odstotki površine vse Slovenije stala letno - skupaj z odškodninami in nadomestili prebivalcem za ohranitev tradicionalne kmetijske pridelave - eno milijardo SIT, kar pri letošnjem proračunu Republike Slovenije predstavlja komaj četrtno odstotka (0,245 %). In pri tem je treba dodati še to, da na zavarovanih območjih zaradi varstvenega režima ne bi smel biti gmotno prizadet niti en domačin!

Spodbudno pri tem je tudi to, da je že izoblikovan predlog za uvedbo tako imenovanega kulturnega tolarja!"

Ob notifikaciji nasledstva UNESCO-vih konvencij se je Slovenija zavezala, da jih bo uresničila in tako zagotovila varovanje območja Škocjanskih jam z okolico v skladu z mednarodnimi zahtevami in standardi, ki veljajo za svetovno dediščino. Kakšne so te UNESCO-ve zahteve in na kaj se nanašajo?

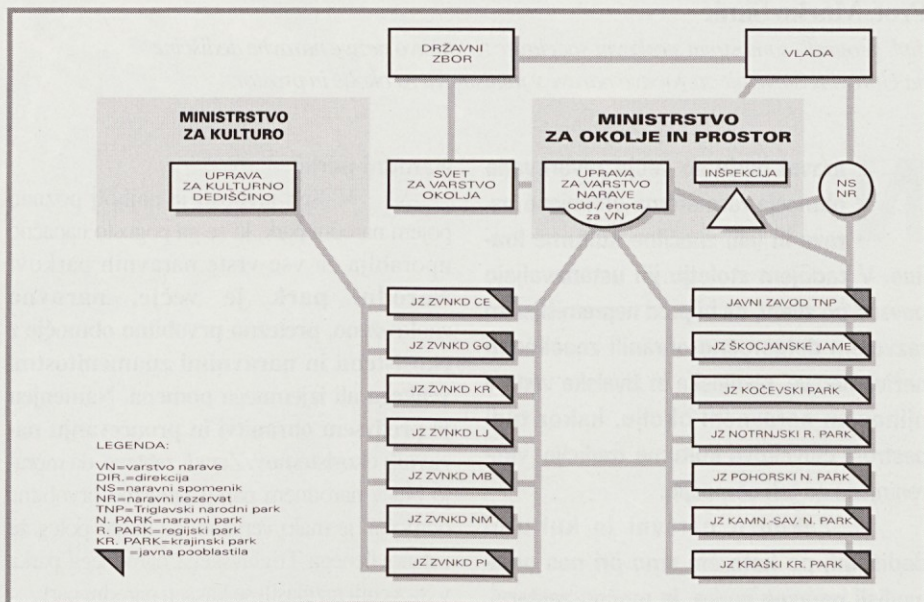
"Notifikacija je formalna obveznost države, ki jo moramo izpolniti. Tu se nimamo kaj sprenevedati!

Notifikacija UNESCO-ve konvencije je za Slovenijo obveznost, ki jo moramo ko-

rektno izpolniti. Glede Škocjanskih jam to pomeni, da je treba zagotoviti državno odgovornost za to območje, zagotoviti toliko denarja, da je zavarovano območje deležno varstvene politike, podpore domačinov na območju parka, kajti brez njih bi bil park tako rekoč mrtev. Toda, ne podpirati tako, da bi iz njih naredili nekakšne prebivalce v rezervatu, ki jim država omogoča preživetje z nakaznicami. Sistem varstva narave je treba v parku postaviti tako, da imajo tudi domačini kaj od tega; tako, da ustvarjalno izkoristijo status tako zavarovanega območja.

Bi za konec pogovora lahko še označili pomen revije Kras v prizadevanjih za ohranjanje in zavarovanje slovenske naravne in kulturne dediščine!

"Z vsem spoštovanjem pozdravljam trud uredništva revije Kras, saj so njeni cilji povsem skladni z našimi cilji. Tudi v reviji je v ospredju njenega pisanja misel, kako je kras edinstveni prostor v Evropi in specifičen z vsem svojim naravnim in kulturnim bogastvom. Zato se v bistvu vi in vaša revija Kras ter mi, naravovarstveniki, povezujemo v

V primeru Škocjanskih jam bi morali vsekakor takoj odstraniti tisti železni tujek - dvigalo za prevoz obiskovalcev iz kanjona, ker jih prikrajša za enega izmed najlepših pogledov... Namesto tega bi morala pot obiskovalce po ogledu Škocjanskih jam pripeljati v vas Matavun, kjer bi jim lahko domačini ponudili marsikaj iz svoje značilne dejavnosti - od gostinskih storitev do izdelkov narodopisne vrednosti ipd.!

To je eden izmed sodobnih varstvenih režimov, ki je tudi ekonomsko zanimiv, privlačen in brez dvoma sprejemljiv za domačine! Zato zelo podpiramo pobudo domačinov Matavuna za ustanovitev turističnega društva. Naj imajo pobudo! In, če se bomo skladali še pri konceptu, kaj je primerno razvijati kot storitvene dejavnosti, je celotna zamisel o Regijskem parku Škocjanske jame kot enem izmed zametkov načrtovanega Kraškega regijskega parka zanesljivo pravilno zastavljena, ker bo tudi domačinom v korist".

skupno navezo, ki utira isto smer - pomagati pri oblikovanju ustreznega odnosa domačinov ter širše javnosti do krasa ter s tem odnosom pomagati k njegovi razglasitvi za zavarovano območje, ki je pomembno za ves slovenski narod, za vso Evropo, pa mu zato pripada tudi ustrezen položaj v naravovarstvenem, kulturnem in gospodarskem smislu.

Iz prispevkov, ki jih objavljate v reviji, se povsem jasno vidi njena usmerjenost... Vsi so naravnani v varovanje naravne in kulturne dediščine, in to na ljudem - domačinom sprejemljiv, koristen, nikakor ne omejevalen način... Všeč mi je, ker ljudi ne posiljujete z vrednotami, ki niso njihove. V veliko objavljenih prispevkih sem razpoznal, kako bralcem pomagata ponovno odkrivati njihove lastne, malo že pozabljene ali prezrte vrednote, jih nanovo postavljati v prostor in čas, ter jih nevsiljivo usposablja, da bodo kljubovali vsiljevanju tujih vrednot. To pa je v bistvu neprecenljiv prispevek k luščenju in utrjevanju prave, kraške identitete!"

NOV INŠTRUMENT ZA VAROVANJE KRAŠKIH OBMOČIJ

Prof. Marko Simić

*dipl. geograf - samostojni strokovni sodelavec za varstvo nežive naravne dediščine
na Upravi R Slovenije za varstvo narave v ministrstvu za okolje in prostor*

Naravni parki so večja zavarovana območja razmeroma ohranjene narave in (ali) značilne kulturne krajine. V zadnjem stoletju jih ustanavljajo povsod po svetu, da bi pred nepremišljenim razvojem dolgoročno ohranili značilnosti nežive narave, rastlinske in živalske vrste v njihovem naravnem okolju, kakor tudi pestrost človekove kulturne tradicije, vko-
reninjene na teh območjih.

Zakon o naravni in kulturni dediščini, po katerem smo pri nas ustanavljali naravne parke, je močno zastarel. Poleg temeljnih varstvenih skupin (naravnih spomenikov, naravnih rezervatov in spomenikov oblikovane narave) ter zavarovanih rastlinskih in živalskih vrst je predvidel tudi možnost povezovanja blizu ležečih ali funkcionalno povezanih naravnih znamenitosti iz temeljnih varstvenih skupin v funkcionalno zaokrožena območja - naravne parke. V naravne parke so lahko vključeni tudi deli nerazglašene naravne dediščine, pa tudi kulturni spomeniki in deli nerazglašene kulturne dediščine.

Zakon je je uvedel naslednje zbirne varstvene skupine - naravne parke:

- * narodni parki,
- * regijski parki,
- * krajinski parki.

Krajinski parki so najbolj rahlo zavarovana in najmanj omejujoča varstvena skupina. Njihov pomen je večinoma lokalni, zato jih v tem prispevku ne obravnavam.

Narodni parki

V širši javnosti je najbolj poznan pojem narodni park, ki se ga pogosto napačno uporablja za vse vrste naravnih parkov. Narodni park je večje, naravno zaokroženo, pretežno prvobitno območje z ekosistemi in naravnimi znamenitostmi velikega ali izjemnega pomena. Namenjen je predvsem ohranitvi in proučevanju naravnih ekosistemov. Zaradi zahteve, da morajo biti v narodnem parku pretežno prvobitna območja, je malo verjetno, da bomo poleg že ustanovljenega Triglavskega narodnega parka v Sloveniji razglasili še kakšen narodni park.

Poleg Triglavskega narodnega parka je bilo v Sloveniji do sedaj razglašeno še 34 krajinskih parkov. Skupna površina zavarovanih naravnih parkov je kakšnih 8 % ozemlja Slovenije, kar je precej manj kot v večini evropskih držav.

Regijski parki

Varstvena kategorija regijskega parka je bila v našo zakonodajo vključena leta 1981, in to po uspešnih zgledih iz tujine. Regijski park je zaokroženo območje prvobitne in kultivirane narave, ki povezuje v celoto značilno pokrajino in naravne znamenitosti. Med regijske parke uvrščamo naravna območja, ki imajo v naravovarstvenem pogledu več kot krajevni pomen, vendar ne izpolnjujejo pogojev za narodni park. Regijski parki imajo podobno varstveno namembnost kot narodni parki: rekreacijsko, znanstveno-raziskovalno, biotopsko, rezervatno, spomeniško (pričevalno) in izobraževalno.

Čeprav je regijski park idealna rešitev za številna naravovarstveno zanimiva

območja Slovenije, ta varstvena kategorija pri nas na žalost še ni bila uporabljena.

Še posebej je regijski park primerna kategorija za varovanje kraških območij, na katerih je prvobitne narave razmeroma malo, večino prostora pa je izoblikovalo sožitje človeka z naravo. V naravovarstvenem interesu je ohranjati to sožitje, torej usmerjati razvoj tako, da ljudje v zavarovanem območju vzdržujejo podobo kulturne krajine, obenem pa zaživijo s svojim parkom.

Z regijskimi parki želimo doseči predvsem naslednje osnovne in drugotne cilje:

Osnovni cilji varstva so:

- * ohraniti naravne znamenitosti na območju regijskega parka (vodotoki, soteske, slapovi, jame, brezna, udornice, ponori, izviri...);
- * ohraniti biološko pestrost območja, predvsem endemične podzemeljske živali, populacije na meji razširjenosti, populacije ogroženih vrst, itn.;
- * ohraniti povezovalno funkcijo območja z drugimi življenjskimi prostori (selitve, občasno zadrževanje);
- * ohraniti vse ekosisteme in habitatne tipe območja ter zagotoviti njihov naravni razvoj;
- * ohraniti naravne procese na območju;
- * ohranjati logiko razvoja kulturne krajine, s tem pa obdržati identiteto prostora;
- * ohranjati materialno in nematerialno kulturno dediščino (izkušnje, posebno znanje, šege in navade, narečja);
- * zagotoviti možnosti za življenje domačinov.

SLOVENIJI

Drugotni (sekundarni) cilji so za regijski park tudi izjemno pomembni, vendar se jih sme razviti le toliko, da ne ogrozijo osnovnih ciljev:

- * predstavljati in približati vrednote regijskega parka obiskovalcem;

- * razvijati okolju prijazen turizem in rekreacijo;

- * širiti zavest o vrednotah naravne in kulturne dediščine.

Za obstoj regijskega parka je ključnega pomena vzdrževanje kulturne krajine, ki pa ni možno brez domačinov. Zato je za razliko od narodnega parka, v katerem želimo vsaj v osrednjem območju čim bolj omejiti človekov vpliv, v regijskem parku nujno zagotoviti možnosti za življenje domačinov. Regijski parki tako niso "indijanski rezervati", kakor nam to pogosto očitajo, temveč so območja, v katerih iz varstvenih

razlogov razvoj omogočamo in pospešujemo, le da ga hkrati usmerjamo v naravi prijazne oblike.

Kmetijstvo je poleg gozdarstva tista primerna raba prostora na območjih predlaganih parkov, ki mu daje prostorske in vidne značilnosti. Tradicionalna kmetijska krajina je ekološko bogata (pestrost vrst in biotopov) in stabilna ter prostorsko in vizualno pestra, zato je tudi z naravovarstvenega vidika sprejemljiva, ponekod pa tudi nujna. Zaželeno stanje v kmetijstvu je torej takšen način obdelovanja in rabe kmetijskih zemljišč, ki ob tradicionalni kmetijski proizvodnji ohranja tudi vizualno in prostorsko pestrost ter pestrost kultur.

Želimo ohraniti pestro strukturo vseh tipov kmetijskih zemljišč (od intenzivnih do ekstenzivnih in opuščenih) z obmejkami, drevesnimi in grmovnimi živicami, s posameznimi drevjem in skupinami drevja, z

izvirni in vodotoki ter reliefnimi posebnostmi, in ohraniti želimo obstoječo, pretežno ekstenzivno rabo kmetijskih zemljišč (pašniki, negojeni travniki, močvirni travniki, košenice). Seveda pa je treba območje parkov conirati in za pretežno naravna območja določiti precej bolj stroge varstvene režime.

Še nekaj o imenih parkov!

Naravovarstveniki redno uporabljamo v imenu parka tudi varstveno skupino (narodni, krajinski, regijski). Vendar to pri razglašenem parku ni nujno. Za naš delovni naziv Notranjski regijski park se je, na primer, uveljavilko ime Notranjski park... Treba pa se je izogibati pojmu narodni park, ki naj bi ga uporabljali samo za "prave" narodne parke.

Kaj pa problemi pri razglašanju regijskih parkov?

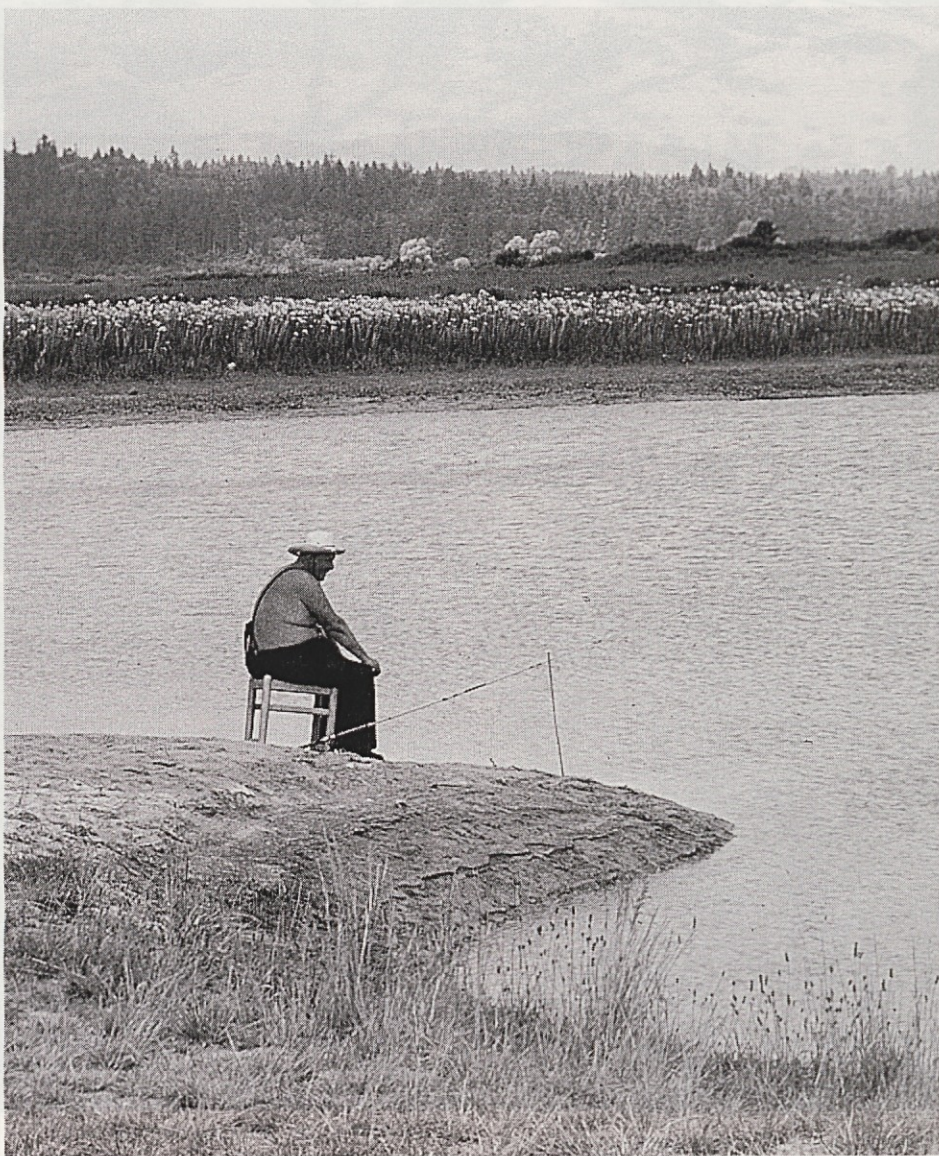
Prav pri usmerjanju razvoja trčimo ob ključni problem razglašanja novih naravnih parkov v Sloveniji. Zakon je namreč postavil samo definicijo idealne varstvene kategorije, ni pa dal instrumentov za doseganje varstvenih ciljev. Predvsem manjkajo instrumenti za usmerjanje razvoja teh območij, za subvencioniranje ali podpiranje tistih dejavnosti (predvsem tradicionalnega kmetijstva in sonaravnega gozdarstva ter naravi prijaznega turizma), ki bi jih v predvidenih parkih radi spodbujali. Tudi novi zakon o varstvu okolja ni odgovoril na vsa vprašanja, ki se zastavljajo pri nastajanju regijskega parka.

Naravovarstveniki doživljamo na videz paradoksalne očitke, češ da zaviramo razglašanje parkov, saj ne pristajamo na politične pritiske, da bi kar "z dekretom" ustanovili vrsto regijskih parkov. Taka rešitev je sicer možna, vendar s stališča varstva narave ni najbolj modra. Iluzorno ali varljivo je v demokratični državi brez soglasja glavnih uporabnikov prostora z zakonom vsiljevati pravila obnašanja na tako velikih (predlagani Notranjski regijski park meri kar 767 kvadratnih kilometrov), deloma poseljenih območjih. Tako ustanovljeni parki bi ostali samo na papirju, v prostoru pa bi se vsi škodljivi procesi nadaljevali. Tako, kot v primeru Triglavskega parka, bi bila javnost zavedena; bila bi namreč prepričana, da je vse v najlepšem redu, saj imamo vendar park in upravo, ki obvladuje probleme.

Zato smo se odločili za drugo, daljšo in težjo pot; prizadevamo si v nastajajoči zakon o varstvu narave vgraditi ustrezne mehanizme, ki bodo omogočali uresničevanje varstvenih ciljev v regijskih parkih. Seveda pa do sprejetja zakona ne smemo stati križem rok, saj je zavarovanje območja dolg proces in akt o zavarovanju je njegovo zadnje dejanje.

Za večino predlaganih parkov je bila do sedaj narejena prva faza: naravovarstveno ovrednotenje, določitev mej in postavitev okvirnih varstvenih režimov, oziroma omejitev in usmeritev za dejavnosti v prostoru. Ponekod je steklo tudi delo z domačini, da bi zamisel o parku sprejeli za svojo in pri nastanku parka sodelovali.

Pri vseh predlogih, razen za Ragijski park Pohorje, pa manjka naslednja, odločilna

faza, to je soočenje naravovarstvenih omejitev in usmeritev z interesi uporabnikov prostora in reševanje ugotovljenih konfliktov. Večino konfliktov je treba razrešiti, predno gre predlog za razglasitev v parlament, saj je sicer verjetnost, da bomo s predlogov uspeli, zelo majhna. Prav predlog za zavarovanje Notranjskega regijskega parka je leta 1987 propadel zaradi tega, ker ni odgovoril na vprašanje, kaj pomeni razglasitev parka za kmetijstvo in gozdarstvo.

Vzporedno z razreševanjem konfliktov mora nastajati tudi zasnova upravljalškega načrta (management plan), ki ga potrebujemo takoj po razglasitvi.

Regijski parki v pripravi

Naravovarstveniki načrtujemo, da bomo v Sloveniji predvsem z regijskimi parki postopoma zavarovali preostala naravo-

varstveno zanimiva območja in dosegli evropsko povprečje - 20 % zavarovanega ozemlja. Sedaj pripravljamo razglasitev šestih regijskih parkov. To so:

1. Notranjski regijski park
2. Kraški regijski park s Škocjanskimi jamami
3. Regijski park Kočevje-Kolpa
4. Karavanško-Kamniško-Savinjski regijski park
5. Regijski park Pohorje
6. Kozjanski park (Sedaj spominski park Trebče)

S stališča varovanja kraša sta pomembna predvsem prva dva, precej kraša pa je tudi v Karavanško-Kamniško-Savinjskem regijskem parku in v Regijskem parku Kočevje-Kolpa.

Prva dva regijska parka sta pravzaprav uresničitev prvega predloga za zavarovanje kraških (po svojem bistvu regijskih) parkov, ki ga je leta 1967 objavil Rok Golob*. Predlagal je razglasitev dveh kraških parkov: Vzhodnega, ki naj bi obsegal Planinsko polje, Postojno in Cerkniško jezero (Sedaj Notranjski regijski park), ter Zahodnega, ki naj bi obsegal okolico Divače z Vremščico in z južnim delom sežanske okolice ter segal na jugu do sv. Petra pri Kozini in do Socerba (Kraški regijski park).

Sklepna misel

Za konec naj pojasnim, zakaj je bil predložen v parlamentarno proceduro najprej zakon o regijskem parku Škocjanske jame, ki sploh ni na seznamu predlaganih regijskih parkov!

Zaradi zahtev UNESCO, da morajo biti objekti, uvrščeni na seznam svetovne dediščine, zavarovani na državni ravni in da mora država skrbeti tudi za njihovo upravljanje. Pa tudi zaradi velikih problemov pri lastninjenju dosedanjega upravljalca Škocjanskih jam, to je podjetja HTG - Hoteli, turizem in gostinstvo - Sežana, je bilo treba takoj pripraviti zavarovanje na državni ravni. Ker tako za pripravo razglasitve Kraškega regijskega parka ni bilo časa, smo se odločili v prvi fazi zavarovati le območje nad Škocjanskimi jamami in v njihovi neposredni okolici. Ker se v krajini in vaseh na območju, predlaganem za zavarovanje, značilno prepletata narava in kulturna dediščina, smo se kljub sorazmerni majhnosti območja (413 hektarov) odločili za kategorijo regijskega parka.**

*)

Golob Rok, 1966: Predlog za zavarovanje slovenskega kraša; Varstvo narave, 5:29-38, Ljubljana

**)

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - Organizacija Združenih narodov za vzgojo, znanost in kulturo

Nekaj misli o slovenskih kraških parkih

KORISTNE USMERITVE

Dr. France Habe

*doktor geografskih znanosti - predsednik komisije za zaščito krasa
in turistične jame pri Mednarodni speleološki uniji*

Prostor med Ljubljanskim barjem in Tržaškim zalivom je v vsej svoji zgodovini predstavljal svet, čez katerega so prehajala ljudstva v težnji, da bi dosegla najsevernejšo morskoto, ki se s Tržaškim zalivom zajeda v slovenski kraški prostor in tvori prehod v Furlansko nižino in Benečijo. Ta prostor je tudi stičišče prirodnih enot, saj se tukaj stikajo kar štiri take enote - Kras, alpski svet, Panonsko nižavje in obmorski svet. In hkrati je ta svet tudi stičišče treh kulturnih skupnosti - germanske, romanske in slovanske, ki je vseskozi dajalo svojevrsten pečat kulturnim odnosom. Vedno večja urbanizacija in pospešena industrializacija, združeni s težnjo po zgraditvi prometnih poti k morju, pa so s čedalje močnejšim turističnim dotokom povzročale tudi škodljive posege v svojstveni kraški svet.

Zamisli o mednarodnem kraškem parku

Zaradi vedno večjega onesnaževanja okolja se je evropska javnost zganila in se v zaščito narave združila v organizacijo Svetovni

sklad za naravo (World Wide Fund for the Nature - WWF). Tako je ob vedno večjem škodljivem poseganju v prostor deželna vlada Furlanije in Benečije na ozemlju teh dežel ob sodelovanju svojih naravovarstvenih organizacij postavila štirinajst regijskih parkov. Že leta 1988 je izdala zanimivo publikacijo "La Natura protetta - i parchi e gli ambienti di tutela ambientale nella Regione Friuli-Venezia Giulia" (Trieste, 1988), v kateri so objavljeni zemljevidi parkov, njihove bistvene značilnosti in velikosti.

V zvezi s tem moram omeniti za Tržaški Kras postavljen "Parco del Carso" vzdolž meje med Italijo in Slovenijo, ki s površino zaščitene objekta 15.547 hektarov sega od spodnje Soče do Debelega rtiča.

Tržaška sekcija WWF je poudarjala, da je spričo izredne kraške posebnosti in prometne lege prav Tržaški kraški park potreben izrednega študija, sočasno pa tudi sprejetja v rimskem parlamentu zaradi svoje geopolitične lege. Le temeljito raziskane značilnosti tega krasa bi bile lahko zadostno jamstvo pred njegovim uničenjem. Zato je Sekcija jeseni 1990 pripravila okroglo mizo, ki so se je udeležili tudi strokovnjaki ministrstva R Slovenije za okolje in prostor, predstavnik

mednarodne komisije za vastvo krasa iz Postojne in zastopnik Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine - Gorica iz Nove Gorice. Udeleženci so poudarili, da so parki ta čas najučinkovitejši odgovor na uničevanje narave, obenem pa lahko postanejo vzvod za gospodarski razvoj, ki je uskladjiv z varovanjem kraške narave.

Na pobudo evropske naravovarstvene organizacije Ecological Bricks for our common House of Europe (Ekološki zidaki za našo skupno evropsko hišo) se je tudi Mednarodna speleološka unija zavzela za zaščito slovenskega krasa in predlagala ustanovitev mednarodnega kraškega parka na prostoru Tržaškega Krasa in Sežansko-divaškega Krasa. Za tako obliko parka se je zavzela tudi mednarodna komisija za zaščito krasa in turistične jame, ki jo je Mednarodna speleološka unija zaupala Sloveniji.

Kot predstavnik te komisije sem se sestal z dr. Fabijem Percom iz kraškega Zgonika na Tržaškem, kateremu je tržaška sekcija WWF zaupala skrb za Tržaški kraški park in hkrati za povezavo s Slovenijo zaradi ustanovitve skupnega mednarodnega kraškega parka. Po pogovoru z njim in po sestanku s predstavniki WWF iz Rima, ki je bil v gradu

Miramare, so nastale izhodiščne zamisli in usmeritve za ureditev bodočega mednarodnega kraškega parka na ozemljih Italije in Slovenije.

Žal do kakršnih koli uresničitve teh zamisli in usmeritev zaradi političnih zapletov med obema državama še ni prišlo, so pa takšne, da jih lahko uporabimo tudi kot usmeritve pri ustanavljanju Notranjskega regijskega parka in Kraškega regijskega parka.

Uporabne usmeritve za ustanovitev Notranjskega regijskega parka in Kraškega regijskega parka

Te usmeritve so:

1. Ohraniti, izboljšati in obnoviti vse kraške pojave, prav tako tudi kraške biocenoze ali življenjske skupnosti.
2. Povečevati skrb za vse kraške naravne in kulturne prvine, ki zavzemajo vse vidike njihove zgodovinske in arheološke vrednosti. Obenem preprečevati v ta kraški prostor vnašanje kakršnihkoli prvin, ki bi mogle varovani kraški prostor spremeniti v urbano naselje.
3. Podpirati in pospeševati znanstvene raziskave za uveljavitev smotrnega upravljanja

kraških naravnih danosti in vseh vzgojnih procesov, ki lahko vplivajo na razvoj življenja v naravi.

4. Okrepiti kulturo in tradicije avtohtonega ali prvobitnega kraškega prebivalstva.
5. Ponovno razviti ali obnoviti in ovrednotiti vse aktivnosti kraških lokalnih tradicij.
6. Ovrednotiti racionalno upravljanje parka, kar naj zajame tudi organizacijo vseh neproizvajalnih dejavnosti, kot so turistične, rekreacijske in športne.
7. Razdeliti zaščitena ozemlja v več območij (npr. krajinski park), ki se med seboj dopolnjujejo z različnimi vrednotami in napravami, s finančno podporo za upravljanje in z morebitno nagrado ali odškodnino.
8. Ustanoviti kraški regijski park z zakonom, ki predvideva tudi upravni odbor, nadzorno strokovno službo z udeležbo lastnikov ozemlja parka, pa tudi odbor koristnikov parka.

Slovenska narodnostna manjšina ne podpira zamisli o mednarodnem kraškem parku

Ustanovitev mednarodnega kraškega parka pri nas in onstran meje, v Italiji, je v pristojnosti parlamentov Slovenije in Italije. Zato sem se v imenu mednarodne komisije za

zaščito krasa in turistične jame pri Mednarodni speleološki uniji obrnil z vprašanjem o tem na predsednika Republike Slovenije Milana Kučana in dobil o zamislih za ustanovitev mednarodnega kraškega parka 20. oktobra 1992 pismo z naslednjo vsebino:

"Po običajni proceduri je služba predsednika Republike Slovenije povprašala za mnenje nekatere posameznike in ustanove, ki so seznanjeni z možnostjo njene uresničitve pri nas. Še posebej smo se pozanimali za mnenje organizacij in predstavnikov slovenske manjšine v Furlaniji-Juljski krajini, saj bi park obsegal prav območja, na katerih manjšina živi najbolj strnjeno.

V zvezi s tem bi Vas rad seznanil, da ima slovenska manjšina v Italiji odklonilno stališče do ustanovitve kraškega parka. Meni namreč, da bi ta zmanjševal možnosti prebivalstva Krasa za vplivanje na sprejemanje odločitev o razvoju tega območja in da pomeni nevarnost zaseganja slovenskega narodnega ozemlja, ki ga sedaj upravljajo slovenske občine v Italiji. Po mnenju manjšine bi bil park predvsem v funkciji rekreativnih potreb meščanov Trsta in njegov obstoj bi verjetno terjal tudi nezaželene posege v kmetijska zemljišča, kar bi Slovence v Furlaniji-Juljski krajini še posebej prizadelo.

Ti pomisleki slovenske manjšine v Italiji potrjujejo oceno, da gre pri zamisli o mednarodnem kraškem parku za občutljivo vprašanje z velikim naravovarstvenim pomenom, je pa tesno povezano tudi z vprašanji o razvoju slovenske narodnostne skupnosti v Italiji in z vprašanji o njeni ohranitvi. Zato bi morali v postopkih za ustanovitev parka ta vidik še posebej upoštevati!"

Sklep

Tako pravilno odklonilno stališče potrjujejo tudi v zadnjem času politični odnosi Italije do Slovenije.

Slovenski Kras se povezuje s Tržaškim Krasom; je enoten in ne priznava meje. Interesi v zvezi s površinskim krasom in še posebej v zvezi s kraškimi podzemeljskimi vodami so medsebojno povezani. Zato bi morali, ko se bodo politične razmere umirile, slovenska in italijanska stran najti skupna pota, ki naj vodijo k ohranitvi lepot in interesov Krasa - tega edinstvenega in po naravi enovitega območja!

KROG

NOTRANJSKEGA PARKA

Lili Mahne - koordinatorica projekta Notranjski park, Area, d.o.o., Cerknica

Samo Škrbec - Pan, Zavod za sonaravno bivanje, Cerknica

I Vsaka kapljica naredi na površini vode krog, ko pade nanjo, nakar spremeni svojo obliko in postane nova oblika vode.

II Dosedanje delo v projektu o Notranjskem parku pomeni večletno prizadevanje za aktivno varstvo porečja kraške Ljubljane - edinstvenega kraškega sistema reke s sedmimi imeni. Za to območje predlagajo strokovne službe varstveni status ali položaj regijskega parka, kar pomeni območje naravne in kulturne krajine...

III V mnogih tradicijah je krog simbol svetosti vseh stvari, ker predstavlja neskončnost, v sebi zaobjema stvari nepristransko in je obenem odprt. Ves svet je del krožnice. V naravi so vse ravne črte rahlo ukrivljene. Ravnih črt ni; so le v kratkih segmentih. Kaj pomeni, da so vse ravne črte v naravi ukrivljene? Pomeni, da se vse stvari vračajo same vase, da same sebi dajejo pomen in razumevanje, da svet ni linearen ali premočrten, da so vse stvari del spirale, ki ima svojo smer...

IV Krhkost in bogastvo območja Notranjskega parka predstavljajo: kras in njegovi pojavi, ogromni strnjeni gozdovi, biotopi ali življenjski prostori, velike zaloge pitne vode, izjemna kulturna krajina, ohranjenost ljudskega izročila in identitete, istovetnosti ter rekreacijska in izobraževalna vloga. V projekt so vključene občine Cerknica, Ilirska Bistrica, Logatec, Loška dolina, Pivka in Postojna. Območje meri 1672 kvadratnih kilometrov površine; na njem živi v 272 naseljih 60.000 ljudi. Kakor se vidi iz zemljevida, je območje parka sestavljeno iz osrednjega (varovanega) dela in iz zaledja oziroma vplivnega območja.

V Ko narišeš krog, pokažeš na skrivnost v velikodušnosti očitnega. Ko stopiš vanj, pomeni, da si v njegovem središču in ga ustvarjaš. Vsako čuteče bitje je središče in svet je krog, v katerem stoji. Stojimo v središču in smo vzrok za nebesa in pekel, ki ga ustvarjamo v svetu. Znotraj kroga, v nas samih, ki smo svet.

VI Za celotno območje Notranjskega parka smo predlagali, naj ga UNESCO zavaruje kot MAB rezervat (biosferno območje). Osrednji, varovani del namerava država zavarovati z zakonom o regijskem parku. Posamezna manjša območja in objekti pa so že zavarovani s predpisi

lokalnih skupnosti. Strokovno je osrednje območje parka ovrednoteno z varstveno kategorijo "regijski park", kar pomeni območje prvobitne in kulturne krajine, ki povezuje v celoto značilno pokrajino in naravne znamenitosti ter je namenjeno varovanju ekosistemov in rekreaciji. Po mednarodnih standardih to ustreza 2. in 5. IUCN kategoriji.

VII Moč pokrajine, da obnavlja in krepi, da v trenutkih zmede pozdravi človekov duh, počiva na eni sami stvari - na odprtosti za ozdravljenje, ki ga ponuja. Če odpremo svoje čute za red, intimnost, medsebojno povezanost in namen, ki spreminja letne čase, ki daje dež, odpadlo listje, brst in sad, je mogoče začutiti življenje, vitalnost in dostojanstvo. Toda, bolj ko opisujemo, bolj ko etikiramo naravo s pojmi, bolj se stiskamo v kot znanstvenih razlag in strokovnih pristopov. Nenehno nas treplja po rami razumevanje, neglede na to, kako globoko je zasuto, da je za vsemi pojmi velika, prazna, bleščeča skrivnost. Spoznamo jo lahko, ko se ozremo, brez predsodkov, na svet okrog sebe.

VIII Projekt o Notranjskem parku ima naslednje cilje:

1. Človekovo preživetje v tem prostoru na način, da ohrani podedovano naravno okolje tudi prihodnim rodovom.
2. Ustvarjanje boljših pogojev za življenje in delo domačinom (prostorskih, gospodarskih, družbenih in duhovnih).
3. Ustvarjanje pogojev za promocijo, obiskovanje in raziskovanje območja.
4. Ustvarjanje skupnega proizvoda notranjskega območja in posredno notranjske identitete po sodobnih načelih in svetovnih standardih.

IX Načela o evoluciji, ki so v naravi živa, kakorkoli neobzdana in subtilna, z opazovanjem začnemo v temelju spreminjati način mišljenja in percepcije. V veličastni nepotrpežljivosti narave do okorelosti in togosti se naučimo ne-upiranja in upogibanja, ki sta srce vsake strategije zmage brez spopada. V slavljenju minljivosti, ki pravzaprav pomeni rojstvo, je modrost življenja samega. Njena neomajna zavezanost evoluciji razodeva prilagodljivost, ki jo tako zelo pogrešamo v medčloveških odnosih. In v njeni stalnosti je protistrup za obup. Vendar lekcije, ki so vedno na voljo, ne prihajajo od intelektualnega vedenja, temveč prihajajo od intimnega medsebojnega odnosa.

X Za doseganje predstavljenih ciljev projekta o Notranjskem parku smo določili naslednje strategije:

1. ureditev statusa in za to potrebnih sredstev,
2. dosledno varstvo okolja ter naravnih in kulturnih vrednot,
3. raziskave za potrebe varstva in razvoja,
4. zagotavljanje pogojev za uveljavljanje sonaravnega modela razvoja,
5. zagotavljanje mednarodnih povezav,
6. promocija in informiranje.

XI Takšnega razumevanja se lahko naučimo s pozornostjo, z natančnostjo in z nežnostjo, ki se dotakne fenomenov, jih prepozna, sprejme za svoje in tako omogoči, da se vrnejo v svoj veliki izvor. Kot nočni zvoki, ki prihajajo iz tišine in se vanjo vračajo. Toda, kaj je ta nežnost? Ko se naša pozornost zmehta na hojo oblakov po vodni gladini, spoznamo, da je nežnost prostor, ki nas obdaja. Ko si dovolimo njegovo doživeti, spoznamo, kako velik je, kako fluiden, tekoč, poln barv in energije. Krog, v katerem stojimo. Naš svet.

Prostor v krogu ne zahteva ničesar. Zavedati se bivanja v njem, prav tako pomeni nežnost. Do nas samih, do stvari, do vrat, skozi katera stopamo, do kavine skodelice, do čutečih bitij. Življenje se odpre in spoznamo, da stojimo v središču sveta, v sredini svetega prostora, ki ima središče povesod.

XII Usmeritve iz Ria in s IV. kongresa o parkih (Caracas, 1992) so pokopale historičen pogled na zavarovana območja kot na mesta, ki so prepovedana za človekove aktivnosti. Namesto tega se je izoblikovalo stališče, ki postavlja zavarovana območja v center strategij za trajnostni razvoj, tako da povezuje zavarovana območja z njihovim zaledjem, z usmeritvijo gospodarskih koristi, ki jih takšno območje ustvari.

XIII Ni pomembno, kaj počnemo - ali uničujemo kos zemlje ali odmetavamo smeti kjerkoli! Če ne razumemo, kje smo, in da smo v aktivnem razmerju z vsem okrog sebe, tedaj to negiramo, zanikamo. Ne obstaja. Pomembne so samo naše smeti, ki se lepijo na nas.

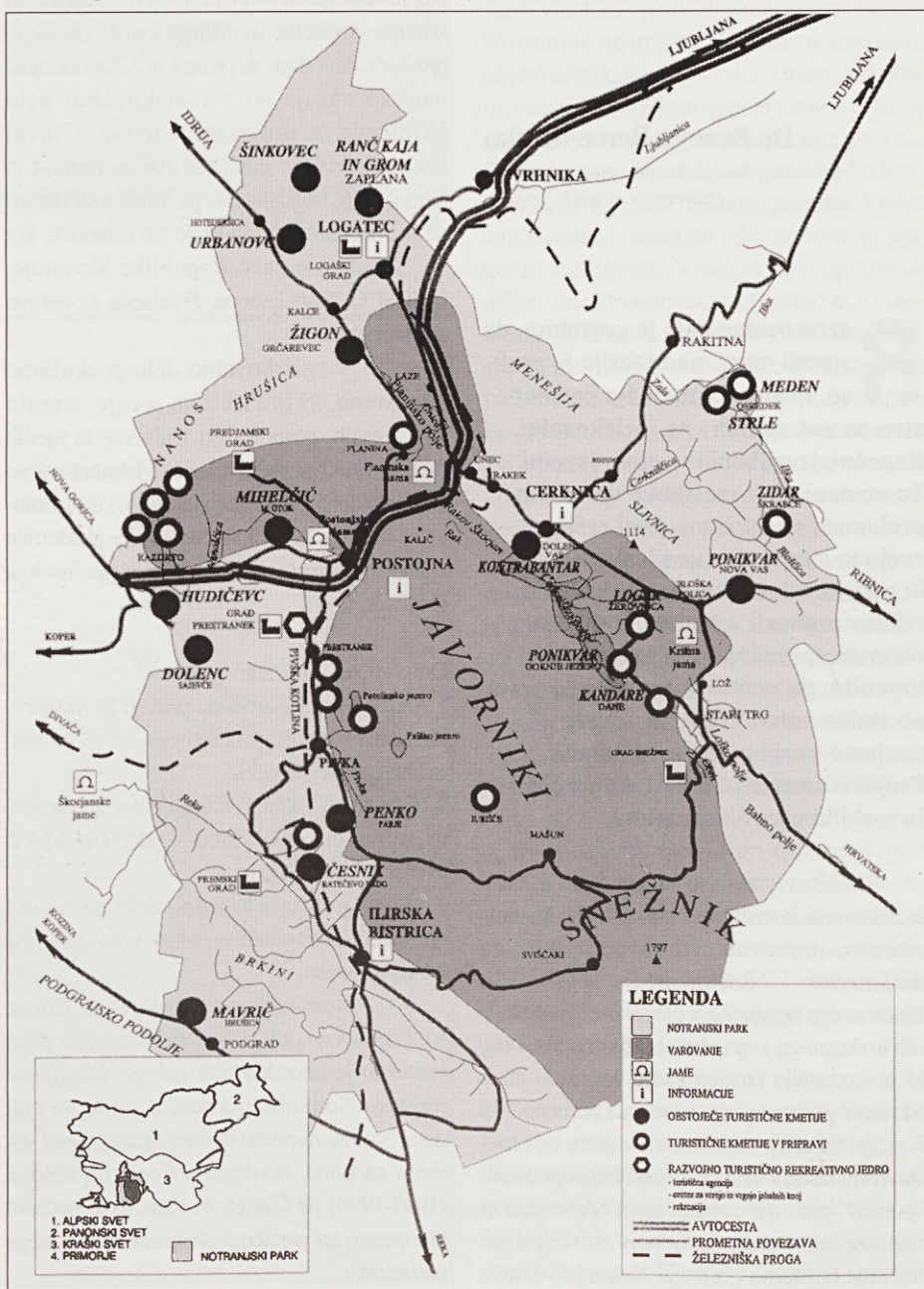
Če se ne naučimo utišati svojega besedičenja v glavi in potem gledamo pokrajino in jo iz tega videnja začenjamo ljubiti, živimo v stanju skrunjenja. Onesnaževanje je dejanje posiljevalca.

XIV Akcijski načrt za zavarovana območja v Evropi s skupnim imenom "Parki za življenje" ugotavlja v priporočilih za lokalni trajnostni razvoj, kako se je pogosto dogajalo, da so se cilji lokalnih skupnosti in zavarovanih območij razhajali. Vendar si lahko oboji medsebojno pomagajo in tako postanejo močni pri

zavarovanju svojih potreb. Lokalne skupnosti pridobijo vsebinsko in finančno. Zavarovana območja pridobijo zaradi sodelovanja domačinov v načrtovanju in upravljanju.

Zato je treba na lokalni ravni razvijati dva pristopa, ki se medsebojno dopolnjujeta. Razvijati je treba takšne lokalne politike, z uresničitvijo katerih bo obstoj zavarovanih območij spodbudil rast lokalnega gospodarstva na trajnostnih osnovah, saj bodo domačini videli vrednost zavarovanega območja kot vir svoje zaposlitve in svojega dohodka. Domačine je treba vključevati v planiranje in upravljanje zavarovanih območij, saj jim to zagotavlja občutek lastništva in vključevanja v odločanje.

XV Ta dežela je naš krog. To je vse naše življenje, In neglede na to, kaj se zgodi, nikoli ne moremo pasti iz njega... In kamorkoli bomo šli, bomo ostali njegovo središče. Kdorkoli in karkoli bo stopilo vanj, je tam zato, da nas uči. Karkoli! ... In prihajalo bo toliko časa, dokler se ne bomo naučili svoje lekcije. Kakršnekoli!

NOTRANJSKI PARK

RAZISKAVE IN RAZISKOVALNO DELO ZA NOTRANJSKI PARK

Dr. Branka Berce-Bratko

doktorica urbanega in regionalnega planiranja
- Urbanistični inštitut R Slovenije

Raziskovalno delo je potrebno, da zgradi most med teorijo in prakso, in sicer s pomočjo partnerstva na več ravneh - na raziskovalni, finančni, izvedbeni in spremljevalni... To pomeni, da z raziskavo določimo probleme, poskušamo najti rešitve zanje in z udeležbo nosilca raziskave in raziskovalne skupine poskušamo rešitev prenesti v prakso. Danes se razmere spreminjajo tako hitro in korenito, da raziskovalno delo in prakso stalno spremljamo ter sproti uvajamo vanju nujne spremembe. Projekti morajo potekati dolgoročno in v obliki odprtih sistemov.

Bistvo raziskovalnega dela je, da z raziskavami interdisciplinarno in medinstitucionalno pripravimo strokovne osnove za ustanovitev Notranjskega parka in Unescovega programa o človeku in biosferi, v okviru katerega je posebna kategorija območij, ki se imenujejo biosferni rezervati in ki jih v Sloveniji poimenujemo biosferna območja. Ta koncept združuje varstvo z razvojem, saj predstavlja nekakšen širši prostorski in gospodarski "pokrov" nad ožje zavarovanim območjem in nad sosednjimi območji. In prav zato se pri nas imenuje biosferno območje Notranjski kras z

osnovnim namenom, da okrepi identiteto Notranjske in da ohranja ter razvija ekološko zavest. To identiteto Notranjcev pa se mora raziskovati in razvijati v smeri Notranjske kot kraške pokrajine in prebivalcev kot kulturnogospodarskih oblikovalcev in nosilcev razvoja. Pri tem je varstvo tudi del razvojnega programa tega območja. In biosferno območje Notranjskega krasa obsega teritorij šestih občin: Cerknica, Ilirska Bistrica, Logatec, Loška dolina, Pivka in Postojna.

Poleg Ministrstva za kulturo in v njegovih okvirih do sedaj delujočega Republiškega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine ter Ministrstva za okolje in prostor z Zavodom za prostor in z Zavodom za varstvo okolja so v raziskovalno delo vključena še druga ministrstva. Glavni financer raziskav je Ministrstvo za znanost in tehnologijo, vključujemo pa vanje tudi narodne in mednarodne fundacije ter ustanove, kot so: Sklad za naravo Republike Slovenije, UNESCO, Svet Evrope, Fundacija za naravo iz Muenchna.

V raziskovalno delo poskušamo strokovno vključiti čim večje število znanstvenih ustanov - od Univerze in njenih fakultet (predvsem Biotehnično fakulteto, Šolo za arhitekturo, Filozofsko fakulteto) do Inštituta za raziskovanje krasa Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Urbanističnega inštituta R Slovenije itn.

Dolgoročno si prizadevamo:

1. Ustanoviti raziskovalno postajo in monitoring center v okvirih Unescovega MAB programa in regijskega parka.
2. Ustanoviti izobraževalni center za otroke, mladino in prebivalce v okvirih MAB območja Notranjski kras.
3. Uveljaviti raziskovalno delo na osnovi domačih dolgoročnih raziskav v navezavi na MAB program.

Rezultati prve raziskovalne naloge so: Ureditvene določilnice za Notranjski park. Pretežno je končana tudi naloga: Ranljivost prostora Notranjskega parka. Z njo so tudi dane osnove za postavitve informacijskega sistema za park. Naslednja dvoletna naloga (1993-1994) je: Človek in Kras, ki je podrobno opisana ter narejena po načelu večplastnega partnerstva.

Razvojno-raziskovalni
projekt raziskovalne skupine

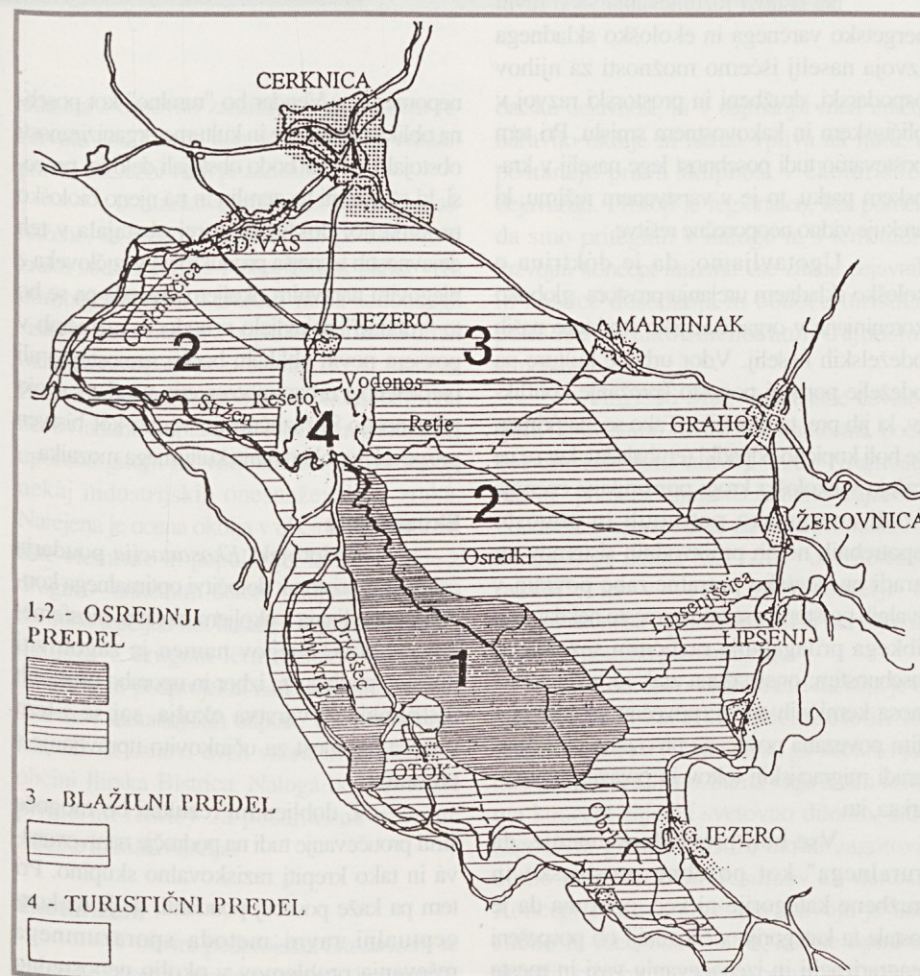
Izhajamo iz dejstva, da se je človek v vsej svoji zgodovini prilagajal posebnostim krasa. Razvoj, ki velja danes za "sodobnega", je industrijsko in potrošniško usmerjen in okolja ni upošteval kot enakovrednega razvojnega dejavnika. Zaradi tega je prihajalo do okolju neprijaznega razvoja. Kraški ekosistem je namreč najobčutljivejši tovrstni sistem. Zato je treba obnoviti ravnotežje med človekom in kraškim prostorom. Z razvojno-raziskovalnim projektom "Človek in kras v okvirih okolju sprejemljivega razvoja" poskušamo na teoretični in praktični ravni doseči ta cilj s celostnim obravnavanjem vsebin.

Raziskovalna naloga je zasnovana tako, da predstavlja sintezo podprojektov: identiteta, ekokmetijstvo, ekostavbarstvo, ekonaselje, ekosanacija in ekoturizem. Poleg nosilca projekta, ki je sodeloval pri vsakem podprojektu, so bili sonosilci: za zemljepisna imena B. Žnidaršič, za ekokmetijstvo S. Praper, za ekostavbarstvo Š. Gosak, za ekonaselje P. Gabrijelčič, za ekosanacijo F. Černe in za ekoturizem L. Mahne.

ČLOVEK IN KRAS

V OKVIRIH OKOLJU SPREJEMLJIVEM RAZVOJU

Dr. Branka Berce-Bratko

Identiteta

V podprojektu *Identiteta* nosilke projekta B. Berce-Bratko, ki jo pojmuje kot skupek značilnosti prebivalcev in prostora, sodeluje v tem tematskem sklopu tudi L. Jenče z raziskavami ožje kulture, predvsem pravljicarstva, petja in razvijanja te tradicije v naseljih znotraj Cerkniskega polja.

Značilnosti in dejavniki identitete se izražajo in kažejo v regionalni in lokalni identiteti ter v družbeno-gospodarski identiteti. Opredelili smo vrednote in probleme, ki izvirajo iz poistovetenja - identitete Notranjske. V okviru tega dela raziskave smo, poleg imenovanih identitet, opredelili zemljepisna imena v Notranjskem parku. V tem okviru smo pripravili računalniško podprto bazo podatkov in vanjo vnesli zemljepisna imena, ki se pojavljajo v mejah Notranjskega parka... Poimenovanja so nastala iz potrebe ljudi po orientaciji in logični razdelavi prostora. Vedno so izhajala iz obstoječe rabe prostora in njegovih značilnosti. V nalogi smo upoštevali delitev na vidno strukturo - teksturo in na vsebinsko strukturo - kakovost. Praviloma predstavlja ime najpogostejšo rabo. Poimenovanja pa imajo različna izhodišča, saj so nastajala v različnih časovnih obdobjih in razmerah. Zemljepisna imena kažejo na rabo prostora predvsem v preteklosti in so del naše kulturne dediščine... Osrednji del podprojekta podaja zaključke statistične in vsebinske analize; rezultati so prikazani s tabelami in grafikoni. V petih tabelah so prikazana vsa imena (5392); od tega različnih imen je 4446 in razlika (946). Pripravili pa smo tudi tabelo najpogostejših imen in tabelo pestrosti poimenovanja (149). Znotraj meje predlaganega območja Notranjski park, ki meri kakšnih 140.000 hektarov in ki ga pokriva 213 kart v merilu 1:5000, smo zbrali in po razdelani bazi podatkov zapisali vsa imena, ki so na posameznih kartah. V območju smo obdelali 80 katastrskih občin in na kartah z merilom 1:5000 prikazali območje 675 hektarov. Tako pride zapisano eno zemljepisno ime na približno 27 hektarov.

Predlagali smo tri nove vsebinske sklope nadaljevanja raziskave: prostorski, sociološko-ekonomski in jezikovni. Za 2. Mednarodno krasoslovno šolo pa smo izdelali podrobnejšo predstavitev imen, ki izhajajo iz kraških pojavov. Za izhodišče smo si postavili vprašanja: kje, koliko in pri katerih elementih

NOTRANJSKI PARK

se kažejo kraški pojavi. Tako smo skupaj našli 306 imen, za katerá lahko trdimo, da izvirajo iz krása in iz kraških pojavov.

Ekokmetijstvo

Cilj podprojekta *Ekokmetijstvo* je določiti strategijo kmetijske proizvodnje, ki bo hkrati zadovoljevala potrebe varstva in razvoja. Rezultat naloge bo tudi predlog podpor, subvencij, pomoči, omejitev in organizacijske sheme za doseganje te strategije po posameznih kulturnokrajinskih tipih in po posameznih območjih, ki imajo opredeljene režime.

Naredili smo pregled vplivov različnih načinov kmetijske proizvodnje na prostor. Opredelili smo tradicionalni, konvencionalni, biološki in integralni način kmetijske proizvodnje in vpliv vsakega proizvodnega načina na okolje. Izdelali smo pregled kmetijske proizvodnje v Notranjskem parku, pregled zakonskih ureditev pri nas in primerjavo z izkušnjami v tujini. Popisali smo pomembnejše dejavnike, predvsem naravne danosti in socialno-ekonomske značilnosti Notranjskega parka ter predloge potrebnih akcij in ukrepov.

Ekostavbarstvo

Cilj podprojekta *Ekostavbarstvo* je analizirati in ovrednotiti oblikovanje ljudskega stavbarstva na ravni naselja, domačije in stavb. To pomeni, učiti se pri prednikih, ki so znali živeti in gospodariti sonaravno in tako tudi oblikovati svoje stavbe. Učimo se lahko smotnosti sonaravnega oblikovanja, pravil obnašanja ter tradicije regije in naroda. Izognemo se lahko marsikateri napaki in zgrešena arhitektura nam je lahko v opomin pri bodočem oblikovanju.

Namen podprojekta je bil, da izdelamo za izbrana vzorčna naselja urbanistično regulacijske usmeritve in oblikovalske kriterije pri prenovi objektov in novih gradnjah. Po etnološkem in arhitekturnem vidiku smo obdelali vasi: Dolenja vas, Otok in Žerovnica. Za vsako naselje so narejene: analiza reliefa, analiza parcelne strukture, organizacija dejavnosti naselja, vrednotenje obstoječega stanja, namembnost objektov, analiza grajenega tkiva, stavbni gabariti, oblike streh, barva in vrsta kritine ter analiza cestnega omrežja.

Na osnovi ugotovitev podprojekta je mogoče, skupaj z drugimi elementi, načrtovati prenovu vasi, varovanje kakovostnih kmetijskih zemljišč, omogočiti domačinom lokacije

za gradnjo in čim bolj ohraniti kakovosti prvobitnega okolja.

Ekonaselje

Cilj podprojekta *Ekonaselje* je raziskava ekološko skladnega prostorskega urejanja naselij na Cerkniškem polju. Je nadaljevanje naloge Razvojne določilnice Notranjski park in iz nje povzema del analitičnega materiala. Težišče je na ponovnem odkrivanju kriterijev za ekološko skladno in energetske varčno gradnjo objektov in naselij ter na iskanju takih rešitev, ki so likovno skladne z elementi narave in kulturne dediščine v naravnih parkih. Ekološko komponento v razvoju naselij obravnava na več ravneh; na splošni ravni, na kateri analiziramo splošne pogoje naselja, in na ravni posamičnih gospodinjstev ter kmetij, na kateri analiziramo notranji ustroj posamičnega gospodarstva; ter tudi na ravni objektov in naprav, na kateri nas ponovno zanimajo energetske varčne in ekološko neoporečne rešitve.

Na osnovi razumevanja vseh ravni energetske varčnega in ekološko skladnega razvoja naselij iščemo možnosti za njihov gospodarski, družbeni in prostorski razvoj v količinskem in kakovostnem smislu. Pri tem upoštevamo tudi posebnost lege naselij v krajinskem parku, to je v varstvenem režimu, ki narekuje vidno neoporečne rešitve.

Ugotavljamo, da je doktrina o ekološko skladnem urejanju prostora globoko vkoreninjena v organizacijsko strukturo naših podeželskih naselij. Vdor urbane kulture na podeželje pomeni pogosto sprožanje konfliktov, ki jih prej tam ni bilo. Tako se, na primer, vse bolj kopičijo odpadki (embalaža), ker se ne vračajo v ekološki krog; primanjkuje energije zaradi energetske potratnih in pogosto nepotrebnih novih proizvodnih sistemov ter zaradi energetske potratne rabe površin v bivalnih prostorih vse leto namesto nekdanjega gibkega prilagajanja različnim sezonskim posebnostim; onesnažena zrak in voda zaradi vnosa kemičnih snovi; povečan promet in z njim povezana povečana prometna nevarnost zaradi migracijskih tokov in pojava polproletariata, itn.

Vse bolj prevladuje mnenje, da "ruralnega" kot posebne prostorske in družbene kategorije ni več, oziroma da je postala ta kategorija v Sloveniji ob pospešeni deagrarnizaciji in izenačevanju vasi in mesta

nepomembna. Vendar bo "ruralno" kot posebna oblika prostorske in kulturne organiziranosti obstajalo, dokler bodo obstajali delovni procesi, ki so vezani na zemljo in na njeno biološko produkcijo; dokler bo torej obstajala v teh dejavnostih tesnejša produktivna vez človeka z njegovim naravnim okoljem. Seveda pa se bo to "ruralno" pojavljalo v bodočih razmerah v povsem novih oblikah; bodisi samostojno ali prepleteno z urbanim vzorcem, vendar s svojo prisotnostjo in različnostjo vedno kot bistven prispevek k oblikovanju kulturnega mozaika.

Ekosancija

Podprojekt *Ekosancija* poudarja celovitejši pristop k določitvi optimalnega koncepta upravljanja z okoljem na ravni biosferega območja. Njegov namen je zagotoviti dodatno podlago za izbor in uporabo ustreznih instrumentov varstva okolja, saj se s tem poveča možnost za učinkovito upravljanje s prostorom.

Z dobljenimi rezultati bo mogoče širiti proučevanje tudi na področje naravovarstva in tako krepiti raziskovalno skupino. Pri tem pa kaže posebej poudariti, da je na konceptualni ravni metoda sporazumnega reševanja problemov v okolju neposredno

skladna z osnovno zamisljo o biosferem rezervatu sodobnega tipa, ki temelji na enakopravni udeležbi vseh prizadetih.

Iz raziskave izhajajo, da so vode onesnažene, še najbolj Cerkniščica, po kakovosti zraka sodi območje Notranjskega parka v II. območje, občina Cerknica nima sodobnega sistema za ravnanje z odpadki in ima 43 črnih odlagališč odpadkov (Poročilo, 1990, str. 63). Poudarja naslednje probleme: okoljevarstveno neobvladane odplake iz naselij in industrije, uporaba gnojil na vodozbirnih območjih ter nekaj industrijskih onesnaževalcev zraka. Narejena je ocena okolja v občini, vendar le za tiste elemente in populacije, ki so skladne z drugim - anketnim delom podprojekta, ki ga bo treba izpeljati kot nadaljevanje raziskovalne naloge. V drugem letu raziskovanja se v okviru tega podprojekta nadaljuje iskanje biosistemov industrijskih odplakov, kar poskušamo narediti na osnovi dveh vzorčnih primerov v občini Ilirska Bistrica. Naloga bo utemeljila primerno rešitev za posamezne vzorčne zaselke in mala naselja.

Ekoturizem

V okviru podprojekta *Ekoturizem* se razvija spoznanje, da bi to morala biti gospo-

darska dejavnost, ki v najmanjši meri uničuje naravno okolje in hkrati vpliva na ljudi, da postanejo prava skupnost v ekoturistični dejavnosti. Pristop je regionalen, kar pomeni, da smo pritegnili v nalogo in s tem tudi v razvojni koncept turizma vse znane dejavnike in nosilce dosedanje in bodoče turistične ponudbe na tako imenovanih trajnostnih temeljih.

Angleški izraz "sustalnabe development" prevajamo bodisi kot trajnostni, bodisi kot uravnoteženi razvoj. Izraz "trajnostni razvoj" pomeni njegovo hkratno trajnost in skladnost z naravo. Iz te zahteve po skladnosti z naravo pa izhajajo tudi izrazi "uravnoteženi razvoj", ki v večji meri temelji na uravnoteženosti in dolgoročnosti razvoja, saj poudarja potrebo po ohranjanju.

Koncept o trajnostnem razvoju je bil poznan že v začetku sedemdesetih let. Značilno zanj pa je bilo, da so ga strokovnjaki razlagali zelo različno. Sama ideja o tem oziroma koncept zajema svetovno dilemo, kako zagotoviti gmotno rast in hkrati zagotoviti umno rabo naravnih virov ali danosti. Koncept o uravnoteženem razvoju je tako etično in ideološko nabit, ker se opira na občutljivo nitko, ki človeka povezuje z naravo,

in na odgovornost nas vseh, da jo ohranimo.

Ekoturizem je del strategije trajnostnega razvoja. Trajnosten turizem zavzema pomembno mesto v "Zeleni agendi", to je programu o problematiki, ki zadeva hkrati turizem in občutljivo okolje. V podprojektu smo izdelali načela o "trajnosti" na področju ekoturizma. Ta so: Razmerje med turizmom in okoljem se mora upravljati tako, da sta dolgoročno zagotovljena trajnostni razvoj turizma in primerno varstvo okolja. Ne smemo dovoljevati takih oblik turizma, ki škodujejo naravnim in kulturnim virom, ki ogrožajo njihovo rabo v prihodnosti in njihovo uživanje bodočim generacijam. To pa pomeni, da se ne sme dopustiti nesprejemljivih škodljivih vplivov. Turistične aktivnosti morajo v svojem nastajanju, razvijanju in zadovoljevanju potreb njihovih uporabnikov spoštovati "razmerja narave" in značaj prostora, v katerega so umeščene. Zagotavljati morajo družbenoekonomski profit lokalnim skupnostim z njihovo udeležbo v turističnih projektih. Denar, ki se ga ustvarja s turizmom, se mora vlagati v varovanje in upravljanje temeljnega vira - v naravo. Odnosi z javnostmi in promocijska strategija morajo vplivati na lokalno prebivalstvo in dvigovati njegovo zavzetost za uresničevanje varstvenih ciljev, za varovanje biološke raznovrstnosti in kulturne dediščine svojega okolja ter za ravnanje, ki zagotavlja trajnostnemu turizmu postati del lokalne kulture.

Sklep

Na osnovi predstavljenih izhodišč smo naredili nalogo o ekoturizmu na območju Notranjskega parka. Pristop ni le regionalen, marveč je tudi lokalni, saj so v njem soudeleženi tako prebivalci kakor tudi lokalna oblast. Za zavarovana območja smo predlagali načela o ekoturizmu in za območje Cerkniškega jezera predlagali prostorsko razporeditev njegove rabe. Določili smo tudi ciljne skupine turistov in turistične trende ali težnje, prav tako tudi turistični potencial, in predlagali strategijo za oblikovanje in trženje turističnega proizvoda - to je Notranjskega parka.

Razmišljanje o nastajajočem Notranskem regijskem parku

RAZVOJ PODEŽELJA

Miroslav Gombač

Hiter razvoj gospodarskih dejavnosti in industrijske proizvodnje sta v razvitem svetu močno posegla v prostor in ga spreminjala v oblike, ki v kratkem času omogočajo večje dohodke. Velik del tega razvoja je bil in je še vedno mogoč na račun izkoriščanja in obremenjevanja naravnih danosti prostora. Posebej močno so prizadeti obnovljivi viri, kot so čisti zrak, pitna voda in rodna prst. In ti viri so, skupaj s pridobljenimi in ustvarjenimi dobrinami ruralnega ali podeželskega prostora, osnova za človekovo zdravo življenje. Zato postaja takšno okolje vse bolj dragocen prostor za ljudi, ki živijo v mestih in na območjih, ki jih je človek že tako obremenil in onesnažil, da so zdravju škodljiva. Za občasno bivanje v zdravem okolju in za njegovo obiskovanje so pripravljeni tudi ustrezno plačati.

Slovenija in še posebej območja z obširnimi gozdovi ter pašniki so še vedno dovolj ohranjena zdrava okolja, ki jih je treba varovati. Tudi javniški hribovje z okolico je vredno te skrbi. Tega se zavedajo predvsem domačini, ki se zaradi različnih vzrokov in interesov ukvarjajo s širšim prostorom in ki ugotavljajo, da so se nekatere dejavnosti na tem območju že preveč razmahnile, pa zato že ogrožajo naravno ravnovesje.

Primernost razglasitve Notranjskega regijskega parka postaja vse bolj nujnost. Treba pa jo je osvetliti iz vseh upoštevanja vrednih zornih kotov. Mednje vsekakor sodijo tudi razvojni pogledi prebivalcev vasi na tako imenovanem vplivnem območju nastajajočega parka.

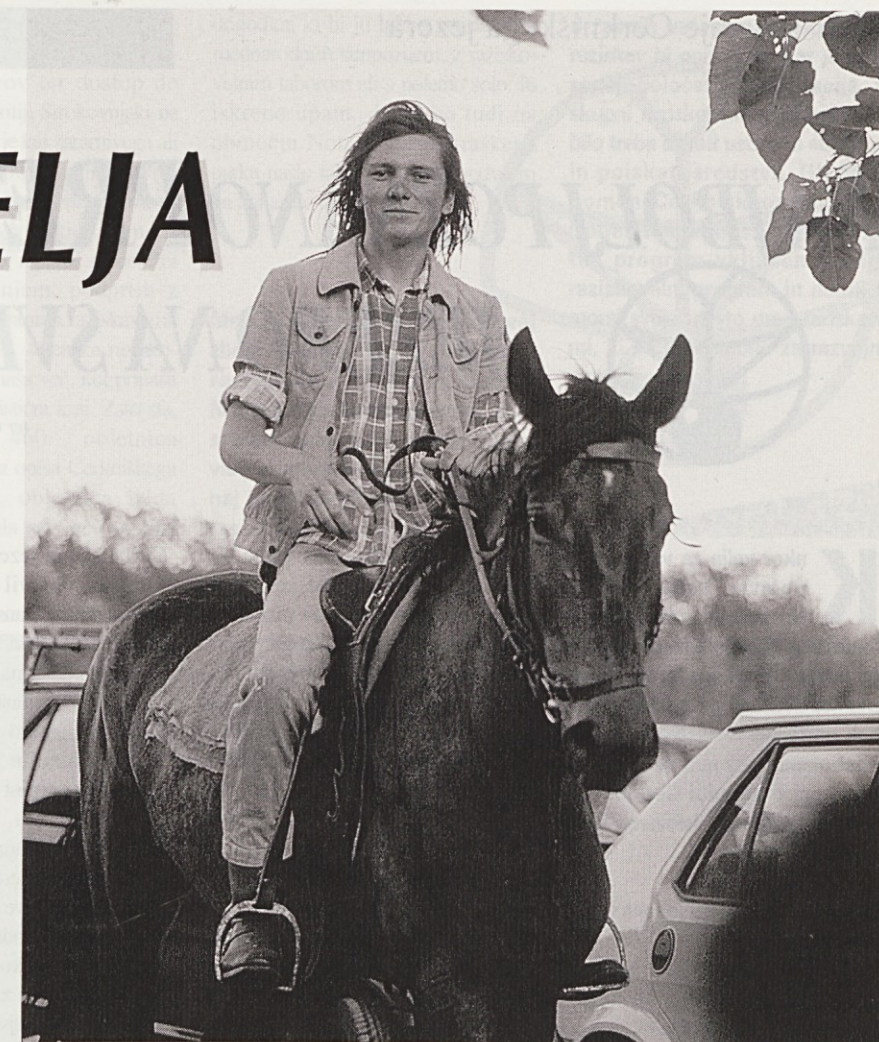
Če je park območje, na katerem veljajo določena pravila in s tem tudi določene omejitve, je treba omejitve tudi oceniti, kako bodo vplivale na ljudi, ki na območju parka

živijo. Takšna ocena je tudi ena izmed osnov za izdelavo strokovnih podlag, na katere se bo parlament oprl pri obravnavi o primernosti in obliki varovanja predlaganega območja Notranjske z razglasitvijo za Notranski regijski park. Vsekakor pa je treba že sedaj na vsem območju predvidenega parka spodbujati le takšen razvoj, ki je okolju prijazen in ki bo ohranjal ter izboljševal naravno ravnovesje ter hkrati ljudem, ki na njem živijo, omogočal ustvarjanje dohodka za zagotavljanje ustrezne življenjske ravni.

Nove usmeritve zakonov in nekatera gibanja posebnih združenj težijo po varovanju zdravega okolja, vsekakor pa bo treba še veliko narediti za osveščanje ljudi, ki odločajo o izrabi prostora in o njegovi obremenitvi iz okolice - ali drugače povedano - iz vplivnega območja.

Nekatera stališča iz tega razmišljanja so že upoštevana v programih gibanja za celostni razvoj podeželja in obnovo vasi - CRPOV, ki ga pod mentorstvom ministrstva za kmetijstvo in gozdarstvo vodijo izvršni svet skupščine občine Postojna in njegove komisije (prejšnjega komunalnega sistema - op. uredništva!). Takšne programe uspešno uresničujejo v Slovenski vasi in na gradu Prestranek, želje po vključitvi v program CRPOV pa so izrazili tudi predstavniki nekaterih drugih vasi s tega območja.

Projekti pripravljenih programov CRPOV so tako usmerjeni, da jih je mogoče takoj vgraditi v širše programe, ki upoštevajo urejen ruralni ali podeželski prostor - tako iz turistične ponudbe, kakor tudi iz kmetijske in gozdarske dejavnosti s spremljajočimi obrtnimi storitvami in dejavnostmi malega gospodarstva, ki so podeželju prijazne. Za turizem potrebna infrastruktura ali objekti in njihova gradnja pa ne bodo omogočali množičnega turizma, bodo pa omogočali stalno in občasno zaposlenost domačih ljudi na več lokacijah in za različne potrebe turistov ter občasnih obiskovalcev.

Veliki pašniki v zaraščanju in njihova primarna neizkoriščenost dajejo možnost za poceni vzrejo pašne živine. Ponovna vzreja konj, za katero se odločajo zasebniki, in konj za posebne namene, kot to delajo v Centru za vzrejo in vzgojo jahalnih konj v delniški družbi GRAD Prestranek, ter vzreja islandskih konj za tumo jahanje na turistični kmetiji v Selcah so primeren zgled, kako izkoriščati take površine. Vse več turističnih kmetij, ki prodajajo svoje pridelke na domu in ki hkrati nudijo prijetne počitnice, postaja oblika trženja zdravega podeželja.

Naravne znamenitosti kraških pojavov, presihajoča jezera, kraške jame, reke ponikalnice ter značilno rastlinstvo in prostoživeče živalske vrste divjadi in vodnega življa ponujajo oblikovanje izvirnih programov zanimive turistične ponudbe. Treba jo je le izoblikovati, jo ustrezno predstaviti in izobraziti ljudi, ki jo bodo tržili... Nekaj takega se že uresničuje z dejavnostjo Turistično razvojne agencije v delniški družbi GRAD Prestranek.

Izdala je prospekt o turistični ponudbi "Postojnska kotlina", ki predstavlja nastanek in povezovanja novih oblik trženja turizma v naših krajih.

Nikakor pa ne smemo prezreti, da je območje, ki naj bi ga v celoti ali delno zajel Notranski regijski park, na vodnozbirnem območju črpališča Malni, ki s pitno vodo oskrbuje vso nekdanjo občino Postojna. To dovoljuje razvijati in uvajati na tem prostoru le takšne proizvodne tehnologije, ki ne bodo ogrožale tega vira pitne vode!

To razmišljanje o nastajajočem Notranskem regijskem parku kakršne koli oblike in velikosti je treba upoštevati hkrati z mnenji in pogledi drugih zagovornikov parka in njegovih nasprotnikov pri oblikovanju strokovnih podlag, o njihovi uporabnosti pa mora dati svoje soglasje tudi lokalna skupnost!

NAJBOLJ POZNANO PRESIHAJOČE JEZERO NA SVETU

Dr. Andrej Kranjc

profesor geografije in doktor geografskih znanosti
ter višji znanstveni sodelavec Slovenske akademije znanosti in umetnosti
- upravitelj Inštituta za raziskovanje kraša ZRC SAZU v Postojni

Kakor velja za vse naravne pojave, velja tudi za Notranjski kraški park, za Cerknško jezero pa še posebej, da ga lahko varujemo le, če ga poznamo. Čim bolj ga poznamo, tem bolj ga lahko varujemo... Pri tem mislim na poznavanje v smislu spoznanj o zgradbi Cerknškega polja, o njegovem delovanju in nastanku!

Zakaj je Cerknško jezero "locus typicus"?

Ljudje so že kmalu spoznali, da je Cerknško jezero "nenavadno" v primerjavi z drugimi jezeri in tudi v primerjavi z drugimi kraškimi polji oziroma dolinami. Zaradi njegove nenavadnosti so poskušali dognati vzroke za njegovo različnost od drugih takih jezer oziroma polj, lotevali so se raziskav, objavljali sadove svojega truda in - Cerknško jezero je postalo najbolj znano presihajoče jezero na svetu.

Cerknško jezero ni tako nenavadno - če bi bilo, potem ne bi moglo biti "tipično" - da bi bilo zaradi tega svetovno znano. Cerknško jezero je prvo kraško polje take vrste oziroma prvo presihajoče jezero, ki so ga podrobno raziskovali in raziskali. In samo po sebi je umevno, da je objavljane raziskovalnih rezultatov služilo za primerjavo drugim kraškim poljem, poljem različnega tipa ali pa kraškim poljem - presihajočim jezerom drugod po svetu. Če Cerknškega jezera ne bi tako zgodaj in tako temeljito raziskovali in proučevali, bi bilo pač kakšno drugo polje "locus typicus", ki bi po svetu služilo za primerjavo oziroma za referenčni pojav.

Na našo srečo pa ni bilo tako, saj je bilo Cerknško jezero tisto, ki je pritegnilo pozornost raziskovalcev v začetku Novega veka. Vsekakor so bili to v svojem času dobri in znani raziskovalci, ki so poskrbeli, da je jezero prišlo v strokovno literaturo. Ker je bilo o njem toliko napisanega, so ga ljudje hoteli še pogosteje videti, še bolj podrobno raziskati. In s tem je bil krog sklenjen. In brez pretirane hvale lahko pripišem, da je Cerknško jezero najbolj znano presihajoče (kraško) jezero na svetu in najbrž, kar bi bilo še treba dognati, najpogosteje omenjeno v strokovni literaturi.

Pomen Valvasorjevega raziskovanja

Prelomnica v raziskovanju Cerknškega jezera je Valvasorjevo delo. On seveda ni bil prvi, ki ga je raziskoval in opisoval. V Slavi vojvodine Kranjske, v kateri obsega opis Cerknškega jezera kar nekaj deset strani, navaja Valvasor 38 avtorjev - geografov, kozmografov, topografov, historikov, naravoslovcev, sestavljalcev koledarjev in pesnikov, ki so že pred njim opisovali to jezero. Zaradi teh opisov ga je marsikateri vedoželjni popotnik sam prišel pogledat in ga potem spet opisal. Tak je bil, na primer, Anglež E. Brown, ki je objavil svoje poglede na Cerknško jezero leta 1669 v Philosophical Transactions v Londonu. Valvasor pa z njegovim opisom ni bil zadovoljen, kakor tudi ni bil zadovoljen, ko svojega predhodnika in mentorja Schoenleba iz leta 1681, namenjene ga opisu Kranjske (Carniola antiqua et nova). Zato se je sam lotil podrobnejšega opazovanja in proučevanja

Cerknškega jezera in svoje ugotovitve objavil leta 1687 v Philosophical Transactions ter bil zato izbran za "tovarša angeleškega krajla tovarštva", za člana Royal Society.

Valvasorja je zanimalo sicer vse; jezero je hotel čim bolj verodostojno in popolno opisati, posebno pozornost pa je namenil vodnim razmeram. Poleg pregleda dotedanje literature, povpraševanja med ljudmi in terenskih ogledov je posamezne pojave tudi meril - niveliral in naredil model Cerknškega jezera. Da bi lahko razložil njegovo delovanje, si je zamislil zamotano shemo podzemeljskih jezer - deloma nad njegovim nivojem, deloma pod njim, med seboj povezanih z rovi v obliki nateg.

Raziskovanja za preprečevanje poplav

Za Valvasorjem je bila še vrsta raziskovalcev, ki so poskušali razložiti delovanje Cerknškega jezera - od Nagla, Steinberga (ki je izdal samostojno knjigo o jezeru) in Hacqueta do Gruberja. V glavnem so raziskovali iz lastnih nagibov in iz vedoželjnosti. Danes bi rekli, da so bili zvečine amaterski raziskovalci. Gruberjeve raziskave pa so že imele aplikativen, to je praktičen značaj, saj se je on ukvarjal s preprečevanjem poplav (Gruberjev prekop) in z vprašanji o plovbi po kranjskih rekah.

V 19. stoletju so se raziskave začele ločevati od opisov. Še vedno je bilo Cerknško jezero dovolj zanimivo za bolj ali manj popolne opise (Benko-Podgrivarski), Kebe, Žirovnik, Kabaj, Kunaver), hkrati pa so nekateri strokovnjaki že

pričeli raziskovati jezero oziroma vse polje (Cerknško dolino) s stališča svojih strok. Nastale so prve študije o njegovih geoloških značilnostih, geomorfologiji, hidrologiji itn. A tudi ta proučevanja so bila različna; deloma osnovne (temeljne) raziskave in deloma uporabne raziskave, ki naj bi omogočile melioracije za preprečevanje katastrofalnih poplav. Med prvimi moram omeniti Gavazzija, Hočevarja, Loehnberga in Puticka, med drugimi pa Breznika, Jenka in Vicentinija!

O raziskavah na Cerknškem polju je bilo objavljenih toliko del, da bi že samo njihovo naštevanje preseglo namen tega sestavka. Kakor je napredovala znanost, tako so dotedanje raziskave počasi zastarele. Značilen primer je interdisciplinarni projekt, ki ga je spodbudila Slovenska akademija znanosti in umetnosti z naslovom "Naravoslovne raziskave Cerknškega jezera" (1968-1974). Med glavnimi razlogi za ta projekt je bilo prav "nezadostno poznavanje Cerknškega jezera in njegovega delovanja v celoti". Rezultati so bili objavljeni v posebni izdaji zbornika Acta carsologica (1979) na 329 straneh.

Vse več ekološko naravnanih raziskav

V zadnjih dveh desetletjih ni bilo več toliko poudarka na preprečevanju poplav (to je že precej urejeno) ali na izkoriščanju vodne sile oziroma vodnih zalog, pač pa so se ljudje začeli zavedati nevarnosti najrazličnejših oblik onesnaževanja, kar bi lahko resno ogrozilo Cerknško jezero in življenje v njem ter ob njem. To je prišlo še zlasti do izraza ob

pripravah na ustanovitev Notranjskega kraškega parka.

Zato se je tudi sistem raziskav nekoliko spremenil. Od raziskav, usmerjenih v spoznavanje posameznega pojava ali procesa, bolj ali manj enkratnega, se raziskovalci usmerjajo v daljši čas trajajoča opazovanja. Ta naj omogočijo primerjavo med prvotnim stanjem in med stanjem konec opazovanja ali stanjem po določenem času. To naj bi omogočilo ugotavljanje sprememb in njihovih teženj, kar je bistvenega pomena za varovalne ukrepe. Druga sprememba je prehod od posameznih, občasnih, točkovnih opazovanj na zvezna ali vsaj veliko pogostejša opazovanja. Pri tem gre lahko za pogostnost oziroma zveznost v časovnem ali v prostorskem smislu.

Od tako usmerjenih opazovanj - pri čemer ne omenjam posameznih raziskovalnih panog, saj to velja za takorekoč vsako izmed njih - pa do "monitoringa", to je zveznega opazovanja oziroma beleženja sprememb, je le še korak. Tehnika tak način opazovanja oziroma raziskovanja danes vsekakor omogoča, težava pa je predvsem v organizaciji in denarju. Takorekoč vse naravoslovne panoge bi lahko uporabljale oziroma bi morale uporabljati tak način opazovanja Cerkniškega jezera kot osrednjega elementa v načrtovanem Notranjskem kraškem parku. To velja za opazovanje vremena, podnebja, voda in njihovih lastnosti na površju in pod zemljo. Možno je beležiti celo geološke in geomorfološke spremembe, da opazovanja živega sveta posebej sploh ne omenjam! Zato najbrž ni slučaj, da prav biologi že opravljajo redna opazovanja - monitoring - na Cerkniškem jezeru.

Kaj pa raziskave in turizem?

Ob razpravljanju o raziskavah pa je treba pripisati tudi nekaj besed o turizmu, saj je to tista dejavnost, na katero morda prebivalci ob Cerkniškem jezeru oziroma na območju Notranjskega kraškega parka še najbolj računajo!

Ponekod po svetu predstavlja poseben del turizma tako imenovani strokovni turizem. Ob svetovnem pomenu Cerkniškega jezera, ki je hkrati tudi res poznano po vsem svetu, bi človek pričakoval od tega turizma več. Za poživitev oziroma

bistveno povečanje takega turizma so najpomembnejše raziskave, raziskanost pojavov ter dostop do podatkov in odkritij. Strokovnjaki ne hodijo le tja, kjer je kaj zanimivega ali kjer je bil kak pojav odkrit, prvi opisan. Zelo pomembno je, da se lahko oskrbijo s podatki o njem, da pojav ne le vidijo, marveč so deležni tudi razlag o njem, podprtih z najnovejšimi in tehtnimi raziskavami. Marsikje na tujem terenska raziskovalna postaja prinaša več, kot prinaša srednje razvit turistični kraj. Zato sta, na primer, 460. obletnica Leonbergerjevega opisa Cerkniškega jezera in 330. obletnica izida Kircherjevega dela prav gotovo taka

dogodka, ki bi ju lahko proslavili z mednarodnim simpozijem, z raziskovalnim taborom ali s poletno šolo. In iskreno upam, da se bo tudi na območju Notranjskega kraškega parka našlo tako možnost, predvsem pa pokazalo dovolj posluha!

Menim, da bi bilo treba čim prej zbrati nekakšen bolj ali manj stalni raziskovalni svet za območje Notranjskega kraškega parka, ki bi sestavil dolgoročni načrt raziskovanj in monitoringa. Njegovi člani naj bi bili predstavniki ustreznih raziskovalnih organizacij in

državnih ustanov ter služb. Del raziskav bi opravljale, kot je to že sedaj, določene organizacije, za skupni raziskovalni program pa bi bilo treba izbrati ustrezno strukturo in poiskati sredstva. Glede na pomen Cerkniškega jezera in Notranjskega Krasa bi moral biti tak program vključen v ciljni raziskovalni program in dobiti bi moral svoje mesto med raziskavami, ki so pomembne za razvojno strategijo Slovenije.

Na Cerkniškem jezeru se požiralniki masijo in zasipavajo, hkrati pa se odpirajo tudi novi, kakršen je na sliki... Tudi zaradi tega bi bil nujen hidrogrfski in geomorfološki monitoring. - foto A. Kranjc

NOTRANJSKI PARK

SVETOVNA ZVEZA
ZA VARSTVO NARAVE - IUCN

Peter Skoberne

dipl. biolog - svetovalec predstojnika Uprave R Slovenije za varstvo narave

Svetovno zvezo za varstvo narave (The World Conservation Union) - IUCN so ustanovili leta 1948, združuje pa vlade, vladne agencije in široko paleto nevladnih organizacij v edinstveno skupnost s kakšnimi 700 člani iz več kot 130 držav. Njeni cilji so: koordinirati ali usklajevati naravovarstvena prizadevanja na svetovni ravni, pripravljati zasnove in strategije zanja ter tehnično podpirati članice pri doseganju programskih ciljev. V tem okviru potekajo posebni projekti. Delo zveze usklajuje in vodi sekretariat s sedežem v Glandu v Švici.

IUCN izdaja številne publikacije in časopise in s tem skrbi za obveščenost svojih članov ter za koordinacijo varstvenih metod po vsem svetu. Najbolj znane so kategorije, s katerimi označujemo ogroženost rastlinskih in živalskih vrst, uveljavljene pa so tudi kategorije IUCN za zavarovana območja. Mednarodna zveza za varstvo narave ima tudi šest komisij in sicer za ekologijo, za vzgojo in komunikacije (CEC), za okoljsko pravo (ELC), za strategijo in načrtovanje, za narodne parke in zavarovana območja (CNPPA) ter za varstvo vrst (SSC). Tesno sodeluje z osrednjimi vladnimi in nevladnimi organizacijami za varstvo narave, kot so na primer: UNESCO (predvsem program UNEP), Svetovni sklad za naravo (WWF) in Svetovna zveza za varstvo ptic (Bird Life International). Rezultat skupnega dela so globalne strategije, svetovna varstvena strategija in skrb za Zemljo - strategija za trajnost življenja.

Med številnimi programi je treba posebej omeniti Vzhodnoevropski program. V njegovem okviru potekajo posebni projekti za to območje. V zadnjih letih sodeluje v njem tudi Slovenija. Strokovnjaki že več let sodelujejo v komisijah, možnosti za sodelovanje pa so se povečale, saj je Slovenija od maja 1993 članica IUCN. Zastopa jo Zavod R Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine. Zaradi tega je bila tudi ustanovljena slovenska komisija IUCN, ki skrbi samo za najnujnejše usklajevanje ter pripravlja pogoje za bolj profesionalno in poglobljeno delovanje Svetovne zveze za varstvo narave v Sloveniji.

Septembra 1994 je IUCN predstavila poseben program za zavarovana območja v Evropi, zelo zanimivo analizo stanja v naravnih

Notranjski park
na 13. mednarodni konferenci
o kemijskem izobraževanju

KEMIJA KOT KLJUČ
PRIHODNOSTI

Nada Pavšer

Zavod za šolstvo R Slovenije, Ljubljana

Trinajstega svetovnega kongresa o naravoslovnem izobraževanju se je v avgustu 1994 udeležilo kakšnih petsto naravoslovcev, univerzitetnih učiteljev, raziskovalcev ter učiteljev srednjih in osnovnih šol z vseh celin. Osnovna tema kongresa "Kemija kot ključ za prihodnost" je bila polna iskanj za rešitev ekoloških problemov in vrednot za trajnejši razvoj izobraževanja.

Vsebina prvega plenarnega predavanja je bila, kako odkritja v kemiji vplivajo na razvoj ostalih naravoslovnih znanosti, kot so: biologija, geologija, farmacija, fizika, astronomija ipd., pa tudi na družboslovne znanosti, umetnost, literaturo. Poleg ožjih strokovnih tem,

ki so obravnavale posamezne kemijske zakonitosti, je vsa predavanja, delavnice in postre prevečala vzgoja za varstvo okolja kot proces, ki se prične že v otrokovi zgodnji mladosti, ko čustveno doživlja naravo, ko se jo uči spoznati in ko oblikuje svoj odnos do nje po svojih starših, učiteljih in

ljudeh, s katerimi se družijo. Zato je zelo pomembno, kako se mlademu človeku posreduje naravo in njene zakonitosti, da bo tudi, ko odraste, smotno posegal vanjo in znal z njo živeti v ravnotežju.

Da bo posameznikovo ravnanje skladno z njegovimi zahtevami do okolja, je nujno kot trajno vrednoto izobraževanja vgraditi znanje in poznavanje tistih večšin v šolske programe, ki pomagajo reševati naravoslovne in tehnološke probleme okolja. Poudarja se tudi vzgojo za varovanje tistih dobrin, ki so pomembne za nas vse. To pa se lahko uresniči s pravilnim poukom o naravnih bogastvih.

Prav v okvirih te tematike je dobila pravo mesto predstavitev projekta o Notranjskem parku kot sestavni del nacionalnega programa naravoslovnih dejavnosti. Njen cilj je bila poglobitev in povezava naravoslovnega znanja in uporaba tega znanja pri reševanju problemov okolja (voda, tla, zrak, prehrana, zdravje). Notranjski park vključuje dejavnosti, ki so interdisciplinarno zasnovane. Spodbujajo uporabo metod raziskovalnega dela, pri katerih učenci vsak zase ali v manjših skupinah pod mentorskim vodstvom rešujejo probleme

bližnjega okolja, ki vključuje osnovne naravoslovne zakonitosti in značilnosti Notranjskega parka, kot so:

1. pestrost območja z vodo, ki je v tisočletjih izoblikovala edinstvene kraške pojave;
2. spoznavanje porečja kraške reke Ljubljanice;
3. spoznavanje podzemskih jam na tem območju;
4. značilni pojavi Cerkniškega jezera in Rakovega Škocjana;
5. znameniti ekosistemi - od bogatih notranjskih gozdov in polj do edinstvenega jamskega sveta;
6. kulturno-godovinska izročila;
7. mlinarjenje (Veselov mlin na Žerovnici, Ivelov mlin na Bistriškem in Modrijanov mlin v Postojni);
8. tovarjenje in furmanstvo, ki se je razvilo s pojavom lesne industrije, žag in železnice;
9. kontrabandstvo;
10. gradovi v Notranjskem parku (grad Snežnik, Logaški grad, Premski grad in Predjamski grad) z zgodovinskimi izročili.

Metode za uresničevanje ciljev naravoslovnega pouka v povezavi z Notranjskim parkom presegajo predavanja in demonstracije eksperimentov, ki jih pokaže učitelj. Uveljavlja se samostojno praktično delo učencev na terenu pod men-

parkih in zelo podrobne, natančne ter uporabne usmeritve za izboljšanje razmer na tem področju. Utemeljuje potrebnost in smiselnost ustanavljanja takšnih območij, prav tako tudi uspešnost delovanja, da se cilje zavarovanja uresničuje. V tej listini je tudi izjemno poudarjen pomen tvornega sodelovanja prebivalcev zavarovanih območij v vseh fazah

nastajanja naravnih parkov in njihovega delovanja - od prvih zamisli do pripravljanja razglasitve in poznejšega uresničevanja zamisli o parku.

Na generalni skupščini IUCN januarja 1994 v Buenos Airesu so izvolili tudi novo vodstvo organizacije in komisij. Podpredsednica komisije za narodne parke in

zavarovana območja (CNPPA) je postala gospa Manja Zupančič-Vičar iz Slovenije in je zadolžena za njeno delo na območju Evrope.

Prizadevamo si, da bi v Ljubljani ustanovili nekakšno izpostavo IUCN za koordinacijo projektov, ki jih predvideva program "Parki za življenje". S tem bi zagotovili boljše pretakanje informacij, stik s Svetovno

zvezo za varstvo narave in povečali priložnosti za sodelovanje v njenih projektih z lastnimi zamislimi in problemi.

Naslov sedeža Svetovne zveze za varstvo narave:

IUCN

28, Rue Mauverney, CH-1196 Gland, Switzerland

Tel.: +41- 22/999- 0161

Fax: + 41-22/999-0015

Naslov slovenske komisije za IUCN:

Slovenska komisija za IUCN

Uprava R Slovenije za varstvo narave

61000 Ljubljana, Plečnikov trg 2

Tel.: 061/213-012

Fax: 061/213-120

Elektronska pošta:

ZRSVKN#CVLSIGOV.MAIL.SI

torskim vodstvom učiteljev, pa tudi drugih poznavalcev narave in naravnih ter zgodovinskih dejstev Notranjskega parka. Le tako si bodo mladi izoblikovali dragocene vrednote, kot so: upoštevanje dokazov, strpnost v presojanju, kritičnost, objektivnost, poštenost in predvsem sposobnost sprejemati odločitve, ki bi lahko imele dolgotrajne posledice za območje Notranjskega parka. Zato je nujno že v osnovni šoli še bolj, kot je bilo to do sedaj, uveljavljati oblike, ki vsebujejo prvine raziskovalnega dela, projektno delo, naravoslovne tabore in samostojne raziskovalne naloge.

Primer projektnega dela predstavlja interdisciplinarno zasnovan projekt osnovne šole Rakek "Naravoslovna učna pot". V njem učenci spoznajo drevesne vrste, ki so značilne za Notranjski park, njihovo vlogo v ekosistemu in gospodarski

pomen nekaterih vrst tudi z družboslovnega vidika v povezavi s kulturozgodovinskim izročilom (furmanstvo, žage, ...).

Posebna kakovost v vzgojnoizobraževalnem procesu spoznavanja narave so naravoslovni tabori kot strnjene interdisciplinarne aktivnosti. Mladi ugotavljajo razmere v ekosistemu, merijo posamične abiotске faktorje, iščejo razlage za ugotovljene razmere in predvidevajo možne rešitve.

Učenci, ki imajo izrazitejši smisel za raziskovalno delo, se lotevajo raziskovalnih nalog. Te so skupinske ali pa so porazdeljene ob skupnem problemu... Primerne raziskovalne naloge bi lahko obravnavale različne pojave v zvezi z ravnovesjem v ekosistemu Notranjskega parka in v zvezi z njegovimi značilnostmi.

Globalni cilji naravoslovnih dejavnosti s tematsko vsebino (Notranjski park) omogočajo učencem in dijakom marsikaj. Denimo:

1. Strnejo že pridobljeno znanje o vplivih in dogajanjih v Notranjskem parku kot posledico nenehnega razvoja in spreminjanja naravnega in družbenega okolja.

2. Problemsko in interdisciplinarno obravnavajo področje Notranjskega parka (porečje Ljubljanske, Cerkniško jezero, podzemne jame, gozdovi, ostale naravne znamenitosti (na primer: Veliki naravni most, Mali naravni most, itn.).

3. Pri proučevanju ekosistemov uporabljajo različne metode.

4. Ob uporabi virov in drugih raziskovalnih metod razvijajo sposobnosti za samostojno zbiranje informacij in izsledkov o okolju.

5. Na temeljih naravnih zakonitosti spoznavajo človekovo vlogo pri spreminjanju narave.

6. Krepijo pravičen odnos in čut odgovornosti do narave.

7. Razvijajo zavest o potrebi po varovanju človekovega zdravja in skrb za njegov celostni razvoj.

Za sistematično vzgojnoizobraževalno delo bo treba izoblikovati ustrezno gradivo učencem in priročnike učiteljem. Pri tem bodo nujno morali sodelovati učitelji z osnovnih in srednjih šol na območju Notranjskega parka, sodelavci in strokovnjaki, ki snujejo in uresničujejo zamisli o parku, in drugi, ki to tematiko strokovno obvladajo.

Trinajsta mednarodna konferenca v Puerto Ricu nas je prepričala, da smo na Notranjskem na pravi poti, saj smo pri razvijanju zamisli o Notranjskem parku in njihovem uresničevanju izoblikovali prave in smotne zamisli. Tam daleč na tujem smo dobili tudi mednarodno potrditev za vse, kar je bilo pri nas že narejenega in kar bo še treba storiti!

Kazalo in alarm
v prizadevanjih
za ohrnitev narave

PTIČJI RAJ

ZA OPAZOVALCE IN POZNAVALCE

Slavko Polak

dipl. biolog
- Notranjski kompleksni muzej, Postojna

Zgoraj levo: Gnezdo pribe je preprosta globelica. Štiri jajca so po barvi tako podobna podlagi, da jih le s težavo opazimo.

Zgoraj: Jezero nudi zatočišče tudi pticam, ki so na selitvi, letovanju ali klatenju. Na sliki jata galebov.

Spodaj: Repaljščica je ena izmed naših najbolj ogroženih gnezdilic. Doma je na vlažnih travnikih z redkimi visokimi stebli zeli.

- foto S. Polak

"Če je jezero pod vodo, nadomešča vsakovrstna perjad pomanjkanje divjačine, ker se tedaj zbere tu nešteta množica vodnih ptic vsake vrste: različne divje gosi, razne divje race, med drugim te vrste, ki jim po kranjsko pravijo rjavke, liske, pasavice, kreplice, črne, ponirki, pivji in še mnogo takih. Dalje je mnogo čapelj, dosti sivih in belih labudov in še veliko vodnih ptic, ki se jih tu zbere na tisoče. Ob takem zboru perjadi pa znajo najti svoje koristi tudi sokoli, orli in podobne roparice ter krepko planiti na vodne ptice..."

J.V.Valvasor:
Slava vojvodine Kranjske; Cerkniško jezero

Če pravimo Sečoveljskim solinam Meka slovenskih ornitologov (ornitologija je veda, ki proučuje ptice), je Cerkniško jezero Eldorado opazovalcev in proučevalcev ptic Slovenije. Po številu gnezdečih vrst vodnih in močvirskih ptic Cerkniško jezero v Sloveniji močno prednjači. Na samem jezeru smo doslej ugotovili 55 gnezdečih vrst. Med njimi sta dve, ki v Sloveniji gnezditu samo tukaj. Več vrst ptic ima tu, gledano v slovenskem merilu, največje populacije. Gnezditve številnih vrst na Cerkniškem jezeru pa kljub pričakovanjem še nismo uspeli potrditi. Spomladi in jeseni je jezero pomembna postaja izčrpanim pticam med selitvijo. Mnoge med njimi tu tudi prezimujejo. Tako privlačno je to jezero tudi zaradi tega, ker nas pogosto preseneti z opazovanji povsem nepričakovanih vrst ptic. Doslej smo ugotovili več kot sto vodnih vrst, 21 vrst ujed, da ptic pevk sploh ne omenjam. Vsako leto seznamu ugotovljenih ptic dodamo nove.

Vodne ptice

Bogastvo rib, žab, vodnih nevretenčarjev in obilo rastlinja nudi vodnim pticam ugodne prehranjevalne pogoje. Za ribami se pod vodo poganjajo ponirki, kormorani in slapniki. V plitvih vodah Cerkniškega jezera brodijo številne čaplje in štoklje. V trstičih nanje prežijo bobnarice. Race, labodi, gosi in črne liske se hranijo z obiljem vodnih

nevretenčarjev in z rastlinskimi poganjki. Na selitvi, prezimovanju in letovanju se jatom teh ptic pridružijo še velike jate pobrežnikov, ki najdejo ob bregovih presihajočega jezera svojo hrano. Na jezeru lahko opazujemo še razne vrste galebov in čiger.

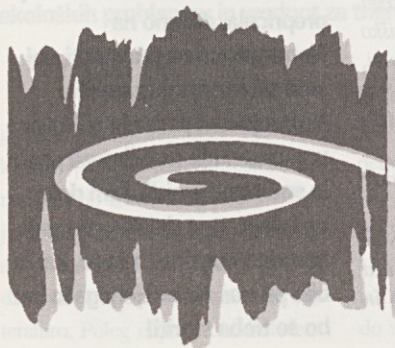
Pri gnezditvi pa pticam nagaja prav tista muhasta narava presihajočega jezera, ki je pomagala ohraniti Cerkniško jezero v svoji prvobitnosti. Usihanje jezera v pozni pomladi botruje dejstvu, da veliko gnezd ponirkov, črnih lisk in rac propade. Toda ptice so prilagodljive. Drugo in tretje nadomestno leglo je na Cerkniškem jezeru običajen pojav. Obilje hrane je za ptice tako vabljivo, da poskušajo gnezditu znova. In pri tem se tudi učijo! Izbirajo si najbolj varna gnezdišča, delajo plavajoča gnezda in, kar je presenetljivo, nekatere vrste ptic gnezdiijo tu pozneje kot drugod po Sloveniji.

Med pomembnejšimi gnezdilkami Cerkniškega jezera moram omeniti rjavovratnega ponirka, ki poleg malega in čopastega ponirka redno gnezdi šele od leta 1990. Bruhalniki in trstiča Levišč pri Otoku so edino gnezdišče te vrste v Sloveniji. Poleg rac mlakaric, regelj gnezdiijo tod še raca žlicarica, čopasta črnica in kostanjevka. Slednja sodi med ogrožene vrste rac. Gnezditve dolgorepe race in krehelja je tudi pričakovana. Prav tako pričakujemo potrditev gnezditve več vrst

čapelj. Medtem ko je bila gnezditve sive čaplje enkrat že ugotovljena, pa nam gnezda rjave čaplje ter male in velike bobnarice še ni uspelo najti. Tudi skrivnostno črno štokljo lahko štejemo med gnezdilce Cerkniškega jezera.

Močvirne ptice

Ko vode Cerkniškega jezera odtečejo in usahnejo, se jezero spremeni v obsežno močvirje. Na to čakajo močvirniki. Eni imajo dolge noge in kljune, s katerimi preiskujejo blatno jezersko dno, drugi so bolj čokati in smukajo med šopi šašja, ločja, bičja in "gozdovi" preslic. In spet imamo tu enega, edinega gnezdilca za Slovenijo. Pesem in sva-tovski let dolgokljunega rdečega martinca lahko pri nas opazujemo le v težko dostopnih močvirjih Cerkniškega jezera. Njegov sorodnik veliki škurh danes gnezdi le še na Ljubljanskem barju. Možnost gnezditve te ptice na hoduljah in z dolgim srpastim kljunom nam na Cerkniškem jezeru še danes buri ugibanja. Tudi pribe in kozice sodijo med gnezdeče pobrežnike Cerkniškega jezera. Bržkone prav tu gnezdi največ kozic v Sloveniji.

Očem bolj skriti, pač pa bolj slišni močvimiki so iz skupine tukalic. O gnezditvi male in grahaste tukalice na Cerknškem jezeru zaradi nam skritega načina življenja še nimamo prave predstave. Več izkušenj in rezultatov pa smo si v zadnjih letih nabrali pri proučevanju kosca, jerebici podobne ptice. Pri že tradicionalnem rednem letnem preštevanju pojočih koscev, ime je dobil po oglašanju, ki spominja na zvok pri klepanju kose, smo ugotovili, da na Cerknškem jezeru gnezdi kakšnih 80 ptic. Takšna številčnost vrste, ki v Evropi izumira, daje našemu jezeru mednarodni pomen. Med močvirske ptice lahko štejemo tudi nekaj vrst ptic pevk, med njimi še posebno rod trsnic. Močvirska, srpična, bičja trsnica, rakar ter trsni cvrčalec in trsni strnad bi z uničenjem trstišč in jezerskega bičevja izgubile svoj edini možni dom.

Ptice močvirnih travnikov

Pozna košnja preproge vlagoljubnih rož in trav naših kraških polj zagotavlja preživetje vrstam ptic, katerih številčnost močno upada. Upajmo, da pesem škrjancev, repaljščic, rjavih penic, rumenih pastiric, veli-

kih strnadov in prepelic še dolgo ne bo utihnila. Prav repaljščice imajo po številu pojočih kljunov na Cerknškem jezeru drugo največje gnezdišče v Sloveniji; takoj za Ljubljanskim barjem. Te ptice so stoletja živele v sožitju s kmetom, ki je s preprostim načinom kmetovanja skrbel posredno tudi za njihov obstoj. S pohlepno pospeševanim kmetijstvom pa človek travnikom jemlje več, kot je njegovega.

Ptice ujede

Nebo nad Cerknškim jezerom polnijo silhuete ujed. Največja med njimi so skoraj ravna, široka krila orla belorepca ali jezerc, kakor mu tudi pravimo. Opreza za nepazljivimi racami, čmimi liskami, ob izsušitvi jezera pa se mu pogrne miza poginjajočih rib. Na bogastvo manjših ptic ob jezeru planeta tudi kragulj in sokol selec. Še prav posebno so trstišča kot lovišča priljubljena lunjem, tudi ujedam, katerih glavni plen so manjše ptice. Pri lovu na jezeru drugim plenilkam ne konkurira orl kačar, saj so mu, kot že ime pove, glavna hrana številne kače belouške. Majhen sokol škrjančar v zraku lovi in se

poganja za lastovkami ter velikimi žuželkami. Njegov priljubljen plen so kačji pastirji, ki jih tukaj ne manjka. V času ptičje selitve sledijo svoji hrani tudi druge ujede.

Mednarodni pomen

Preštevanje jat vodnih ptic in naštevane opazovanih vrst ni samo sebi namen. Kriteriji, ki določajo mednarodni pomenn nekega območja, so ponavadi zelo strogi. Od njihovega izpolnjevanja je odvisno, ali bo jezero deležno mednarodne pozornosti in podpore pri morebitnem ogrožanju ornitološko pomembnih območij. Cerknško jezero je že uvrščeno na seznam Evropsko pomembnih območij za ptice (Important Bird Area - IBA). Za ugleden naziv "Ramsar site" - mokrišče mednarodnega pomena pa, žal, še ne izpolnjuje pogojev.

Čeprav ne gre prezreti nacionalnega pomena Cerknškega jezera, mu daje največjo vrednost pojavljanje evropsko in svetovno ogroženih vrst ptic. Na seznamu ogroženih vrst v evropskem merilu jezero gosti *malo in veliko bobnarico, črno štokljo, raco kostanjevko, malo in grahasto tukalico in orla*

kačarja. Od ptic pevk tu gnezdita evropsko ogroženi vrsti *pisana penica* in *rjavi srakoper*. Na Cerknškem jezeru lahko opazujemo tudi tri globalno ogrožene vrste ptic, ki jim grozi izumrtje. Medtem ko bo *južna postovka* v srednji Evropi najverjetneje izumrla, nudi jezero še vedno ugodne prehranjevalne pogoje več primerkom *orla belorepca*. *Kosec* predstavlja na Cerknškem jezeru veliko število gnezdečih ptic, ki je pomembno celo v svetovnem merilu.

Varstvo in prihodnost jezera

Samo sprašujemo se lahko, zakaj Cerknško jezero še nima ustreznega naravovarstvenega statusa. Po številu gnezdečih vodnih in močvirskih ptic to jezero močno prednjači. V Sloveniji ni močvirja in trstišč, večjih od Cerknškega jezera. Velik, če ne večji pomen pa mu dajejo tudi ptice gnezdilke na vlažnih in ekstenzivno gojenih travnikih. Zakaj? Vlažne in rahlo zamočvirjene travnike se da izsušiti, "izboljšati" ter tako dobiti nove kmetijske površine, povečati hektarske donose ter nahraniti več živine in ljudi. To se je zgodilo skoraj povsod po srednji in zahodni Evropi. In, žal, so dobili izsuševalni jarki domovinsko pravico tudi pri nas. Na Cerknškem jezeru pa ni tako! Muhasta narava in redna poplavljanja naših kraških polj so zagotovila obstoj in preživetje številnim živim bitjem, ki so drugod po zahodni Evropi tik pred izumrtjem.

Za ohranitev in zavarovanje Cerknškega jezera moramo narediti še nekaj pomembnih korakov. Omejiti moramo človekove dejavnosti, ki škodujejo vsem živalim in rastlinam, ter zakonsko zavarovati najbolj prvobitne predele jezera. Obenem moramo ohranjati kulturno krajino in spodbujati nadaljnje širjenje obdelovalnih površin na robovih Cerknškega polja, saj je to pogoj za bodoče sožitje človeka in narave tega prostora. To je tudi priložnost za razvoj kmečkega in naravoslovnega turizma ter za promocijo, predstavljanje in populariziranje tega bogastva doma in v tujini. Ptice so le vrh piramide in ljudem zelo priljubljene, tako da nam njihova pojavnost daje orodje; služijo nam kot kazalo in alarm v prizadevanjih za ohranitev narave.

Slika levo spodaj: Lepote Cerknškega jezera privabljajo številne izletnike. Širi se tudi kultura opazovanja ptic.
- foto T.Čelik

Slika zgoraj: Pobreznik rdečenogi martinec ima na Cerknškem edino gnezdišče v Sloveniji.
- foto S.Polak

Slika spodaj: Trstišča in bičevje so edini dom trstnicam. Majhnim, neopaznim pticam pevkam, ki jih v glavnem prepoznamo po petju.
- foto S.Polak

Rekreacijska vloga
Notranjskega regijskega parka

PESTRA PONUDBA PUSTOLOVSKIH POČITNIC IN IZLETOV

Lili Mahne

- koordinatorica projekta Notranjski park, Area, d.o.o., Cerkljica.

Regijski park je zaokroženo območje prvobitne in kultivirane narave, ki povezuje v celoto značilno pokrajino in njene naravne znamenitosti. Namenjen je predvsem ohranitvi ekosistemov in rekreaciji. Že sama definicija varstvene skupine "regijski park" omogoča rekreacijsko, znanstveno, raziskovalno, biotopno, nerazvito spomeniško - pričevalno in izobraževalno namembnost območja. Zaledje parka pa se razvija v smislu razvoja dejavnosti, ki servisirajo ali podpirajo zavarovano območje (gostinstvo, turizem, obrt, servisi...). Prav tako je za vse območje pomembno, da ohranja in neguje krajino, ki sta jo stoletja oblikovala človek in narava. Glede na namembnost predlaganega Notranjskega regijskega parka in njegovega zaledja je vse njegovo območje primerno za organiziranje tako imenovanih pustolovskih počitnic in izletov.

Zadnjih nekaj let upada popularnost tradicionalnih turističnih paketov v obmorske in zdraviliške turistične kraje ter v velika smučarska središča. Turistična ponudba sledi sodobnim težnjam in se usmerja v prodajo pustolovskih počitnic in izletov, ki obiskovalcem in izletnikom ponujajo doživetja in izkušnje o bivanju v naravi ter boljšo telesno in duševno formo. Vse je prirejeno posameznikom, družinam in skupinam.

Priprava takšnih počitnic in izletov vključuje vse možnosti dežele: pokrajino (rastlinstvo in živalstvo), infrastrukturo, vse gospodarske in negospodarske dejavnosti (kmetijstvo, gozdarstvo, trgovina, industrija in obrt, zdravstvo ter šole in univerze - in seveda - ljudje). Ker je med glavnimi cilji obiskovalcev doživljanje novih izkušenj v stiku s pokrajino in z domačini, je zanimanje domačinov kot ponudnikov (prodajalcev) storitev in obiskovalcev kot njihovih uporabnikov (kupcev) lepa in čista pokrajina, nenačeta z investicijami, ki uničujejo okolje. Seveda pa je namestitev gostov moderna, udobna, čista in enostavna.

Tako oblikovana turistična strategija ustvarja dodatno prednost turističnih storitev pred storitvami ustaljenih turističnih regij ali pokrajin, zato je lahko cena takih turističnih storitev tudi štirikrat ali celo petkrat višja od siceršnje cene. V zavarovanih območjih so vse rekreacijsko-turistične dejavnosti nadzorovane po številu obiskovalcev in po njihovem

dogajanju. Izleti so vnaprej dogovorjeni z informacijskimi centri o poteh, času in spremstvu. V takih centrih si obiskovalci lahko ogledajo znamenitosti ter posebnosti območij na video projekcijah in razstavnih panojih, o posameznih objektih in območjih pa dobijo tudi podrobnejše informacije. V njih si je mogoče tudi izposoditi opremo ter dobiti vodnika.

Glede na resnične možnosti, potrebe obiskovalcev in predlagane varovalne režime smo v Notranjskem regijskem parku in v njegovem zaledju pustolovske počitnice razdelili v več različnih oblik, kot so: večaktivnostne počitnice, aktivne ali delovne počitnice za mlade, kolesarjenje, letenje, pohodništvo, pešačenje in sprehajanje, aktivnosti v hribih, potepanje po krajini, ježa na konjih, posebne aktivnosti, vodni športi in življenje v divjini.

Večaktivnostne počitnice

Posebni centri v parku in v njegovem zaledju ponujajo najrazličnejše dejavnosti in njihovo učenje za posameznike, družine in skupine. Sedanje možnosti so: plavanje, čolnarjenje, vožnja s kanujem, deskanje, lokostrelstvo, tenis, karpinarjenje, orientacija, obiskovanje jam, izlet na konju, vožnja s kolesom, letenje z zmajem, fotolov. Poleg teh bodo še možnosti za nekatere druge dejavnosti, ko bodo na voljo domačini in strokovnjaki, ki se bodo ukvarjali z obiskovalci. To so: učenje raznih obrti in umetnosti, arheologije,

joge, gradnje tradicionalnih objektov (kozolcev) in letenja s toplozračnim balonom, obiskovanje zanimivih krajev, nočna orientacija, dejavnosti za otroke ipd.

Aktivne ali delovne počitnice za mlade

Take počitnice organizirajo posebni centri za mlade, v katerih so na voljo inštruktorji. To so, na primer, poletne šole, ekološki in raziskovalni tabori, na katerih imajo udeleženci poleg osnovnega delovnega programa možnosti za: plavanje, deskanje, vožnjo s kanujem, ježo konj, tenis, golf, nogomet, streljanje, gimnastiko, judo, lokostrelstvo, plezanje, kolesarjenje, pešačenje, orientacijo, nočne sprehode, opazovanje živali, učenje obrti in umetnosti, računalništvo, kreativnosti, slikarstvo, obiskovanje kulturnih znamenitosti, obisk diska ipd.

Vsako leto so: kanu-Ščuka izlet (Cerkniško jezero), ekološki tabor (Rakov škocjan), arheološki tabor.

Kolesarjenje

Kolesarjenje je med najbolj dosegljivimi rekreacijskimi aktivnostmi. V tujini imajo posebej urejene in označene poti za kolesarje ali pa rekreacijski centri samo ponujajo zemljevide z označenimi potmi.

V nastajajočem Notranjskem regijskem parku in njegovem zaledju je sedaj kolesarjenje dovoljeno po vseh poteh, vendar posebej

označenih prog ni. Kolesarji si lahko sami izbirajo poti, ponekod pa je obisk možen samo z vodnikom. Najprivlačnejše poti za kolesarjenje so ob obali Cerkniškega jezera in okrog Planinskega polja. V Cerknici smo zloženke z označitvijo kolesarskih izletniških poti poimenovali "V Krpanovi deželi". Na nekaj mestih si je tudi že mogoče izposoditi kolo (pri Mulcu v Dolnjem jezeru).

Letenje

Letenje z jadralnim letalom s hriba na vzgonskem vetru ali z motorno vleko je vse bolj dostopen šport. Zahteva vzletno in pristajalno stezo ter letalsko znanje in poznavanje aerodinamike, navigacije in meteorologije. Pred vojno je bilo tako letenje doma na Blokah, sedaj pa je ljubiteljem tega športa na voljo športno letališče v Postojni, kjer je možno tudi vzletanje jadralnih letal.

Zmajarstvo pomeni uresničitev človekovih želja, da s hribov ali z gora jadra kot ptica. Za to je potrebna vzletna ploščad, v brezvetrju pa je možna vleka z motornim zmajem. Zmajarstvo je že razvito na Slivnici in na Racni gori.

S hribov in gora je možno tudi jadrnanje s padalom.

Rekreacija z daljinsko vodenimi motornimi in jadralnimi letalskimi modeli je že razvita na Vermoščici.

Pohodništvo, pešačenje in sprehodi

Ponovno odkritje koristi hoje v naravi je postalo popularno zaradi naraščanja vsesplošnega zavedanja o pomenu bivanja na podeželju kot alternative mestnemu življenju in zaradi zavedanja o pomenu hoje za zdravje.

Nacionalno pomembne poti so nova varstvena kategorija in jih mora določiti ter potrditi pristojno ministrstvo. Poskrbeti mora tudi za njihovo vzdrževanje in opremljanje ter izdajanje informativnih publikacij o njih.

Aktivnosti v hribih

Planine so zelo privlačna pokrajina za pustolovce. Za uživanje v gorah ni treba biti alpinist.

Smučati je mogoče na Blokah, Kaliču, Mašunu, Slivnici in Sviščakih ter v Starem trgu in Logatcu.

Za tek na smučeh je idealna Bloška planota.

Potepanje po krajini

Z različnimi prevoznimi sredstvi v spremstvu lokalnega vodnika je lepa priložnost za spoznavanje krajev in ljudi. To so lahko avtobus, kočija, voz lojtnik... Svežo prehrano si obiskovalci kupijo v številnih trgovinah pred potepanjem in si jo pripravljajo skupaj. V Notranjskem regijskem parku sta že uveljavljeni Valvasorjev sprehod v juniju in jamarska transverzala.

Ježa na konjih

Ljubiteljem te aktivnosti je skupna ljubezen do konj ter želja, da bi se naučili dobro jezdit. Ježa na konjih tudi omogoča obisk tistih delov pokrajine, ki po cestah niso dostopne.

V Notranjskem regijskem parku se nekaj kmetij že ukvarja z vzrejo konj za take namene.

Posebne aktivnosti

To so različne oblike poceni počitnic ali dopustnikovanja, ki si ga lahko privoščijo skoraj vsakdo. Med drugim nudi tudi možnosti za komunikacijo z domačini.

Dopustnikovanje na nekaterih kmetijah vključuje pomoč pri kmečkih opravilih, počitnice je mogoče preživeti še med pomočjo pri arheoloških izkopavanjih ali med raziskovanjem podzemeljskih jam (Laze pri Logatcu in Križna jama).

Komercialni obisk podzemeljskih jam z vlakom in urejeno razsvetljavo je možen v Postojnski jami.

Vodni športi

Notranjski regijski park nudi veliko možnosti za vodne športe - plavanje, vožnjo s kanujem, čolnarjenje in deskanje ter pozimi drsanje na ledu.

Življenje v divjini

Razlika med klasičnim turistom in ekološko osveščenim turistom je, da klasični turist običe

obalo, jezero ali gozd in da tam zgolj preživi svoj obisk. Zanimajo ga vodni športi, ježa na konju, sprehodi in izleti. Ekološko osveščenega turista pa zanimajo še pešačenje po pokrajini, kakršna je, plezanje in potapljanje, fotografiranje narave, opazovanje ptic, botanične študije, slikanje v naravi in še marsikaj...

Iz vsega napisanega je razvidno, da se tudi na območju nastajajočega Notranjskega regijskega parka uveljavlja ekološki turizem, ki vključuje potovanje po pokrajini zaradi njenega občudovanja in uživanja sredi njenih značilnosti, živalskega sveta in kulturnih posebnosti. Njegov pristop temelji na znanstvenem, filozofskem in estetskem razumevanju pokrajine ter njenega življenja. Notranjski regijski park z vso svojo raznolikostjo ponuja najrazličnejše rekreacijske možnosti; nekatere so šele v zamislih, druge kažejo svoje začetke v delu pogumnih posameznikov, nekatere pa so postale že kar tradicija teh krajev.

Razmišljanje

TURIZEM NA VASI

Milka Petrič

Kmetijska svetovalna služba, Cerknica

Hodiš po naši deželi in razmišljaš... Dežela je lepa, opevana, naslikana, ljubljena. V tej deželi živijo ljudje, ki so njen del ali pa tudi ne. In nekateri se obnašajo tako, kakor da živijo na tej zemlji samo za danes in samo zase.

V to deželo želimo povabiti turista - človeka, ki bo za svoj denar pričakoval veliko. Ali si tega človeka - turista zares želimo vsi in povsod?

Vas - naselje - kmetija so postali zanimivi pojmi v času urbanizacije, prenaseljenosti mest.

Vaščan - kmet je z dolgoletnim delom urejal pokrajino, jo negoval, kot mati neguje otroka, ter zanj živel. A prišli so časi in z njimi gradbeniki, ki so ga prepričali, naj jo pozida, ker bo s tem naprednejši, uglednejši v vasi. In to je tudi storil!

Sedaj so prišli h kmetu turisti, ki bi pri njem radi preživeli prosti čas. Lahko, le če... Kmet bo moral popraviti napake pozidav na kmetiji, urediti gnojišče, dvorišče, organizirati delo na kmetiji, uskladiti... In hčer, sina, ki sta se izučila marsikaj, samo za delo z gosti ne, bo moral šolati... Razmišljati bo moral, zakaj to počne, kaj lahko naredi, da možnemu gostu turistični "proizvod" sploh lahko proda.

Kaj naj proda?

Vino, žganje, kruh in drugo lahko kupim v trgovini..., razmišlja meščan. Kako pa to nastaja na kmetiji; kako raste v sadovnjaku, na njivi; kako zori pšenica, kako se iz nje mesi kruh; kako se kmi živino...? Kje bi lahko vse to videl, čutil, se o tem pogovarjal? Tega še jaz več ne vem,! Kako naj bi to vedeli moji otroci?!

Sklep:

Razmišljajmo vsi, ki imamo radi to deželo, kaj smemo turistu prodati in kaj ne, do kod ga lahko prijazno sprejmemo in kaj mu moramo prepovedati!

Kmetu povejmo, da želimo predvsem, naj ostane v tej deželi, naj nam jo ohrani in naj se razdaja turistom le do meje lastne ohranitve in ohranitve narave!

In turist naj se zaveda, da je ta dežela tudi zanj. Vendar naj jo privoščiti tudi bodočim generacijam turistov!

NOTRANJSKI PARK

Zagotavljanje resničnih varuhov dediščine

PONOS DOMAČINOV UTRJUJE ODGOVORNOST ZA DEDIŠČINO

Dušan Kramberger

dipl. inženir arhitekture - samostojni konservator EMA, d.o.o., Podsreda

Raziskovalci najrazličnejših strok že dolgo prihajajo na Notranjsko. Kar navajeni smo, da so takšni obiskovalci zvečine znanstveniki, ki so posvetili velik del svojega življenja temu edinstvenemu, prelestnemu in nadvse dragocenemu koščku sveta, pa naj gre pri tem za kraške pojave, za življenje na Cerkniškem jezeru, za gradove ali cerkve... In tem izkušnjam so se pred leti pridružili še mladi!

Notranjski osnovnošolci in dijaki želijo podrobneje spoznati in dokumentirati svoje okolje, v katerega so se rodili. Njihovi vrstniki od drugod z radovednostjo in spoštljivostjo stopajo v ta zanimivi notranjski svet, ki je čisto drugačen od vsega, kar so poznali dotlej. Njihovi mentorji jih opozarjajo, učijo, usmerjajo in vzgajajo; domačini jih sprejemajo, udomačujejo in cenijo.

Spodbuden primer sistematično zatavljenega in dobro organiziranega mladinskega raziskovanja je vsakoletni tabor dijakov Srednje zdravstvene šole in gimnazije iz Ljubljane. Potem, ko je mednarodni projekt o raziskavah gotske nemonumentalne ali neveličastne sakralne arhitekture na Notranjskem leta 1991 odpadel zaradi vojnih razmer, je pripravljeni program začela uredničevati gimnazija iz Ljubljane v sodelovanju z občino Cerknica in z društvom kulturnikov Krpan.

Dobre izkušnje teh mladinskih raziskovalnih taborov je mogoče posplošiti in smiti v tri sestavine:

Najprej gre za organizirano in strokovno zbiranje in vrednotenje podatkov o Notranjski. Počasi že prevladuje načelo, da morajo biti izsledki in sklepi raziskovanj uporabni v praksi in dostopni vsem zainteresiranim (kulturi, varstvu okolja, gospodarstvu, itn.) Zato bi bilo koristno vsa raziskovanja evidentirati na enem mestu. In predstavitev raziskovalnih rezultatov bi morala biti pogoj za sodelovanje v naslednjem obdobju.

Pomembno je *sodelovanje domačinov z mladimi raziskovalci*. Praviloma so njihovi medsebojni odnosi zelo dobri in ustvarjalni. Domačini se mladim zaradi njihove mladosti in neizkušenosti ne bojijo in se pred njimi ne zapirajo, ampak jim poskušajo povedati čim več. S tem pa sami odkrivajo stvari, ki so vedno bile okrog njih, a se jih niso tako dobro zavedali. To povečuje ponos domačinov, utrjuje njihov občutek pripadnosti kraju in utrjuje odgovornost za dediščino.

Delo na terenu je za mlade raziskovalce *dodatno izobraževanje* na področjih, ki so jim posebej blizu. Šolski pouk jim pač ne more prikazati vsega, kar so ustvarile narava in spretnost človeške roke. Uvidijo povezanost in prepletenost vseh pojavov, krhkost ravnotežja v naravi in estetiko v kulturnih stvaritvah. Vedo, da je njihovo delo koristno; ko se čez leto vrnejo tja, kjer so raziskovali, vidijo napredek, če so bili rezultati upoštevani, ali pa vidijo nadaljnji propad, če se za raziskovalne rezultate ni nihče zmenil. Mnogi se pozneje

odločajo za poglobljen študij duhovne in materialne dediščine, ki nam je zaupana, da jo bomo neokrnjeno predali zanamcem. Nikakor pa ne gre prezreti tudi pomena, ki ga ima za oblikovanje mlade osebnosti delo v skupini z vrstniki in z visoko usposobljenimi mentorji ter praktičnimi strokovnjaki.

Posebej je treba poudariti, da bo treba v mladinsko raziskovanje načrtno vključevati notranjske učence, dijake in študente. Brez njih vsi dobri nameni nimajo

nobene stvarne bodočnosti. Ti bodo namreč resnični varuhi dediščine; ti bodo končno od teh prizadevanj tudi boljše ali slabše živeli. Obiskovalci naj bodo le spodbuda ali morda spodbujevalna konkurenca za domačine!

In čisto za konec misel, ki že spada v tako imenovani raziskovalni turizem: Zakaj pa ne bi pod vodstvom strokovnjakov raziskovali tudi odrasli in družine?

NOTRANJSKI PARK

Projekt osnovne šole Rakek
v evropskem letu
varstva narave

NARAVOSLOVNA UČNA POT V OKOLICI ŠOLE

Naravoslovno-matematični aktiv OŠ Jožeta Kranjca,
Rakek: Silva Kogej, Irena Mele, Irena Peteh-Kranjc

Smo podeželska šola z 283 učenci. Živimo v neposrednem stiku z naravo. Čut odgovornosti in dosedanje delo sta nas pripeljala do prepričanja, da bomo učence, na katere lahko vplivamo in moramo vplivati v smislu ohranjanja narave, učinkoviteje ekološko osvestili, če bodo spoznali in osvojili zakonitosti, vzroke in posledice dogajanj v naravi z lastnim opazovanjem in z aktivnim delom v naravnem okolju. Zato smo izbrali kar neposredno okolico šole!

Predavanja in pogovore o problemih v zvezi z onesnaževanjem in ohranjanjem našega okolja želimo prenesti iz učilnice v naravo. Tam naj si učenci z lastnim delom, razumom in zavestjo privzgojijo odgovornost do narave. Sposobni bodo živeti skladno z njo, v pridobivanju dobrin in energije pa s svojimi posegi ne bodo rušili naravnega ravnotežja in s tem ogrožali življenja na Zemlji.

Za uresničevanje takih ciljev se trudimo ne samo pri pouku ampak v vseh naravoslovnih dejavnostih na šoli. V letu 1995, ki je razglašeno za evropsko leto varstva narave, pripravljamo ureditev naravoslovne učne poti, ki bo potekala v okolici naše šole.

V delo vključujemo učence šestih, sedmih in osmih razredov in poteka delno med učnimi urami iz tehniške vzgoje in biologije, v biološkem krožku in v zunajšolskih dejavnostih. Učenci so razdeljeni v interesne skupine in delajo pod vodstvom mentorjev - učiteljev biologije, kemije in fizike ter zunanjih sodelavcev - krajinarja, obrtnikov itn. Po pred-

loženi dokumentaciji in ogledu zemljišča bodo naredili načrt, trasirali pot in izbrali primerna stojišča. S krajinarjevo pomočjo bodo izbrali ustrezne rastline (drevesa in grmovnice), ki se skladajo z naravnim okoljem, v katerem živi šola, jih pravilno posadili in negovali. Stojišča bodo opremili z ustrezno dokumentacijo.

Naše delo je zastavljeno dolgoročno. V prvem letu načrtujemo pripravo dokumentacije, trasiranje poti in zasaditev dreves in grmovnic. V drugem letu načrtujemo dopolniti pot v neposredni okolici šole s ureditvijo skalnjaka, v tretjem letu naj bi uredili še mlako. Vseskozi pa bo naša skrb namenjena varovanju, negi in obnavljanju rastlin ter urejenih površin.

Učenci spoznajo med delom vrste dreves, grmovnic, njihove cvetove, plodove in semena; opazujejo in spoznavajo živalske

vrste, ki se bodo iz bližnjega gozda priselile v neposredno bližino šole; spoznajo osnovne zakonitosti v naravi in medsebojno povezanost živega in neživega sveta; razvijejo sposobnost opazovanja in sklepanja, razvijejo ljubezen do narave, navajajo se na odgovorno ravnanje z živimi bitji, usposabljaajo se za uporabo pridobljenega znanja in začutijo potrebo po varovanju naravnega okolja.

Naravoslovna učna pot bo podaljšana učilnica, zakladnica znanja, iz katere učenci črpajo spoznanja o naravi.

Zavedamo se, da s svojim delom ne moremo sicer spremeniti vse družbe, vsekakor pa lahko izoblikujemo in usposobimo skupino posameznikov, ki bodo s svojim ravnanjem vplivali na ljudi okrog sebe!

Center šolskih in obšolskih dejavnosti
predstavlja

DOM "RAK" OMOGOČA SPOZNAVANJE ŽIVLJENJA V NARAVI

Ob vznožju gozdnatih Javornikov, ki predstavljajo del slovenskega dinarskega sveta, leži vodnata dolinica v sistemu kraške reke Ljubljanice z imenom Rakov Škocjan. To je najstarejše po drugi svetovni vojni zavarovano naravno območje v Sloveniji (od leta 1949), poznano po izjemnih kraških posebnostih, kot so: Veliki naravni most, Mali naravni most, Zelške jame, Tkalca jama, udornice, itn.). Na zunanjem pasu zavarovanega območja stoji na veliki gozdni jasi z nadmorsko višino 517 metrov dom "Rak", ki smo ga uredili iz nekdanje gozdarske nastanbe.

Dom "Rak" obdajajo obsežni jelovo-bukovi gozdovi, ki se v Sloveniji raztezajo od hrvaške meje do Tmovaškega gozda. Poleg običajnih gozdnih živali so se tu ohranili nekateri redki in ogroženi veliki sesalci (rjavi medved, volk, ris, divja mačka). Za vse ozemlje je značilen razgiban kraški teren z močno površinsko skalovitostjo. Zaradi zakraselih apnenčastih tal ni površinskih voda in studencev, ker voda kljub obilnim padavinam ne ostaja na površju, ampak ponikne v kraško podzemlje. Edina izjema je rečica Rak, ki dobiva vodo pod zemljo iz Cerkniškega jezera in Javornikov ter jo po kratkem površinskem toku spet prepusti kraškemu podzemlju, dokler ne pride na dan v Planinski jami.

Spoznavanje vseh teh posebnosti smo vgradili v naše petdnevne vzgojnoizobraževalne programe iz življenja v naravi, ki so namenjeni učencem osnovne in srednje šole.

V domu "Rak" je 45 ležišč; v manjših sobah za dve, tri, štiri osebe in za šest oseb so tudi sanitarije. Večjo jedilnico s krušno pečjo, v kateri naš kuhar speče domač kruh, je mogoče urediti v dve manjši učilnici, v katerih so na voljo audiovizualna pomagala in učila. V domu sodi tudi brunarica z večnamenskim prostorom in naravoslovno učilnico. Bogata izbira športnih pripomočkov omogoča tudi najrazličnejše dejavnosti: kolesarjenje, jamarsko plezanje, vožnjo s kanuji, lokostrelstvo, namizni tenis in igre z žogo na večnamenskem igrišču. Rakov Škocjan je idealno izhodišče za pohodništvo po gozdnih stezah in poteh.

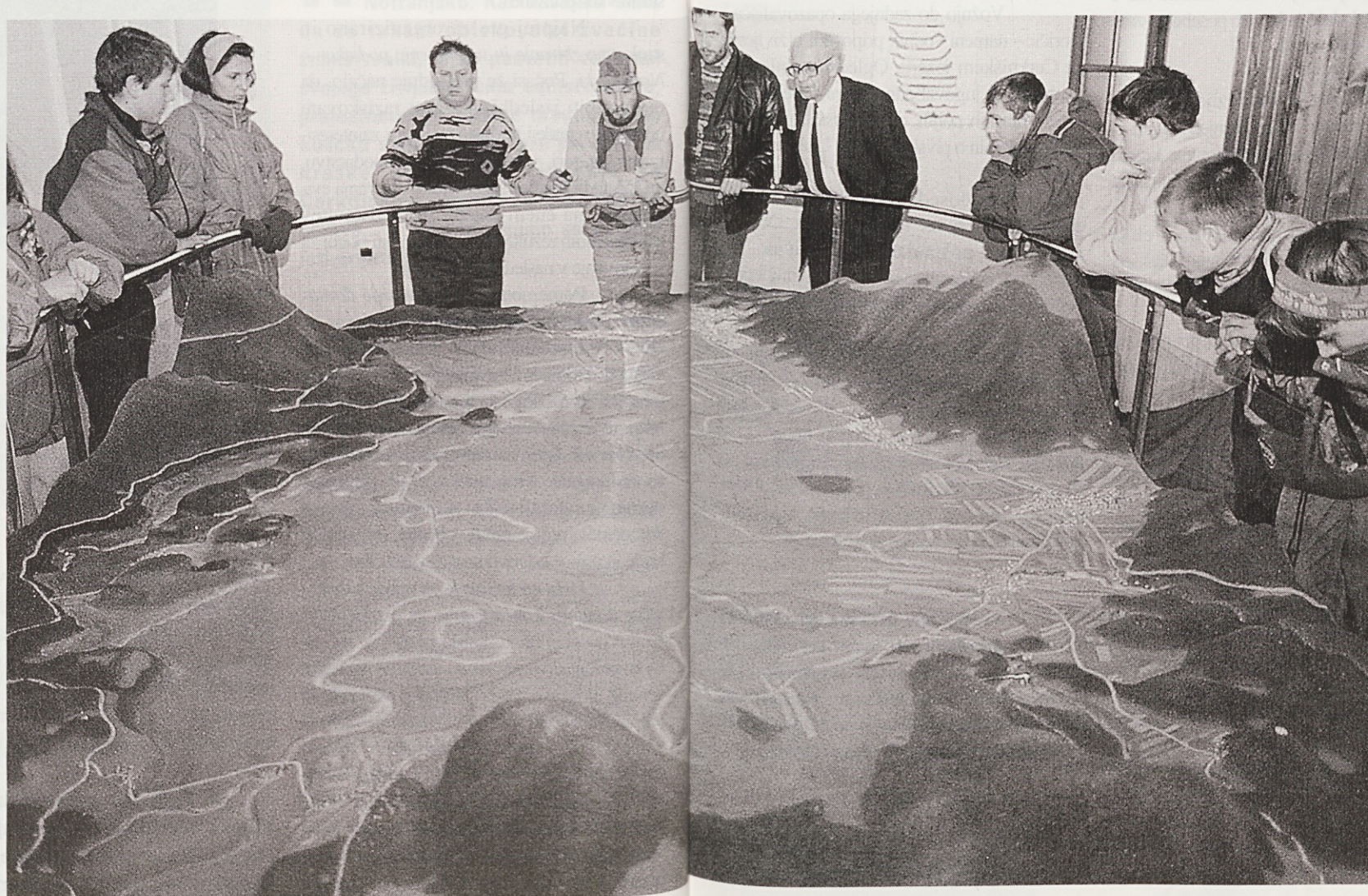
Posebna ponudba Rakovega Škocjana je urejena in s pojasnjevalnimi tablami opremljena naravoslovna učna pot. Pred izidom je tudi knjižica - vodnik po tej poti, ki ga je pripravil Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine.

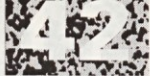
Do doma "Rak" se pride po avtocesti Ljubljana-Postojna do izstopa Unec in vasi Unec, nakar se zavije na lokalno cesto v smeri proti Postojni in sledi kačipotom kakšne štiri kilometre do Rakovega Škocjana.

Naš naslov:

Center šolskih in obšolskih dejavnosti
61000 Ljubljana, Šmartinska 134/a
Telefon: 061/140-11-12, int.: 232, 219
Fax: 061/140-13-30
Kontaktne osebe: Ida Kavčič

Maketa Cerkniškega jezera.
Ob Jezerskem hramu v Dolnem jezeru si obiskovalci ob razlagi Veloslava Kebeta lahko ogledajo simulacijo presihajočega Cerkniškega jezera

**Ekskurzija
z osmimi opazovališči**

NOTRANJSKI KRAS KOT ŠOLSKI OBJEKT

Družba Naklo, d.o.o., Logatec, Notranjska 14

Tretjina Slovenije je kraška. In v isti sapi se lahko ugotovimo, da se te njene značilnosti zavedamo dosti manj, kot se zavedamo dejstva, da smo, na primer, alpska dežela... Menda je vsakemu Slovencu jasno, da visoke gore niso poraščene, da se tam pozimi sproščajo plazovi in da so še najbolj primerne za turizem. Če pa bi očanca Urbana vprašali, ali zna ob bok navedenim lastnostim gora naštetih ustrezne kraške lastnosti, bi prav gotovo debelo pogledal, medtem ko izčrpnega odgovora na vprašanje ne bi bilo priporočljivo pričakovati!

Posledica takšnega neznanja je, da s krasom gospodarimo ignorantsko, neodgovorno, mnogokrat celo popolnoma napačno. Spomnimo se samo onesnažene reke Krupe, erozije tal, poletnih požarov itn.!

V globlje razloge za to se ne spuščamo. Zadošča naj ugotovitev, da se kras v osnovni šoli in v srednji šoli obravnava bolj kot kurioziteti ali redkost, znamenitost, namesto kot eno izmed najpomembnejših kategorij našega prostora. Svoje pripomre k temu tudi dejstvo, da kraški pojavi morebiti niso tako privlačni in da morebiti ne nudijo takšnega užitka, kot ga nudijo gorski vrhovi ali morska obala. Vsekakor pa je treba pošteno pripisati, da se zadnje čase takšno razumevanje in dojemanje krasa postopno le popravlja...

Še taka zagnanost nekaterih pedagogov, da bi njihovi učenci dodobra spoznali kras, ne more imeti pravega učinka, če šolska

mladina krasa ne vidi od blizu in če ne dojame njegovega delovanja.

Da bi olajšali šolske ekskurzije na kras, je turistična pisarna družbe Naklo, d.o.o., iz Logatca pripravila posebno ekskurzijo po klasičnem krasu Notranjske, ki jo vodijo za to izšolani vodniki. Njen potek je prilagojen razmeram in poudarja posamezne krajevne značilnosti. Zato se kaj dosti ne ozira na šolski učni načrt, je pa njegovo koristno dopolnilo.

Ogrodje ekskurzije daje osem opazovališč od Vrhlike do Goričic ob Cerkniskem jezeru. Vsako opazovališče je namenjeno svojemu poglavju krasoslovja. Čas med vožnjo z avtobusom od enega do drugega opazovališča pa je priložnost za podrobnejša vprašanja udeležencev ekskurzije in za vodnikove odgovore nanja. Ta čas vodnik tudi opozarja na krajevne značilnosti oziroma vidike krasoslovja, ki jih lahko ilustrira kar s pogledom skozi okno in ki niso posebej vezani na kakšno določeno mesto.

Praviloma se ekskurzija prične na Vrhlike. Tam vam vodnik oriše njen namen in pove najpomembnejše informacije o krasu, krasoslovju ter Krasu in o povezanosti krasa s Slovenijo in Slovenci.

Prvo opazovališče je Veliki Močilnik. Tam zveste o Ljubljani, kakšen primer reke ponikalnice je, in se seznanim z delovanjem vode na kraško kamenino.

Drugo opazovališče je pri ponoru Jačka sredi Logatca. Tam zveste o izginotju vode v podzemlje in o poplavih. Poseben poudarek je na ekološkem vidiku človekovega bivanja na krasu.

S tretjega opazovališča na parkirišču pri planinskem pokopališču si ogledate Planinsko polje, medtem ko med vožnjo do tja zveste za delitev klasičnega krasa (matični, visoki, nizki, notranjski), o vodnih virih in razvodnicah na krasu in o Planinskem polju kot šolskem primeru kraškega polja ter o njegovih značilnostih, rastju in izrabi tal... Vožnjo skozi Planino vodnik popestri z zgodovino kraja, Ravbarjev, Windischgraetzev in furmanstva.

Četrto opazovališče je pri vhodu v Planinsko jamo. Vodnik pripoveduje o raziskovanjih velikih jam v okolici in o podzemskih tokovih med Cerknico, Postojno in Planino. Poglobi tudi znanje o nastanku

kraških jam. Med vožnjo proti Rakovemu Škocjanu zveste o postojnskih vratih in ekoloških problemih zaradi sodobnih cest v zaledju vodnega črpališča Malni.

Peto opazovališče je vrh Velikega naravnega mostu. Ogledate si vhod v Tkalco jamo in značilno kraško panoramo.

Po kratkem odmoru pri hotelu se odpravite k šestemu opazovališču, k vhodnemu delu Zelških jam. Če vode ni preveč, se spustite v Golobčko jamo in vmete na površje skozi Zelško jamo, si ogledate ostanke zelške žage in se seznanim s splošno naravovarstveno problematiko ter z vprašanji o parkih.

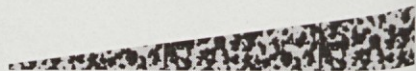
Med vožnjo proti sedmem opazovališču na Cerkniskem jezeru - Ponorom, Vodonosu in Rešetom - spoznate razliko med dolomitom in apnencem. Ogledate si učinke nekraškega zasipanja krasa in se pogovarjate o melioracijah na krasu.

Vožnjo do zadnjega opazovališča - Goričic - nameni vodnik pripovedi o življenju na Cerkniskem jezeru. Ogledate si njegovo panoramo z jugovzhodne strani. Zveste še o drugih kraških poljih, o energetskih projektih, o Javornikih in o pivškem kraku Ljubljane.

Po dosedanjih izkušnjah traja ekskurzija nekaj več kot pol dneva. Dolžina vmesnega postanka je odvisna od udeležencev. Včasih se izkaže, da so nujni celo pogostejši postanki, kar trajanje ekskurzije še podaljša.

Da bi šlo čim manj videnega in slišane na ekskurziji v pozabo, je družba Naklo, d.o.o., založila in izdala ilustrirano barvno knjižico "Reka sedmerih imen", ki v kratkem povzema smer ekskurzije, posebej pa so poudarjene pomembne podrobnosti. Avtor knjižice je prof. dr. France Šušteršič, ki je izdelal tudi strokovne osnove za ekskurzijo.

Vse dodatne informacije o knjižici "Reka sedmih imen" in o naročilu ter vodenju ekskurzije dobite v turistični pisarni družbe Naklo, d.o.o., v Logatcu, Notranjska 14, po telefonu na št. (061) 741-518 in po telefaksu na št. (061) 741-313.

Povabilo Turističnega društva Notranjska

ČE NOTRANJSKE NE POZNATE, MARSIKAJ ZAMUJATE

Kresnica Praprotnik

Da bi izboljšali turistično ponudbo v cerkniški občini, smo maja 1994 ustanovili Turistično društvo Notranjska... Notranjska je lepa in na srečo še vedno čista dežela, zato jo predstavljamo tudi v reviji Kras.

V spremstvu naših vodnikov lahko doživite lepote naravnega čudesa - presihajočega Cerkniškega jezera, se sprehodite po Rakovem Škocjanu, se povzpnete na Slivnico, kjer naj bi copnice kuhale vreme, ali se spustite v čarobni svet Križne jame, si spočijete oči na zaobljenih hribih Bloške planote - zibelke smučanja, se na vozu lojtmiku v veseli družbi po deželi ostnec popeljete do pravljničnega gradu pod Snežnikom ali se pri prijaznih ljudeh na Notranjskem prepričate, da dobre domače jedi še niso popolnoma zašle v pozabo. Po vseh teh in še številnih neopisanih doživetjih se boste strinjali, da je treba to deželo predstaviti Sloveniji in svetu, a jo hkrati ohraniti, kakršna je.

Če Notranjske ne poznate, marsikaj zamujate. O tem se boste prepričali, čim jo boste obiskali ... Pridite! Pomagali vam bomo in se dogovorili z vami za triurni, šesturni, celodnevni ali večdnevni izlet. Povedali vam bomo, na kateri kmetiji bodo poskrbeli za prijetno domače vzdušje, za vaš prazen želodec in za vaše suho grlo. Z veseljem vam bomo ponudili spominke, ki vas bodo poleg vaših neizbrisnih vtisov vedno znova vlekli v Krpanovo deželo.

Kaj pravzaprav še čakate?! Obiščite Turistično društvo Notranjska ob Cesti 4. maja 51 v središču Cerknice ali nas pokličite po telefonu na številko 061/793-636! Veseli vas bomo in upravičili vaše zaupanje ter postali vaši prijatelji. Lepote Notranjske se nam zdijo prelepe, da bi jih uživali le mi. Pridite in delili jih bomo z vami!

Cerkniški ribiči poudarjajo:

PRIHAJA ČAS ODLOČITVE!

Metod Korošec

Ribiška družina Cerknica

Biti ribič na Cerkniškem jezeru pomeni ne samo ljubiteljstvo narave in športnega ribolova, temveč pomeni predvsem skrb za ribji življ. Verjetno ni ribiške družine v Sloveniji, ki bi se sprijaznila s tako težavnimi nalogami in v takšnem obsegu, s kakršnimi se spopadajo prav člani ribiške družine Cerknica na nepredvidljivem presihajočem Cerkniškem jezeru.

Minili so časi, ko so ob presihajočem jezeru naložljene ribe nalagali kar na vozove. Človekovo hotenje, da si izboljša življenje s kultiviranjem močvime, zanj ničvredne zemlje in si s tem podredi naravo, je iz resničnega blagodara ribjega lova privedlo do prave ogroženosti ribjega življenja na Cerkniškem jezeru. Ni prepozno nastalo združenje ljudi, ki bi jim to bilo vseeno. S prostovoljnimi delovnimi in reševalnimi akcijami v sušnih obdobjih ter z upoštevanjem pravnega reda je njihov trud obrodil sadove.

Žal pa se v času, ko vsi vse vemo, obnašamo, kakor da nas zgodovina ni ničesar naučila in kakor da se je pričela šele pred nekaj desetletji. Mar ne mižimo pred dejstvi, ki so logična?

Čas bi že bil, da se našo naravno in kulturno dediščino zaščiti, dokler še ni prepozno. Nalogo zaupajmo ljudem, ki jim nista mar samo politika in denar in ki se jim svojih dejanj ne bo treba sramovati. Naj bo strokovnost sprejemni izpit!

PLANINSTVO JE ZAVEZANO SNEŽNIKU

Vojko Čeligoj

Planinsko društvo Snežnik, Ilirska Bistrica

Gospodarjenje s tremi planinskimi postojankami, bogato delo s planinskim članstvom, zlasti z mladino, in skrb za planinski svet Snežnika so glavne značilnosti Planinskega društva Snežnik v Ilirski Bistrici.

Kmalu bo poteklo devetdeset let, odkar je bilo ustanovljeno Planinsko društvo Ilirska Bistrica; devet desetletij trdoživnega in organiziranega planinskega dela v času narodovega najbumejšega življenja. Redka so planinska društva na Slovenskem s tolikšno tradicijo! Ustanovitelje so v davnem letu 1907 vodile predvsem narodnostne pobude, da tudi z organiziranim planinstvom in delovanjem na območju Snežnika dokazujejo, kako so ti kraji vendarle naši - slovenski in ne tujih gospodarjev... Bil je to čas Avstro-Ogrske in njene močne želje, da bi omejila vse, če že ne zatrla, kar je bilo slovensko. Nemec je bil lastnik snežniških gozdov, na Snežnik so vodile nemške planinske markacije, nemško planinsko društvo je na Gašperjevem hribu imelo nemško planinsko kočjo...

Ustanovitev ilirsko-bistriške podružnice Slovenskega planinskega društva v Ljubljani je bila dejansko smela odločitev narodno zavednih Bistričanov, ki so ji sledila tudi odločna dejanja. Z nemalo truda so tedanji planinski odborniki od gozdnih lastnikov odkupili zemljišče v Črnem dolu in pod vodstvom predsednika Miroslava Martinčiča ter zaslužnega dr. Frana Kovčiča že v letu 1914 slovesno odprli kot prvo slovensko planinsko postojanko pod Snežnikom Vilharjevo kočjo v Črnem dolu.

Žal so potem sledila leta prve svetovne morije in italijanske okupacije, z nastankom fašizma tudi prepovedi vsakršne društvene dejavnosti, pa še zaplenba društvenega premoženja in celo preganjanje društvenih članov. V tedanjo Jugoslavijo so bili pregnani predsedniki društva Miroslav Martinčič, dr. Fran Kovčič in Lojze Zajc, tajnik Anton Kraigher ter drugi. Italijanski okupator je zaman silil naše ljudi v svoje italijansko planinsko društvo.

Snežnik je kmalu postal nekakšno vroče obmejno območje. Številnim vojaškim objektom, ki so jih Italijani zgradili po snežniških gozdovih, so namenili tudi protiletalsko opazovalnico na vrhu Snežnika, zgrajena zavetišča na Sviščakih in na Klanski polici pa so le navidezno služila planinstvu.

Črnodolsko kočjo so preimenovali po italijanskih alpinistih; omejili so gibanje na območju Snežnika... Slovenska planinska dejavnost je bila prepovedana dolgih devetnajst let.

Čas po drugi vojni je bistrskim planincem prinesel nove spodbude. Društvo so obnovili že 30. avgusta 1945. Povezali so preostale člane in pridobili nove, da bi nadoknadili zamujeno. Ob pogorelem starem rifuggiu na Sviščakih so že v letu 1951 preuredili skromno stavbo v Cankarjevo kočjo (1242 m), med vojno padlim v spomin pa so odkrili kamnito piramido.

S prihodom prof. Draga Karolina je društveno življenje dobilo nov polet. Odpirali so planinske objekte, ki so še dandanes v ponos društvu. Zgradili so 1800 metrov dolg odsek snežniške ceste (leta 1959), z velikom trudom so leta 1961 zgradili Zavetišče na Snežniku (1796 m), z razširitvijo in nadzidavo kočje na Sviščakih pa je nastal leta 1965 lep Planinski dom (1241 m). Marljivi domači taborniki so pred dvajsetimi leti prevzeli Črnodolsko kočjo in ji s svojo dejavnostjo vdihnili novo življenje. K planinskim postojankam, ki jih je postavilo društvo, je treba prišteti še Kočo na Kozleku (997 m), ki jo je v letu 1994 odprla skupina podgorskih planincev. In z njo je zaokrožena gradnja petih planinskih postojank, ki jih je zgradilo Planinsko društvo iz Ilirske Bistrice pod Snežnikom.

NOTRANJSKI PARK

*Zadnja pridobitev planincev je nova Koča na Kozleku (997 m) nad zgornjo dolino Reke, ki je kaj hitro postala priljubljena izletniška točka številnih Podgorcev in Bistričanov
foto Vojko Čeligoj*

Prizadevanja bistrških planincev so v teh letih bogato obrodila. Ob vseh delovnih naporih s planinskimi objekti se je društvo lotilo tudi poglobljenega dela s planinskim naraščanjem. Veseli so, da že kar petindvajset let povezujejo mlade planince na Bistrskem - od otrok v otroških vrtcih do šolarjev vseh osnovnih šol v nekdanji občini Ilirska Bistrica.

Kolektiv Planinskega društva Snežnik s svojimi več kot tisoč člani sodi med največja na Bistrskem. Bogato delo s članstvom in širok krog novih planinskih prijateljev močno presega občinske in državne meje. Veseli so obiskov društvenih planinskih skupin iz Bazovice in z Nabrezine ter skupin številnih planinskih društev, s katerimi sodelujejo.

Planinsko društvo v Ilirski Bistrici je tudi pobudnik številnih velikih prireditev in pohodov v Snežnikov planinski svet, vzdržuje kakšnih 200 kilometrov planinskih poti, ki prečkajo vrh Snežnika, in šolajo svoj vodniški planinski kader.

Posebno skrb namenljajo bistrški planinci varstvu narave in Snežnika, ki s svojo bogato floro in favno predstavlja resnični biser vrha slovenskega krasa. Prav vršni del Snežnika je izjemen krajinski park na Krasu, tisočletni snežniški gozdovi s tihimi jasnami in številnimi kraškimi pojavi pa so tudi izreden življenjski prostor, ki bo bolj in bolj cenjen...

LOV V NOTRANJSKEM PARKU, DA ALI NE?

Marko Berce

*Zavod za gozdove R Slovenije, gojitveno lovišče Jelen,
Snežnik*

"Kaj? Lov v parkih? Nikjer, v parkih pa še zlasti ne!" S približno takim odločnim odgovorom postrežejo ortodoksni ali tisti pravoverni zaščitniki narave v mnogih primerih, v številnih državah in tudi pri nas. Odgovor pa odraža vsaj zaletavost, če že ne uporabim kakšnega krepkejšega izraza, ali pa pomanjkljivo poznavanje ekoloških razmer v prosti naravi parkov, ki jih tako radi označimo kot neokrnjeno naravo. Za veliko večino naravnih populacij organizmov in v vseh stopnjah zaščitnih parkov v Evropi namreč lahko mirno trdimo, da nikjer več ni neokrnjene narave, ki bi se zmogla skladno in uravnoteženo samoohranjati. Vplivi zadovoljevanja človekovih potreb so tako močni in delujejo na take razdalje, da prav noben prostorček ni več povsem varen pred njimi.

Seveda pa so velike razlike v stopnji moteče človeške prisotnosti. Visokokraško območje Snežnika in Javornikov, ki naj bi spadala v varstveno območje Notranjskega parka, je po svoji rastlinski in živalski sestavi gotovo eno izmed redkih območij, na katerem je človekov vpliv na spreminjanje razmer v naravi manjši. Že to dejstvo vodi v logično nadaljevanje težnje po ohranitvi takega stanja in sili h ukrepom poudarjenega varovanja obstoječega. To je s stališča narave najlažje doseči, če so taka območja vključena v organizacijski sistem parkov z bolj ali manj poudarjeno stopnjo varovanja.

Pojem zaščita pa je, seveda, kompleksen, raznovrsten. Pasivno ali nekako nedejavno varovanje je navadno prva stopnička in se v glavnem omejuje na prepovedi, aktivno ali dejavno varovanje pa vključuje tudi narčne ukrepe, ki tak ali drugačen razvoj narave usmerjajo.

Živalstvo visokokraškega gozda je sestavni in nepogrešljivi del gozdnega ekosistema; to velja tudi za vrste, ki jih štejemo za divjad. To so živali, ki so bile, ki so ali ki lahko v bodočnosti

postanejo predmet lova. To so praviloma živali, ki jih večina ljudi pozna. In naša pozornost je bila, upravičeno ali neupravičeno, usmerjena v te vrste. Temu se ne moremo izogniti niti sedaj!

Lovstvo, ki mu premnogi ljubitelji narave pripisujejo pridih uničevalca narave, a to seveda ni, je v preteklosti že večkrat na lastno pobudo zavarovalo določene živalske vrste pred lovom. Uspeh takega pasivnega varstva je bil praviloma dvomljiv. Šele aktivno varstvo, ki načrtno izboljšuje življenjske pogoje ogroženih vrst, predvsem njihovih redkih primerkov, daje upanje na uspeh.

Tudi v relativno spremenjenih gozdovih Snežnika in Javornikov je rastlinski in živalski del narave spremenjen do take mere, da na samournavanje in zadovoljivo delovanje vseh naravnih delov gozdnega ekosistema brez nujnega najmanjšega človekovega vpliva ne moremo računati. Poseganje z lovom med živali, ki v zadnjih tridesetih letih zaradi različnih vzrokov po številu agresivno naraščajo in vodijo v neusklajenost živalstva in rastlinstva, bo nujno tudi v bodoče. Temu se tudi v parkih ni razumno odreči, saj lahko popolna odsotnost lova učinkuje razgrajevalno, neusklajeno na širše okolje.

Pomen lova in lovstva je tudi sicer v vsej Sloveniji vse bolj usmerjen na nujna uravnavanja številčnosti populacij vedno manjšega števila živalskih vrst. Divjad vse bolj ločujemo na tri vrste: na vrste, ki so ogrožene in za katere je vsako izločanje

posameznih primerkov z lovom nedopustno; na vrste, ki so stabilne, a njihov vpliv na ostale dele ekosistema ni usodno občuten ali pa ga ne poznamo (vpliv lova nanje je vprašljiv), ter na vrste, v katere moramo posegati z lovom zaradi že naštetih razlogov.

Na območju Notranjskega parka mora biti lovska dejavnost še poudarjeno usmerjena v varovanje primerkov ogroženih živalskih vrst in živalskih vrst samih ter v uravnano poseganje v populacijo rastlinojedcev in v izboljševanje njihovih življenjskih možnosti. Na znatnem delu tega območja deluje Gojitveno lovišče Jelen-Snežnik, ki omenjene naloge uresničujejo že najmanj dvajset let. Poklicna organiziranost lovstva omogoča zahtevnejše obravnavanje divjadi in njene okolja, potrebne raziskave za določanje pravih posegov v naravo, izobraževanje obiskovalcev gozda in njihovo usmerjanje. Razpoložljiva infrastruktura z objekti, osebje in njihovo znanje v Gojitvenem lovišču Jelen-Snežnik so osnova, ki se ji v nastajajočem Notranjskem parku ni koristno odreči!

Foto: Igor Drandič - Kerševan

CERKNIŠKI TABORNIKI

Matjaž Pavlin

Taborniški rod Jezerska ščuka, Cerknica

Taborništvo je človekova dejavnost, ki je v sožitju z naravo, z življenjem v njej in ki omogoča spoznavati ter osvajati veščine za preživetje v naravi. To je organizacija, ki omogoča aktivno ali delavno preživljanje prostega časa. Razvija posameznikove sposobnosti in hkrati pomaga pri njegovi socializaciji v družbi... Skratka, taborništvo je šola za življenje in je način življenja... Marsikateri sestanek in prenekatera akcija poteka v naravi, v gozdu, ob potoku, reki ali jezeru. Prenekatera akcija je namenjena odkrivanju lepot bližnje in daljnje okolice... Osnovna enota v taborniškem rodu je vod ali skupina. Več vodov ali skupin tvori družine in čete, odvisno od starosti članov vodov in čet. Čete in družine se združujejo v rod... Na teh izhodiščih so vse generacije tabornikov v Cerknici gojile in razvijale taborništvo - vse to vedno v povezavi z naravo... In kdo so sploh cerkniški taborniki?

Odred Jezerska ščuka, sedaj rod Jezerska ščuka, je prišel s svojim delovanjem v letu 1975. Idejo o taborništvu so v Cerknico zanesli taborniki odreda Jadranskih stražarjev iz Izole. Z njihovo pomočjo in s pomočjo družbe je skupini cerkniških zanesenjakov uspelo uresničiti zamisel o taborništvu.

Rod Jezerska ščuka šteje sedaj skoraj sto članov. Prevladujejo osnovnošolci, kakšna četrtna je srednješolcev, nekaj pa je tudi starejših članov. Dejavnosti v rodu se prepletajo - od čisto taborniških veščin, kot so življenje v naravi, orientacija, signalizacija, uporaba šotora in šotorskih kril, lokostrelstvo, izleti v naravo in pohodništvo, pa močno razvito porečanstvo ali veslanje v kanujih in kajakih (lastna flota sedmih kanujev in kajaka) - vse do mednarodnega sodelovanja s skavti iz Trsta, Ehta na Nizozemskem, prijatelji v Berlinu ipd. ter organizacije najrazličnejših tekmovanj. Delujemo predvsem med šolskim

letom; v avgustu, med letnim taborjenjem pa doseže taborniška sezona svoj vrh. Članstvo v rodu je skoraj iz vseh krajev cerkniške občine.

Poleg tabornikov cerkniškerga rodu Jezerska ščuka je zelo delavna še četa Presihajoče jezero v bližnjem kraju Grahovo.

V Leskovi dolini, pod Snežnikom, imamo v najemu taborniško kočo, v Cerknici pa imamo prostore za delo in skladiščenje opreme. Sami in v sodelovanju s področno zvezo skrbimo za izobraževanje vodnikov. V lastni tiskarni razvijamo grafično dejavnost ter izdajamo informator Ščuka.

Taborniki rodu Jezerska ščuka slovijo tudi kot dobri organizatorji najrazličnejših taborniških tekmovanj in mnogobojev. Leta 1979 smo v Cerknici organizirali republiško orientacijsko tekmovanje, leta 1985 smo organizirali republiški mnogoboj, od leta 1985 pa vsako leto pa na Cerkniškem jezeru izvedemo zelo obiskano taborniško-rekreacijsko tekmovanje v orientaciji s kanuji ali tako imenovani Kanu Ščuka izlet, na katerem sodeluje rudi več kot petdeset moštev iz vse Slovenije in iz tujine.

Že v času, ko smo bili še odred Jezerska ščuka, smo bili razglašeni za Partizanski odred Zveze tabornikov Slovenije, leta 1989 smo prejeli Kipec ilegalca kot najboljši odred v Sloveniji, za svoje delo pa

smo prejeli tudi najvišje občinsko priznanje - Priznanje 19. oktober.

Taborniški rod Jezerska ščuka iz Cerknice in njegovi člani ustvarjalno sodelujejo v ekoloških akcijah. V prizadevanjih za ohranjanje narave prispevamo pomemben delež k pravilnemu razumevanju narave ter življenja v njej in z njo. Pogosto s svojimi očiščevalnimi akcijami v Cerknici in na Cerkniškem jezeru opravljamo tudi tako imenovano komunalno dejavnost ter hkrati nazorno in prepričljivo opozarjamo na nepravilen odnos družbe do narave.

In kje je mesto cerkniških tabornikov v nastajajočem Notranjskem parku?

Odgovor je: Prav tu, kjer smo bili tudi do sedaj - v parku! S svojim delom in ravnanjem smo nedvomno marsikomu dokazali pravilnost svoje poti in naših nadaljnjih usmeritev. Naša želja pa je, naj Notranjski park s svojim obstojem združuje, ne razdvaja! Park naj bo kot gozd, v katerem uspeva vse, kar vanj sodi; vrinek ali tujek se mu mora prilagoditi, sicer ga gozd ne sprejme. In v tem našem gozdu so najpomembnejši ljudje ter njihovo zadovoljstvo. Mi zelo dobro vemo, da je človek najbolj zadovoljen, če ga obdaja "zadovoljna" narava!

NOTRANJSKI PARK

Priložnost
za ljubitelje jahanja

RANČ KAJA IN GROM

Andrej Žnidaršič

V majhni vasici Petkovec, nedaleč od Rovt in le sedem kilometrov od Logatca, si v ranču Kaja in Grom lahko omislite počitnice ali vikend v čisti in neokrnjeni naravi. Ker pa je to mogoče preživeti tudi v tesni povezavi s tako plemenitimi bitji, kot so konji, tako dopolnjena turistična ponudba zadovolji tudi najzahtevnejšega gosta.

Prenovljena dvesto let stara kmečka hiša in v njej "še živa" črna kuhinja je pravi prostor za ljudi, ki jim je narava blizu in ki znajo poprijeti za kakšno delo v hlevu ali za leseno žlico v črni kuhinji.

Osnovna dejavnost na kmetiji je rekreativno jahanje. Začetnike učijo osnovnega dresumega jahanja, za izurjene jahače prirejajo enodnevne izlete na konjih po bližnji okolici, nekajkrat v letu pa pojezdijo s svojimi gosti vse do Slivnice, Snežnika, Loškega potočka in celo do Kočevske Reke. Poleg tega nudi kmetija lokostrelstvo v naravi ter ogled nekaj dokaj neznanih kraških jam v okolici Logatca, Planine in Cerknice v spremstvu izkušenih jamarskih vodičev.

Namestitev gostov je na ranču Kaja in Grom v štirih počitniških hišicah, ki so od kmetije oddaljene 2 kilometra. Tri hišice imajo po pet ležišč, ena hišica jih ima deset. Lakoto si obiskovalci ranča lahko potešijo v bližnjih domačih gostilnah, vsakdo pa si lahko privošči tudi nekaj kulinarčnih posebnosti v črni kuhinji na ranču. To so, na primer, jele-

nov, smin in medvedov golaž, sirovi štruklji, močnik, ipd.

Že nekaj let zapored so prevladujoči obiskovalci ranča otroci iz vse Slovenije, ki med konji in v čudoviti pokrajini Notranjske preživijo svoje šolske počitnice. Klic narave jih poleti privabi več kot dvesto, nekaj pa jih privabita še novembrska seznanitev s čarovnico Mici na Slivnici in obisk polnočnice z baklami za božični večer.

Ob vsem tem na ranču Kaja in Grom niso pozabili na družine in odrasle, saj imajo v vseh letnih časih tudi zanje kaj zanimivega. Tako, na primer, veselo silvestrovanje, ki se slovesno prične že 31. decembra popoldne s pravim srednjeveškim viteškim turnirjem, s kakršnim poskušajo popestriti tudi turistično ponudbo na gradu Snežnik.

Če si torej želite preživeti počitnice ali oddih na ranču Kaja in Grom, pišite na naslov: Ranč Kaja in Grom, 61373 Rovte, Petkovec 59 ali telefonirajte na št.: 061/744-385!

KAKO JE NASTALO CERKNIŠKO JEZERO

Ljuba Jenče

samostojna kulturna delavka, Cerknica

"Voda... saj vode se človek boji; od zmeraj so se bali vode..." pripoveduje Jezerec, vaški mož Jože Martinčič, Skirc po domače. Ob poplavi vedno bije plat zvona. Včasih tako hitro pride, da se ozreš, kaj da tako tršča šumi. Pod temnimi rovi peljejo podzemne poti v javorliško nedrje, iz katerega teče bobni voda. Zaledenelo ploskev ti tokovi neopazno stalijo, da te vzame, ne da bi vedel, kako si se znašel v mrzlem objemu zimске ljubice.

Sodobne generacije se ne bojimo vode. Je res potreben strah za spoštljiv odnos? Prav voda je TISTA, ki živa očičuje, blagoslavlja. Živa voda. K izviru sv. Magdalene so hodili starim in bolnim po zdravilno vodo. Danes ni več zdrava, nobene kraljične iz pravljice ne bi več obudila. Še grabljice ne odčezala.

O izvoru prihajanja in odhajanja vode Cerkniškega jezera je pripovedoval oče, ki mu danes nihče več ne ve imena. Zapustil je le tote pripoved v spomin in opomin:

Sredi Cerkniškega polja je pred davnim časom ležala vas, v kateri so živeli dobri in srečni ljudje. Redili so živino in obdelovali polja. Pri tem so jim pomagale dobre vile, ki so tedaj stanovale na vrhu Slivnice. Vedno so jih opozorile pred hudo uro. Bile pa so tudi sojenice, rojenice. Otrokom so ob rojstvu povedale srečo. Nekemu kmetu se je nekoč rodila drobcena deklica. Vile so se zvečer z radostjo vračale na vrh Slivnice in prepevale:

*O, srečni ljudje,
o, srečna vasica,
nocoj se rodila
jim je svetnica!*

To pa je čul hudčič, ki je tedaj čepel pred Karlovcio. Zaklel je in od tiste trenutka dalje tihnil, kako naj deklico spravi s poti. A ljudje so prepoznali luč v tje in skrbno pazili nanjo. Kumor je deklica prišla, so se z njo naselili mir, sreča in zdravje.

Ko je bila deklica stara devet let, so v vasi pripravili praznovanje. Ljudje so bili razigrani in na vrhuncu veselja, ko se je mednje prikradel hudčič in jih ščuval tako dolgo, da so pograbili krampe in lopate ter deklico pobili. Pobili so jo tako hudo, da je na mestu ostal le velik krvav madež.

Tukrat se je stresla zemlja, da so na polju zazijale luknje, iz katerih je pričela vreti voda in v hipu zalila vso vas. Nastalo je veliko jezero. Le kraj, kjer je bila svetnica pobita, se je polagoma začel dvigovati iz vode, dokler ni nastal otok. Ta otok se danes imenuje Gorica.

Vile so se razjezile in zapustile kraje, namesto njih pa so se na Slivnico naselile coprnice. Hudčič se še vedno reži, ko se pripravlja k nevihti. Voda pa vsako leto prihaja, odhajajo...

Dovolim si, da to ljudsko pripoved doživim z vsem bijem. Verjamem. In boli me. A kaj le vse to pomeni?

Odtavala sem proti vrhu Gorice in v temnem iglastem gozdiču s kakim starim gabrom vmes podasi tipala za morebitno sledjo. Nekaj tu mora biti! Tudi vrh je zarasčen. Mala jaseca in pot na drugo stran otoka, ko me je zasukalo. Vilinsko drevo. Stisnjena med smreke, obdana s pomladkom, me je pozdravila košarasta bukev. Tu je nekaj pravljicega. Ujetost in popolnost nečesa, kar je finejše od prefinjenega. In živo utriplje. Čudila sem se in ne doumela.

Kadarkoli in kjerkoli sem zaprla oči, me je spremljalo to doživetje. Po mesecu dni me je prešinilo - Pan. To je tisti del moči, ki skrbi za zelenino, rast živali in rastlin. S tega otoka ima pregled povsod naokrog. In vendar mi drevo še ni šlo

izpred oči. "Nisem se ti pustilo prepoznati brez namena!"

Torej je tako kot vedno. Ko je bil človek že do skrajnosti slep, sta narava in človek sprožila sile, da je človek zopet ugledal, prepoznal.

Pripovedka o svetnici v simbolih sporoča resnico. Preživelo je, da bi pričalo o človekovem tiranstvu nad naravo in zanikanju božanskega v sebi.

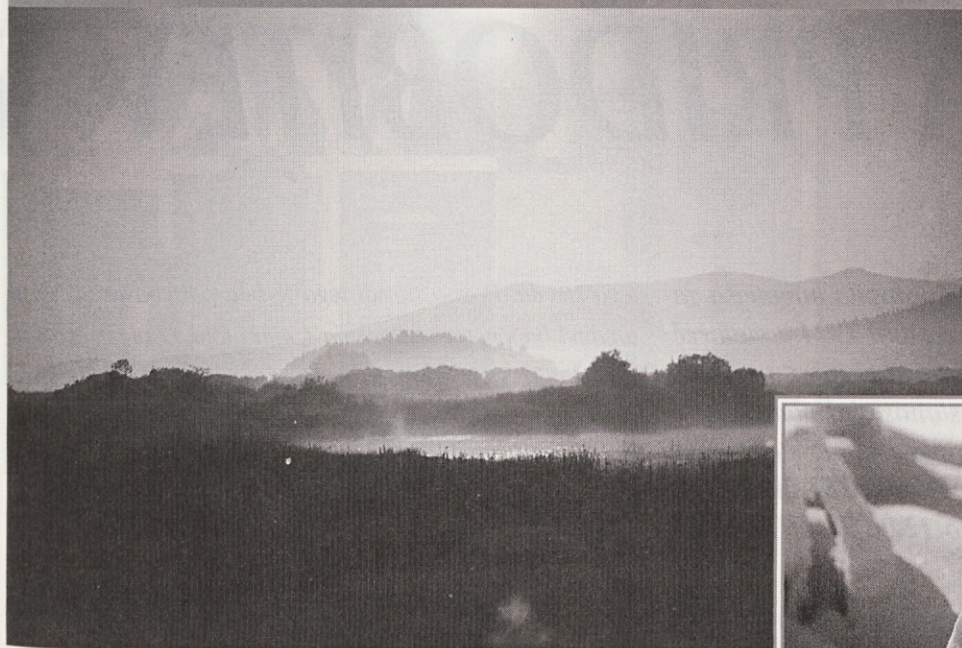
Pan (iz grške mitologije) ali Mračnik (iz notranjskega bajeslovja) in verjetno še katera inteligenca narave, ki se še ni dala prepoznati, kraljujejo vrh otoka Gorica. In ne skrbi me, ker sem vam to izdala. Saj o tem govori že sama ljudska pripoved, ki se je prav zaradi resničnega sporočila ohranjala stoletja dolgo, pa smo slepi zanj.

Vsem, ki želite videti, pa zaupam, da boste s spoštovanjem in z veseljem vstopali v to kraljestvo tišine. Ali pa mogoče le zaslišite kak pisk in se zazdi, da prihaja iz njegovih piščali? Te zvoke sicer slišijo le rastline in živali... ter kakšen Samo in Marko.

Veliko je posebnih in svetih krajev, v ljudskem spominu številnih sporočil, zm resnic in tudi duhovnega vedenja, če hočete! Le verjeti ne upamo. Redki pravi poslušalci so otroci, pa še te potisnemo pred televizijski zaslon, stran od starih mam, ki obnemijo z rožnim vencem v rokah.

Ali veste, da sodi zvočni arhiv ljudske pesmi v znanstveno-raziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani poleg ruskega in madžarskega med najbogatejše v Evropi? Da ima posnetih kakšnih petnajst tisoč pesmi? Ali veste, da uvrščajo delo "Praznično leto Slovencev", v katerem so zapisana obredja, šege in

NOTRANJSKI PARK

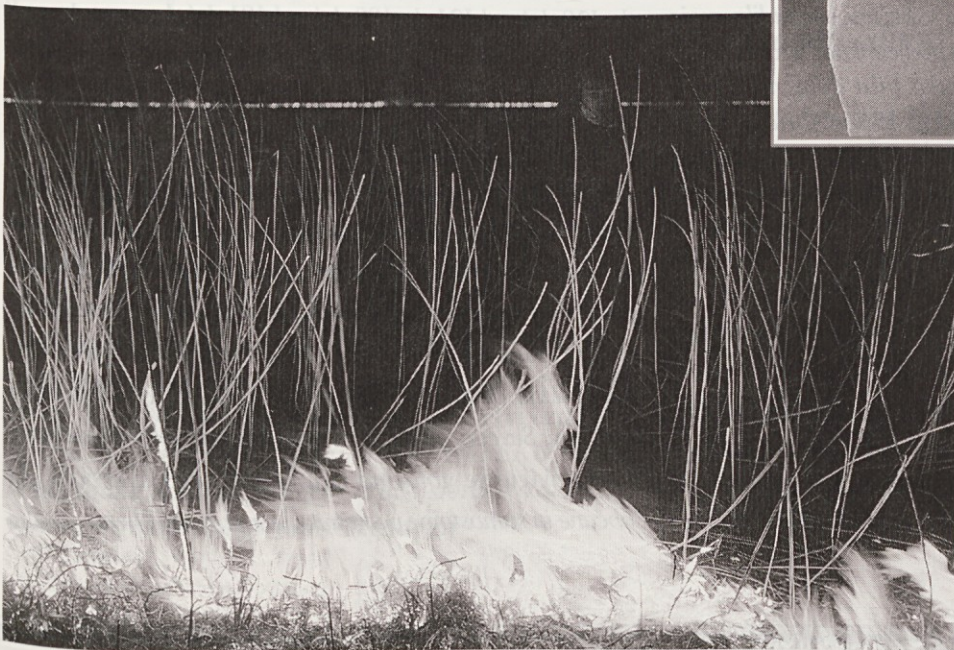
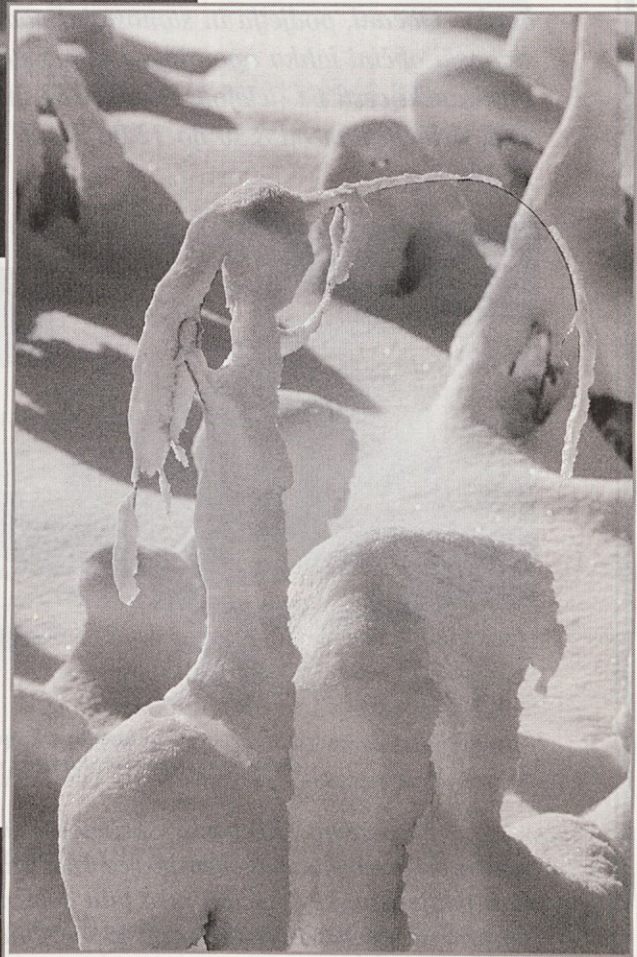

navade vsega leta in za vse slovenske pokrajine, med najvernejša pričevanja o ljudski duhovni kulturi v Evropi in da je dr. Niko Kuret zanj prejel Herderjevo nagrado?

Si lahko predstavljate, koliko Mračnikov in vil, palčkov ter nimf, silfov in salamandrov je naseljenih po naši deželici, da oživljajo in obnavljajo vso to pestrost bivajočega rastlinja in živali?

Človek si misli, da bi zavriskal, če bi lahko kakega izmed njih res videl. To bi bila radost in kmalu tudi kruto spoznanje. Veliko teh bitij zboleva in ne more delovati zaradi človekove zlorabe planeta. A če bi jih videli, bi potem lažje našli ključ za rešitev, ozdravitev teh bitij, Zemlje in Sebe?

Razveselili jih boste že, če boste verjeli vanje. Če jih nagovorite, bodisi v gozdu ali na vrtni gredi! Saj veste, da v kmečkem gartlcu, kjer prepeva dekle, rože lepše rastejo?!

*Slika zgoraj: Gorica v kresni noči
Slika na sredini: Snežni vrhovodec
Slika spodaj: Požig tršce...
Foto L. Jenče*

NOVA PRIDOBITEV V SEŽANI

Sežana je v leto 1995 vstopila bogatejša za pomembno pridobitev. 20. decembra 1994 je namreč v tem mestu pričela delovati nova ekspozitura SKB banke. Občani, podjetja in samostojni podjetniki v sežanski občini lahko uporabljajo njene storitve na Partizanski cesti 64 (telefon: 067/31-163 in 31-164) vsak delovni dan od 8.30 do 12.00 in od 14.00 do 16.30.

Iztok Bandelj, dipl. ekonomist,
direktor nove ekspoziture SKB banke, d.d., v Sežani

Ekspozitura SKB banke v Sežani bo nudila svoje storitve občanom in samostojnim podjetnikom, prav tako pa tudi podjetjem, ki do sedaj niso bila deležna dovolj pozornosti. Po besedah direktorja Ekspoziture Sežana, Iztoka Bandlja, je bil namen ustanovitve zagotoviti kakovostne bančne storitve fizičnim in pravnim osebam v tej občini.

Zakaj v Sežano?

Sežana je bila zanimiva za postavitev nove bančne enote predvsem zato, ker je v tej občini zaznati obetajočo gospodarsko dejavnost. Število podjetij in samostojnih podjetnikov je precej visoko, hkrati pa je pričakovati naraščanje

tega števila. Ravno zaradi tega je bila potreba po ustreznih ureditvi bančnega poslovanja z njimi toliko bolj izrazita in investicija SKB - Investicijskega podjetja d.o.o. v novo ekspozituro toliko bolj upravičena. Poleg omenjenega pa je ustanovitev poslovalnice v Sežani povezana tudi z dejstvom, da so najbližje poslovalnice SKB banke v Novi Gorici, v Kopru in v Postojni dokaj oddaljene.

Vsi, ki vas zanima ponudba SKB banke, ste vabljeni, da se o njej pozanimате v novi poslovalnici; tu pa predstavljamo le njeno okvirno ponudbo.

Ponudba SKB banke pri poslovanju z občani

Poleg klasičnih bančnih storitev, tekočih računov, žiro računov, hranilnih vlog, tolarskega in deviznega varčevanja in posojil je v sežanski ekspozituri možno pridobiti tudi kartice Eurocard MasterCard. Predvsem se lahko v SKB banki pohvalijo s pestro ponudbo glede števila dni vezave, pa tudi obrestne mere za vezane depozite so konkurenčne. Svoja tolarska ali devizna sredstva lahko občani vežete za čas od 31 do 60 dni, od 61 do 90 dni, od 91 do 120 dni, od 121 do 180 dni, od 181 dni do enega leta ali nad enim letom. Tudi pri dolgoročnem varčevanju vam nudijo več možnosti. Varčujete lahko z enkratnim ali večkratnimi plogi, spreminjate višino plogov v času varčevanja, podaljšate ali skrajšate varčevalno dobo in pridobite katerokoli posojilo, ki ga banka daje v okviru svoje poslovne usmeritve. Poleg tega lahko občani in samostojni podjetniki najamete kratkoročna in dolgoročna posojila, če le poslovno sodelujete z banko in ste kreditno sposobni. Prav tako nudijo občanom konkurenčna posojila za nakup avtomobilov. Seveda pa to še ni vse. Imetniki tekočih računov lahko dvigujete gotovino tudi iz bančnega avtomata. Za občane in samostojne podjetnike je torej poskrbljeno.

Pročelje nove ekspoziture SKB banke, d.d., na Partizanski 64 v Sežani

Ponudba SKB banke pri poslovanju s podjetji Dodatna ponudba

SKB banka nudi podjetjem vezavo sredstev, financiranje tekočega poslovanja, kratkoročno in dolgoročno kreditiranje projektov, jamstva in storitve. Podjetja pa morajo za uporabo teh storitev biti komitenti banke. Podjetje postane komitent banke tako, da sklene pogodbo o deponiranju sredstev na vpogled in predloži to pogodbo Agenciji za plačilni promet. Lahko pa podjetje poslovno sodeluje tudi z več bankami hkrati, kar pomeni, da ima pač sklenjenih več pogodb za vodenje vpoglednih sredstev v želenem obsegu.

V okviru financiranja tekočega poslovanja SKB banka izdaja posojila in jamstva za tekoče poslovanje. Pri tem nudi okvirni limit, ki pomeni najvišji možni znesek odobrenih posojil, jamstev in kupljenih komercialnih zapisov. Banka nudi tudi konkurenčna posojila za uvoz repromateriala in opreme. Obrestna mera, po kateri lahko podjetja najemajo posojila v SKB banki, je odvisna od namena posojila, bonitete stranke in od dobe vračanja. Podjetja imajo tudi možnost pridobiti jamstva za različne namene in v različnih oblikah, kot so akreditivi, garantna pisma, menična poročila, poročilne izjave in ostalo. V imenu in za račun komitentov opravlja SKB banka pooblastilne posle in nekatere druge storitve. Nudi tudi ugodne pogoje pri izdaji carinskih garancij.

Poleg vsega omenjenega bodo v Ekspozituri Sežana v letošnjem letu ponudili tudi več kot dvesto sefov za fizične in pravne osebe, ki bodo namenjeni hranjenju vrednostnih papirjev in dragocenosti.

Prav tako bodo seznanjali komitente s storitvami specializiranih bančnih podjetij, kot so SKB - Investicijsko podjetje, SKB - Nepremičnine & Leasing in SKB - AURUM, čeprav sami teh storitev v Sežani ne bodo opravljali. Podobno velja za področje mednarodnega poslovanja.

Načrti za prihodnost

Po besedah Iztoka Bandlja bosta uspešnost in razvoj nove poslovalnice odvisna od kakovosti in konkurenčnosti ponujenih bančnih storitev. Pričakuje, da se bo število komitentov postopoma povečevalo. Tudi na to so pripravljeni. Sedaj so v poslovalnici zaposleni le štirje, vendar bo s širjenjem obsega poslovanja treba število zaposlenih povečati. Predvsem to pričakujejo na področju poslovanja s podjetji. Tudi prostori nove poslovalnice v Sežani s svojimi 275 kvadratnimi metri dopuščajo takšne načrte.

Marjeta Vesel
Fotografiji: Bojan Velikonja

V 33. številki XX. letnika publikacije Državnega zbora Republike Slovenije "Poročevalec" je bil 1. septembra 1994 objavljen predlog besedila zakona o Regijskem parku Škocjanske jame, namenjenega prvi obravnavi v slovenskem parlamentu. O predlaganem besedilu so razpravljali v decembru 1994 odbori Državnega zbora, na januarskem zasedanju Državnega zbora v letu 1995 pa je predvidena njegova prva obravnavo.

Zaradi celovitosti gradiva o načrtovanih Notranjskem regijskem parku in Kraškem regijskem parku objavljamo uvod k predlaganemu zakonskemu besedilu, ki je nastalo po razpravi v odboru Državnega zbora in ki je predložen poslancem v prvo obravnavo, medtem ko bomo besedilo samega zakona objavili po njegovem sprejetju v eni izmed naslednjih izdaj revije

Vlada Republike Slovenije je na seji 21. julija 1994 določila besedilo predloga zakona o Regijskem parku Škocjanske jame, ki ga pošilja v prvo obravnavo in sprejem na podlagi 174. člena poslovnika Državnega zbora Republike Slovenije. Hkrati je na osnovi 65. člena svojega poslovnika in na osnovi 176. ter 268. člena poslovnika Državnega zbora Republike Slovenije določila, da bodo kot njeni predstavniki na sejah Državnega zbora in delovnih teles sodelovali minister za kulturo Sergij Pelhan, državni sekretar v ministrstvu za kulturo Jože Osterman in namestnik direktorice Zavoda R Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine (sedaj Uprave za varstvo kulturne dediščine v ministrstvu za kulturo) Mladen Berginc.

Ocena stanja

1. Splošno

Ustava Republike Slovenije v prvem odstavku 6. člena določa, da je dolžnost države, da "skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter tako ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije", in v drugem odstavku 73. člena, "da država in lokalne skupnosti skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine".

Mednarodnopravna podlaga za izdajo zakona je Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne

KRAŠKIKI PARK

Predlog za prvo obravnavo v Državnem zboru

UVOD V ZAKON O REGIJSKEM PARKU ŠKOCJANSKE JAME

dediščine, ki opredeljuje mednarodne standarde in zahteve varstva dediščine Jugoslavije. Jugoslavija jo je ratificirala leta 1974 (U. l. SFRJ, št.56/74), v Sloveniji pa so načela varstva dediščine, ki so določena v tej konvenciji, vključena v zakon o naravni in kulturni dediščini. Samo konvencijo je Republika Slovenija potrdila z notifikacijo nasledstva UNESCO-vih konvencij (U. l. RS - Mednarodne pogodbe, št. 15 - 86/92, U. l. RS, št. 54/92). Ob tem je Skupščina Republike Slovenije dala tudi tole izjavo: "V seznam svetovne naravne in kulturne dediščine so vpisane Škocjanske jame, ki se nahajajo na ozemlju Republike Slovenije. V skladu z 11. členom, 3. točka, izjavljamo, da se strinjamo, da so Škocjanske jame še naprej na tem seznamu".

Predloženi zakon o parku Škocjanske jame je sistemsko uvrščen v veljavno zakonodajo s smiselno uporabo določil Zakona o naravni in kulturni dediščini (U. l. SRS, št.1-3/81, 42/86, 8/90 in U. l. RS, št. 26/92) ter Zakona o varstvu okolja (U. l. RS, št.32/93). Po svoji vsebini je predloženi zakon akt o razglasitvi kulturnega spomenika in naravne znamenitosti državnega pomena.

Škocjanske jame pri Divači so že od začetkov modernih raziskav v 19. stoletju veljale za evropsko naravno znamenitost. Raziskovali in omenjali so jih tudi že

pred tem, tako npr. v antičnem času omenjajo stari viri ne le Reko ampak tudi jame. Prvi znani poskusi sledenja podzemelske vode na svetu sploh so prav iz Škocjanskih jam; pater Ferrante Imperato (1560-1632) je leta 1599 s pomočjo "plovcev oz. plavja" poskušal potrditi zvezo Reke v Škocjanskih jamah z izviri Timava. Vhod v jamo je podrobno opisal J.V.Valvasor leta 1689 kot veliko naravno znamenitost v Slavi vojvodine Kranjske.

Raziskave v 19. stoletju so pripeljale do tega, da je bila že leta 1818 slovesno odprta prva turistična pot v Mahorčičevo jamo tik pod Škocjanom, nato leta 1823 v Tominčevo jamo v Veliki dolini. Podzemeljski kanjon je bil raziskan od leta 1884 do 1893, ko so za ogled odprli tudi notranjost jame. Leta 1933 so bile razširjene in urejene poti skupaj z mostovi, tako da je bil možen turistični obisk od vhoda glavnega ponora Reke do umetnega predora v Globočak.

Po letu 1945 uvrščajo Škocjanske jame skladno s sprejeto ureditvijo varstva naravne in kulturne dediščine med znamenitosti velikega in izjemnega pomena za Slovenijo (Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, Ljubljana, 1976).

Škocjanske jame so bile kot naravni in kulturni spomenik zavarovane z občinskim aktom. Odlok o zavarovanju Škocjanskih

jam (U. l. SRS, št. 17/80, 11/81, U. l. RS, št.47/90) je sprejela Skupščina občine Sežana leta 1980. Na podlagi tega je bilo območje vključeno v srednjeročne in dolgoročne planske dokumente občine Sežana, kakor tudi v dolgoročni plan Republike Slovenije do leta 2000, ki predvideva ustanovitev Kraškega regijskega parka, katerega jedro bi bil predlagani park.

Škocjanske jame so bile leta 1986 zaradi svojega izjemnega pomena za svetovno dediščino vpisane v Seznam UNESCO-ve svetovne dediščine kot svetovno pomemben in redek jamski in kraški spomenik.

Ob sicer soglasni potrditvi je bil ta vpis povezan z razširitvijo zavarovanega območja nad znane podzemeljske prostore in z izboljšanjem kakovosti Reke do vsaj II. kakovostnega razreda.

S spremembo občinskega odloka leta 1990 je bilo območje že delno razširjeno, vendar ne v celoti, tako da je del območja ostal še vedno nezavarovan.

Čistost Reke se je po letu 1960 stalno slabšala; predvsem zaradi industrijskih odpadkov. Po vpisu v Seznam so bila sanacijska dela pospešena. K sedanjemu dokaj dobremu stanju sta največ pripomogli sprememba tehnološkega postopka podjetja Lesonit ter ukinitve proizvodnje Tovarne organskih kislin v Ilirski Bistrici, v kar so bila vložena velika sanacijska sredstva. Svoj delež sta k temu prispevala tudi odhod JLA in izpraznitve vojaških objektov v Ilirski Bistrici.

Občina Sežana je skladno z veljavnim odlokom o zavarovanju Škocjanskih jam pooblastila za upravljanje tega naravnega in kulturnega spomenika gospodarsko podjetje Hoteli, turizem in gostinstvo Sežana. Upravljalca se je glede na svojo temeljno dejavnost, ki je opravljanje gostinskih in turističnih storitev, usmerjal predvsem v turistično ponudbo spomenika ter skrbel za turistično pot, njeno varovanje in vodenje po turistično zanimivem in dostopnem delu jame. Za preostali del spomenika, predvsem so misljeni posamezni stavbni spomeniki, vsa tri naselja in tudi drugi posamični kulturni spomeniki ter naravne znamenitosti, ni v smislu ohranjanja, spodbujanja ter razvoja nihče skrbel.

Na zavarovanem območju se prebivalstvo odseljuje in spomeniško zaščitene stavbe propadajo. Je tudi problem zaradi nedovoljenih gradenj.

Na območju predlaganega parka stalno živi kakšnih osemdeset prebivalcev.

Organizacija za varstvo naravne in kulturne dediščine sicer dosledno opravlja strokovni nadzor o spoštovanju varstvenih režimov. Vendar to ne zadošča, ker je to delovanje občasno in razdrobljeno ter usmerjeno v kaznovanje in prepovedi, ko do kršitev že prihaja.

2. Opis Regijskega parka Škocjanske jame

Predlagani Regijski park Škocjanske jame leži v jugozahodnem delu Slovenije, na matičnem (klasičnem) Krasu, na območju ponora Reke, ob severozahodnem vnožju flišnih Brkinov, na vzhodnem robu uravnave Divaškega Krasa. Predlagani park je v občini Divača.

Sedanje, z občinskim odlokom zavarovano območje obsega 338 hektarov. Predlagana je razširitev na površino 413 hektarov.

Škocjanske jame oziroma Škocjanski jamski splet (dolžina vseh jamskih rogov je 6 kilometrov, globina do najnižje točke je od zahodnega roba Velike doline 230 metrov, od ponora Reke pa 115 metrov) so največji in najbolj poznani naravni pojavi pokrajine matičnega (klasičnega) Krasa ali Tržaškega Krasa (nemško Karst, latinsko in italijansko Carso). To je osrednji objekt klasično razvitega stika neprepustnega eocenskega fliša in prepustnih krednih ter paleocenskih apnencev. Z menjavanjem ponorov v geološki preteklosti so na tem stiku nad podzemeljskimi votlinami nastali številni vdori vseh starostnih faz. Jame so začetek podzemeljskega toka Reke, skoraj 40 kilometrov daleč do izvirov Timava (Timavo) v Tržaškem zalivu (Italija). Zato so vhodi v Škocjanske jame in vrsta udornih vrtač ter 2,5 kilometra dolg površinski, v apnenec vrezani kanjon Reke smiselno povezani z vsem Škocjanskim jamskim spletom.

Ponor Reke je na nadmorski višini 317 metrov, za njim pa se začne vodna jama z 250 metri dolgo Mahorčičevo in Mariničevo jamo, kamor so prvi obiskovalci jam

prihajali že v začetku 19. stoletja. V sredini rova je 100 metrov globoko brezno Okroglica, ki pride na plano pri naselju Škocjan. To je pravzaprav ogromen naravni most, saj se Reka na drugi strani spet pojavi v dolini, veličastni udorni vrtači z navpičnimi in previsnimi stenami v dolžini 350 metrov, širini 300 metrov in višini 165 metrov. Dolino pregrajuje naravni most Miklov skeden nad Malo dolino in Veliko dolino, po dnu pa teče Reka z značilnimi slapovi in koriti. Na obodu udornice je več stranskih vodoravnih rogov. Največja je Tominčeva jama, ki je arheološko izjemno pomembna, pa tudi turistično odprta od leta 1923.

Na nadmorski višini 270 metrov pred zahodno steno Velike doline Reka dokončno izgine v podzemlje. Začne se 2 kilometra dolg podzemeljski kanjon, svetovna znamenitost, ki so ga začeli odkrivati po letu 1884 in nato kmalu odprli za

obiskovalce. Podzemeljska soteska je visoka od 50 do 144 metrov in široka od 20 do 80 metrov. V njej je več dvoran, ki so poimenovane po prvih raziskovalcih. Do leta 1990 se je jamski splet končeval s sifonskim Mrtvim jezerom na nadmorski višini 215 metrov. Takrat so 20 metrov globoki sifon, ki vodi iz Marchesettijevega jezera v nov rov, raziskali jamski potapljači, in ugotovili, da se tudi ta konča s sifonom. V teh raziskanih delih so odkrili tudi višji, suh rov, ki vodi nazaj proti jugovzhodu.

V podzemeljskem kanjonu je sedaj urejena 400 metrov dolga pot, ki čez Hankejev most prečka kanjon ter vodi v 500 metrov dolg stranski kapniški rov Tihe jame. Konec Tihih jam je z umetnim predorom povezan z udorno vrtačo Globočak zahodno od naselja Matavun.

Vodni pretok Reke izredno niha. Ob suši teče po soteski

majhen potok, največji pretok pa je tritisočkrat večji in poplavni valovi zalijejo večino jame in vzhodne soteske pod Škocjanom.

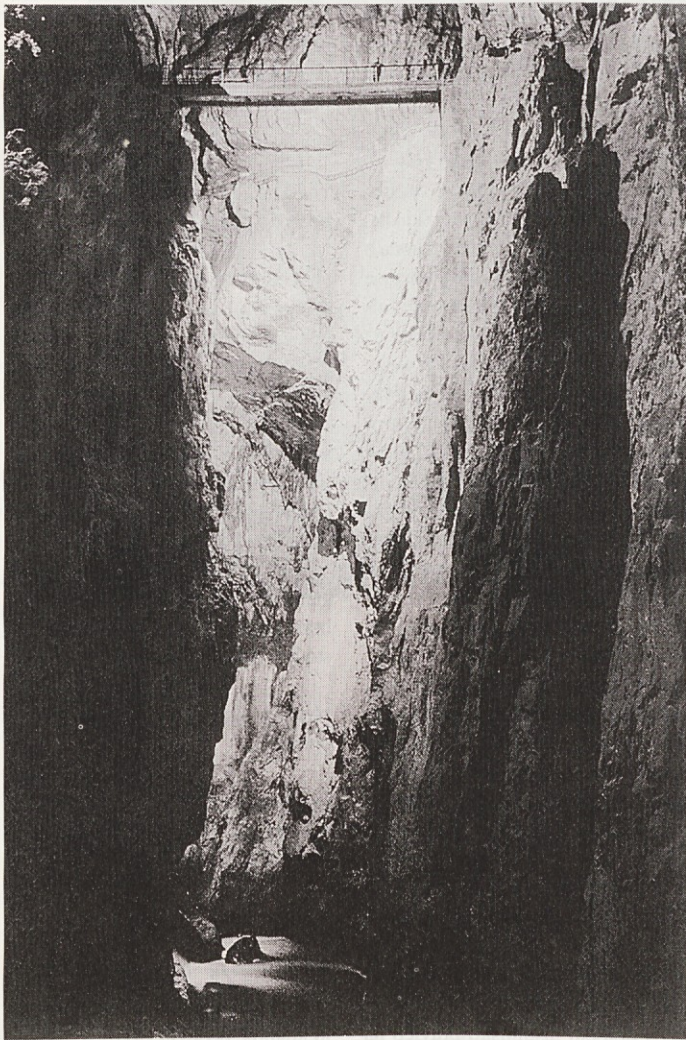
Park sodi v submediteransko fitogeografsko območje. Sistem udornic, podzemeljskih jam in ponor Reke ustvarjajo edinstven ekosistem zaradi posebnih mikropodnebni razmer, kar je svetovno znana posebnost. Tako npr. na izredno majhni razdalji (60 metrov) uspevajo sredozemski predstavniki (npr. *Adiantum capillus-veneris* ali *venerini laski*) in reliktno alpske vrste (npr. *Primula auricula* ali lepi jeglič). Znanih je kakšnih 350 rastlinskih vrst poleg izredno pestrih mahov (108 vrst).

Med vrstami z Rdečega seznama ogroženih praprotnic in semenk Slovenije (Varstvo narave, 14-15, 1989, Ljubljana) uspeva v parku devet taksonov, ki se jih vse uvršča v kategorijo IUCN redkih vrst za Slovenijo. Med njimi izstopa *Orobancha hederæ*, saj so ga našli v Sloveniji samo v Veliki dolini.

Zoološko je območje slabše raziskano. V podzemeljskih jamah so do zdaj našli šest vrst netopirjev. Troglobiontsko (jamsko) živalstvo je tudi le delno raziskano. V sistemu podzemeljske Reke živi tudi endemični *Proteus anguinus* ali človeška ribica, medtem ko ga v Škocjanskih jamah še niso našli. Te jame so *locus typicus* (značilna lokacija) za kopenskega izopodnega raka *Trisconiscus stammeri* (edini v Sloveniji).

Na zavarovanem območju so tri manjša naselja s tipično kraško arhitekturo: Škocjan, Betanja in Matavun s 30 domačijami in z 80 prebivalci. Ovrednotenih je več stavbnih spomenikov, predvsem celotno naselje Škocjan kot urbanistični spomenik ob cerkvi sv. Kancijana. Na zavarovanem območju je 37 arheoloških območij in lokacij (naselbine, grobišča in jamska najdišča).

Nekaj izjemnega je gradišče Škocjan, ki je bilo utrjeno naselje že v železni dobi. Delno ohranjeno je še obzidje z edino dostopne južne strani. Ostanki antične materialne kulture pričajo, da je tod stala rimska utrdba; podobno je bil Škocjan močna taborska utrdba med turškimi vpadi.

V neposredni okolici Škocjana je znanih pet prazgodovinskih grobišč, v Veliki dolini pa sta Tominčeva jama in Ozka špilja dve znani najdbišči, poseljeni od mezozoi-ka do zgodnjega srednjega veka. Iz obdobja halštata sta izjemno znani Velika jama in Mala jama na Prevali (v jugozahodnem delu parka) s kulturnimi ostalinami železne dobe.

Konec prejšnjega in v začetku tega stoletja so v Škocjanskih jamah uporabljali posebno tehniko nadelave potov, in to predvsem v raziskovalne namene. Jamski vodniki, domačini, so klesali v jamske stene stopnice in steze, zabijali kline, nosilce in opore. S pomočjo takšne tehnike so dosegli skorajda nedostopne rove in dele jame ter tako prodrli do sklepne sifona in priplezali v Tihe jame. Mačja brv je npr. prečkala Hankejev kanal tik pod stropom 90 metrov nad Reko. Tak način raziskovanja je bil edinstven v podzemlju, ostanki klesanih steza in stopnic so zato izjemen ostanek te tehnike, tehnični spomenik, vreden občudovanja in zaščite.

Razlogi za sprejem zakona

Glede na sprejeto Konvencijo o varstvu naravne in kulturne dediščine je Slovenija na državni ravni dolžna varovati vrednote naravne in kulturne dediščine. Mednje nesporno spadajo Škocjanske jame. To dokazuje tudi njihov vpis v UNESCO-v Seznam svetovne dediščine, za katerega veljajo izjemno stroga in izbira merila. Ta so bila ob vpisu Škocjanskih jam v Seznam dodatno povezana še z izpolnitvijo pogojev za razširitev območja in dvig kakovosti vode Reke. Ob notifikaciji nasledstva UNESCO-vih konvencij se je Slovenija zavezala, da jih bo uresničila in tako zagotovila varovanje območja Škocjanskih jam skladno z mednarodnimi zahtevami in standardi, veljavnimi za svetovno dediščino. Zato zdaj veljavni način zavarovanja Škocjanskih jam kot naravnega in kulturnega spomenika ne ustreza potrebam zavarovanja ne po obliki in ne po vsebini.

Glede na svetovni pomen Škocjanskih jam je neustrezen sedanji način njihovega zavarovanja. Namesto njega je treba vzpostaviti in zagotoviti državno skrb in odgovornost. Neustrezna je tudi oblika zavarovanja (naravni in kulturni spomenik). Medsebojni preplet naravne in kulturne dediščine in nujna vsestranska povezanost z življenjem in razvojnimi potrebami domačinov, s splošnimi interesi naravovarstvene vzgoje in raziskovanja, raziskav turizma in po-pularizaciji zahtevajo celovitejšo pravno in institucionalno drugačno varstvo. Take in podobne potrebe presegajo sposobnosti in pristojnosti katere koli druge skupnosti razen države. Samo ta bo lahko z najvišjo avtoriteto sprejetih odločitev jamčila uresničevanje mednarodnih zahtev in pogojev ter varstvo Škocjanskih jam ob hkratnem zagotavljanju ukrepov za primeren razvoj tega območja. Njegova razglasitev za regijski park je temu najbolj primerna formalna in vsebinska oblika.

Sedanji upravljalac Škocjanskih jam je gospodarsko podjetje Hoteli, turizem in gostinstvo Sežana in se lastninsko preoblikuje. Skladno s četrtem odstavkom 2. člena zakona o lastninskem preoblikovanju podjetij je treba pri lastninjenju upoštevati izključitve in omejitve o možnosti za pridobitev lastninske pravice, ki so določene v drugih zakonih. Ker veljavni zakon o naravni in kulturni dediščini v 51. členu določa, da ni dopustno odtujiti spomenika oziroma znamenitosti, ki je v javni oziroma družbeni lasti, je treba družbeno lastnino, povezano s Škocjanskimi jamami kot razglašeni naravnim in kulturnim spomenikom, obravnavati kot javno lastnino in ji določiti titularja. Postopek lastninjenja tega turističnega podjetja je zato treba prilagoditi temu posebnemu položaju in pri tem upoštevati tudi nekatere posebne okoliščine dosedanjega gospodarjenja s Škocjanskimi jamami kot turistično zanimivostjo. Pri tem je treba omogočiti pogoje za najvišjo kakovost turistične ponudbe ob hkratnem vzgojnem in izobraževalnem pomenu take svetovno pomembne naravne znamenitosti. V zakonu bo treba določiti lastninsko pravico na

spremljajočih nepremičninah in opre-mi, namenjeni obisku Škocjanskih jam.

Za nadzor nad spoštovanjem in uresničevanjem varstvenih režimov, za stalno spremljanje in analiziranje stanja naravne in kulturne dediščine, za izvajanje raziskovalnih programov in za spodbujanje varstvu primernega razvoja tega območja (izboljšanje življenjskih razmer, obnavljanje kulturne dediščine, idr.) je treba ustanoviti javni zavod kot posebno strokovno organizacijo za upravljanje parka.

Cilji in načela zakona ter glavne rešitve

1. Temeljni cilji in načela zakona

Temeljni cilj in načelo zakona sta za prihodnje rodove - čim boljše ohraniti naravno in kulturno dediščino nacionalnega in svetovnega pomena.

Cilji in načela zakona so:

1. ustrezno in učinkovito varstvo, raziskovanje in razvoj območja Škocjanskih jam;
2. izpolnitev obveznosti, ki jih je Republika Slovenija prevzela s sprejetjem Konvencije o varstvu naravne in kulturne dediščine in z izjavo o notifikaciji nasledstva UNESCO-vih konvencij;
3. izpolnitev UNESCO-vih zahtev o razširitvi zavarovanega območja in čistosti vode, danih ob vpisu Škocjanskih jam v UNESCO-v Seznam;
4. zagotovitev strokovnega upravljanja parka, vzgoje in izobraževanja ter opravljanja turističnih storitev najvišje kakovosti;
5. zagotovitev možnosti za obstoj in razvoj prebivalstva na tem območju;
6. varstvenim zahtevam prilagojena izpeljava postopka lastninjenja družbene lastnine na zavarovanem območju.

2. Glavne rešitve

Za Škocjanske jame, izjemno pomemben del naše naravne in kulturne dediščine, bo s sprejetjem

zakona o regijskem parku kot najprimernejši obliki akta o razglasitvi, ki ustreza tudi mednarodnim zahtevam, dana zadovoljiva podlaga za učinkovito in uspešno varstvo ter temu prilagojen razvoj zavarovanega območja. S tem bo zadoščeno tudi UNESCO-vim zahtevam za zavarovanje spomenikov, uvrščenih v njegov Seznam svetovne dediščine, s pravnimi akti, individualno sprejetimi na najvišji državni ravni.

Regijski park je glede na zakonske opredelitve in vsebinske možnosti edina primerna varstvena kategorija zavarovanega območja, ki zadošča vsem zahtevam za učinkovito ohranjanje vrednot območja Škocjanskih jam ob hkratnem uresničevanju drugih, z varstvom skladnih interesov. V ospredju tega območja je namreč povezanost območij prvobitne naravne in kulturne krajine s svojstveno kulturno dediščino v tipično pokrajinsko in naravno celoto. Na ta način bo s predlaganim povečanjem zavarovanega območja hkrati zadoščeno tudi UNESCO-vim zahtevam. Ob tem bo opredeljen družbeni odnos do vseh posebnosti in izjemne lepote "naravnega spomenika Škocjanskih jam", kakor so navedene v obrazložitvi vpisa v Seznam svetovne dediščine.

Regijski park Škocjanske jame bo združeval in zagotavljal ustrezen razvoj predvsem izredno značilne in v svetovnem merilu neponovljive kraške pokrajine, kjer je na enem mestu največ strnjenih kraških pojavov, skupaj s spletom jam, udornih vrtač, posameznih kulturnih spomenikov ter vseh treh naselij, kot dela kulturne dediščine. Enkratna zastopanost rastlinstva in živalstva, združenega v neposrednem sožitju na izredno majhnem prostoru pomeni izpolnitev pogoja, določenega z zakonom, da so regijski parki namenjeni predvsem ohranjanju naravnih ekosistemov, vzgoji in izobraževanju, pa tudi usmerjeni rekreaciji.

Zaradi svoje velike odvisnosti od obstoječih in možnih ekoloških rizičnih dogajanj v bližini zavarovanega območja bo določeno zunanje vplivno območje parka pred-

vsem v porečju Reke, kjer so prepovedani vsi posegi in vse dejavnosti, ki lahko ogrozijo park.

Z ustanovitvijo javnega zavoda kot posebne strokovne organizacije za varstvo parka in opravljanje nekaterih posebnih nalog varstva parkovnih vrednot bo to zavarovano območje dobilo upravljalca, ki bo zagotavljal ohranitev in tudi strokovno predstavitev zavarovanega območja.

S preходом sedanjega družbenega premoženja na območju parka v javno lastnino, katere upravitelj bo država, bosta zagotovljena pravna in ekonomska podlaga za vzdrževanje in zagotavljanje finančnih in drugih ukrepov, potrebnih za ohranitev in razvoj tega območja.

Gospodarsko podjetje, ki je del zavarovanega območja upravljalo do zdaj in zgradilo nekatere pretežno turistične objekte, bo imelo po izpeljanem postopku lastninjenja ob izpolnjevanju pogojev za podelitev koncesije prednostno pravico do prve podelitve koncesije.

Finančne in druge posledice zakona

Menimo, da bi kot neposredno finančno posledico sprejetja tega zakona morali iz državnega proračuna zagotoviti 16.000.000 tolarjev. V tem znesku so ovrednoteni ustanovitev javnega zavoda in potrebna sredstva za njegovo delovanje v letu 1994 (ko je predlagatelj pričakoval, da bo predlog zakona sprejet na jesen 1994! - op. uredništva). V novoustanovljenem javnem zavodu bi potrebovali za opravljanje vseh v zakonu določenih nalog skupaj z nadzorno službo 6 ali 7 redno zaposlenih ljudi.

Druge posledice tega zakona ne pomenijo neposrednega finančnega bremena za državni proračun. Gre predvsem za posredne finančne mehanizme, ki so ključnega pomena za uresničitev ciljev zavarovanega območja in hkratnega razvoja domačega prebivalstva. Te mehanizme mora zagotoviti država zlasti z ustrezno davčno zakonodajo

in s temu prilagojeno socialno politiko. Zastavljeni cilji bodo deloma doseženi že s stalno prisotnostjo ter skrbjo na območju, pa tudi z upoštevanjem prednostnih nalog tega območja na drugih področjih, kot so kmetijstvo, gozdarstvo, turizem, ipd.

Država bo torej zagotavljala vključevanje razvojnih, tudi socialnih sestavin, ki so namenjene za izboljšanje življenjskih in delovnih razmer domačinov, obnavljanje

stavbne dediščine ter oživljanje tradicionalnega kmetijstva v povezavi s turističnim razvojem.

Regijski park Škocjanske jame bo združeval in zagotavljal ustrezen razvoj predvsem izredno značilne in v svetovnem merilu neponovljive kraške pokrajine, kjer je na enem mestu največ strnjenih kraških pojavov, skupaj s spletom jam, udornih vrtač,

posameznih kulturnih spomenikov ter vseh treh naselij, kot dela kulturne dediščine. Enkratna zastopanost rastlinstva in živalstva, združenega v neposnemljivem sožitju na izredno majhnem prostoru pomeni izpolnitev pogoja, določenega z zakonom, da so regijski parki namenjeni predvsem ohranjanju naravnih ekosistemov, vzgoji in izobraževanju, pa tudi usmerjeni rekreaciji.

ZARAŠČANJE KRASA

- DA ALI NE?

Peter Skoberne

dipl. biolog - svetovalec predstojnika Uprave R Slovenije za varstvo narave

V enem izmed zgodnjih osnutkov o slovenski strategiji varstva narave smo smelo zapisali: "ohraniti je treba vse značilne tipe kulturne krajine"... Ko pa smo začeli trditev preverjati v praksi, so se začele težave. Odgovoriti je bilo treba na vprašanje, kaj je značilna kulturna krajina?

Značilnost kulturne krajine je namreč, da v nekem prostoru in času zgolj odslikava razmerja med človekom in naravo. In medtem ko prostorske pogojenosti ni težko opredeliti, povzroča velike preglavice časovna razsežnost. Za vsako obdobje je namreč značilen svojstven gospodarski, družbeni, tehnični in miselni okvir, ki se postopoma povsem spontano pokaže v krajini. Vseč so nam bolj določeni vzorci; v njih najdemo estetske, to je lepote prvine, medtem ko druge odklanjamo.

Tako, na primer, pri kraški vasi občudujemo estetske in funkcionalne ali uporabne rešitve človekovega prilagajanja naravnim danostim (upoštevanje burje, kamnite ograde, cenjena plodna zemlja, razpoložljivi gradbeni materiali) in zgražamo se nad nesmiselno razsejanimi, mnogokrat celo črnimi gradnjami v zadnjih desetletjih. Pa vendar je v obeh primerih krajina značilna. V prvem je odraz časa, v katerem je bil človek prisiljen za ceno preživetja v največji meri upoštevati naravne danosti, medtem ko se v drugem kaže preobilje, ki ga družba ni zmožna uravnavati...

Morda je to nekoliko poenostavljen primer, ki pa vendar dokazuje, da je pojem "značilnost" časovno pogojen, dinamičen in da ga moramo v tem smislu opredeliti tudi za varstveno rabo.

Tri možnosti za ohranjanje kulturne krajine

Opredelimo lahko naslednje tri možnosti ohranjanja kulturne krajine:

1. Ohranjati določen krajinski tip s tem, da določimo značilne prvine, jih normiramo ter zagotavljamo sredstva za blažitev posledic vseh omejitev, ki prizadenejo ljudi na teh območjih zaradi normativnih ukrepov. Na ta način lahko vzdržujemo poljuben videz krajine. Odvisno je le, kako dobro znamo ta njen videz določiti in koliko sredstev je na voljo.

2. Ohranjati logiko razvoja krajine. To možnost smo zapisali v Strategijo o varstvu narave. Bistvo in hkrati šibkost je v opredeljivosti ali določljivosti pojma "logika razvoja". Takšno razmišljanje namreč upošteva časovno razsežnost, je pa hkrati tudi težje določljivo... Kakšen razvoj krajine je logičen? S katerega stališča? Z gospodarskega, naravovarstvenega? Če so projekcije ali zamisli dovolj dolgoročno naravnane, potem se izhodišča približajo in niso več ključna... Problem je, ker pri odločanju razmišljamo kratkoročno; tu pa so razlike dosti večje.

Načelno pomeni logika razvoja s stališča varstva narave (in hkrati tudi dolgoročno gospodarskega!) približevanje sonaravnemu načinu življenja. Torej približevanje takšnemu načinu življenja, ki zahteva najmanjšo možno porabo energije in čim bolj sklenjene poti kroženja snovi.

Obstoja tudi prenosorazmerna povezava med sonaravnim načinom življenja in estetskim dožemanjem krajine. V tem primeru uporabljamo krajino le kot indikator ali kazalec razvoja, na videz krajine pa vplivamo posredno, na primer z uravnavanjem gospodarskih procesov... Tako ima, denimo, odločitev o vstopu v Evropsko zvezo za posledico uveljavitev določene kmetijske politike, povzroči spremembe v načinu pridelovanja (intenzivnejša obdelava na večjih površinah, izginjanje drobnih pridelovalnih struktur), v izboru kultur, povzroči socialne spremembe (spremembe v deležu kmečkega prebivalstva) in podobno, s tem pa se spremeni tudi podoba krajine. Zato smo že pred zelo težko odločitvijo: ali vzdrži odločitev o vstopu v Evropsko zvezo načelo o logičnem razvoju?

Spontano popuščanje logiki razvoja krajine, značilno za naše prednike, se čedalje bolj umika zavestnemu, ki prinaša poleg kupa težav še večjo odgovornost.

3. Prepuščanje naravnemu razvoju lahko razumemo v določenih primerih tudi kot logično za določeno razvojno stopnjo, ali pa zavestno v nobenem primeru ne ukrepamo proti naravnim sukcesijam. A tudi v tem primeru smo, podobno kot v prvem, odvisni od neposrednih finančnih, denarnih mehanizmov (odškodnin).

Zaraščanje travnikov pod Socerbom

Foto: Peter Skoberne

Kakšno podobo krasa torej ohranjati?

Kako bi ta razmišljanja naobmilni na kras? ... Sprehodimo se skozi čas in si oglejmo nekaj značilnih podob tega območja!

Prva podoba je Kras, poraščen z gozdom; druga podoba Krasa je gola, kamnita pokrajina; za naslednje časovno obdobje so značilna pogozdovanja Krasa, predvsem s črnim borom, in temu ustrezna podoba; danes pa se soočamo z obsežnim naravnim zaraščanjem travnatih površin in spet z drugačno podobo... Katero izmed teh podob ohranjati?

Tretje izhodišče **(3.)** daje prednost gozdnatemu krasu kot končni stopnji njegovega naravnega razvoja; prvo izhodišče **(1.)** zagovarja obnovitev kulture krajine tridesetih let tega stoletja ali morda katerega drugega obdobja; drugo stališče **(2.)** pa poskuša najti srednjo pot med obema skrajnostima.

Vendar je logiki razvoja krasa težko slediti. Samo v tem, 20. stoletju, sta to območje prizadela najmanj dva pomembna dogodka - gospodarska kriza in prva svetovna vojna, nikakor pa ne smemo zanemariti tudi pečata njegovega stihijskega, nenačrtnega in neobvladljivega razvoja zadnjih desetletij! Zaradi nasilnih dogodkov je bila prekinjena ali vsaj načeta stalnost njegovega razvoja...

Današnja identiteta ali prepoznavnost Krasa je preveč usmerjena v preteklost, ki je ni več. Morala bi seve-

da na njej temeljiti, zbrano modrost in izkušnje pa prenašati v prihodnost. Prepoznavnost je zanimiva zlasti za turizem, toda sama zase je procelje razpadajoče zgradbe, če hkrati ni opredeljena tudi v kmetijstvu, gozdarstvu, industriji in če se je ne zavedajo in je ne živijo domačini. Zato je treba poiskati pretrgane razvojne niti in jih speljati v urbanizem, v načrtovanje prostora, v politične odločitve. Potem bo tudi manj dilem, saj bodo odločitve temeljile na modrosti, ki je značilna za naravne danosti območja, ne pa na nostalgčni zagledanosti v preteklost!

Kaj pa zaraščanje Krasa?

Ustavimo se na kratko še pri vprašanju o zaraščanju krasa! V zadnjih desetletjih smo pričeli izjemno pestremu travniškemu rastlinstvu. S stališča varstva narave je ta proces dober. Ker se je obseg paše močno zmanjšal, so se določene rastlinske vrste lahko bujno razširile. Z nadaljnjim opuščanjem paše in košnje se travniki zaraščajo, zato upadeta številčnost svetoljubnih travniških rastlin in njihova biotska raznovrstnost. To s stališča varstva narave ni nič tragičnega, saj tako vse te vrste ostajajo ter se bodo v ugodnih življenjskih razmerah ponovno pojavile. Biotsko raznovrstnost moramo namreč upoštevati v celotni strukturi, v procesih in v dovolj dolgem časovnem obdobju. **Mnogo bolj kritično, kot če travnik preraste gozd po naravnih poti, je, če človek travnik pozida.**

Zato s tega stališča avtocesta čez kras dejansko prizadeva naravo - neposredno s pozidavo in prometom, posredno pa zato, ker prereže celovito območje.

Verjetno je najbolj sprejemljiva rešitev, da na nekaterih omejenih območjih s subvencijami ali z denarno pomočjo spodbujamo določeno tradicionalno rabo krajine in vzdržujemo kulturno krajino nekega obdobja (morda območje Škocjanskih jam?). Kjer ni zanimanja za tako rabo, pa krajino prepustimo naravnemu razvoju!

CESTNI PROMET OGROŽA KRAS IN KRAŠKO VODO

Mag. Janja Kogovšek

dipl. inž. kemije - raziskovalna svetnica na Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Postojna

Promet na naših cestah vse bolj narašča. Pri tem pa le malokdo pomisli, da lahko onesnažuje okolico. Vse pogostejše tudi slišimo, da je prišlo v prometni nesreči do izlitja nafte ali kakega drugega tekočega tovora v bližino okolico. Če se to zgodi na kraškem svetu, vemo iz izkušenj, da nafta zelo hitro odteče v kraško notranjost, kjer nimamo več nadzora nad njo. Posebno zaskrbljujoče je, če se to zgodi v bližini kraškega izvira, ki je zajet za oskrbo prebivalstva z vodo.

Izlivi nafte v prometnih nesrečah

Če pride do takega izlitja snovi na kraškem območju, kjer so že ugotovili podzemeljske vodne povezave ali so raziskovali in ugotavljali zaledje zajetega izvira zaradi določitve njegovih varstvenih pasov, lahko predvidevamo, kje in kdaj se bo izlita snov pojavila.

Takšno je bilo, na primer, izlitje nafte pri Obrovu 12. oktobra 1994, ko se je dalo napovedati, da se bo nafta z veliko verjetnostjo pojavila v zajetju Rižane in v izviru Osapske reke, in kar se je pozneje tudi potrdilo... Težje je bilo napovedati smer odtoka nafte leto prej, ko je prišlo do njenega izlitja pri Kozini in je niso določili na nobenem izmed opazovanih mest... Sicer pa prihaja do takih izlivov kar pogosto, veliko prepogosto!

Če nimamo predhodnega znanja o raztekanju podzemeljskih voda na kraju izlitja nevarnega tovora, kot je to v največ primerih, lahko le ugibamo, kje in kdaj se bo izlita snov pojavila. Iz dosedanjih opazovanj vemo, da se le majhen delež izlite snovi ponovno pojavi, oziroma se pojavi v sorazmerno nizkih koncentracijah, pogosto blizu meje določljivosti. To je verjetno vzrok, da je na opazovanih izvirih največkrat sploh ne določimo, dovolj pa ni za trditev, da se v določenem izviru ni pojavila. Hkrati je velika verjetnost akumulacije ali nabiranja teh snovi v kraški notranjosti.

Vsekakor se moramo zavedati, da o obnašanju nepolarnih snovi - to je snovi, ki se v vodi ne raztapljajo, se z njo ne mešajo - še skoraj nič ne vemo. Zato bi jih bilo treba takoj začeti raziskovati, saj vemo, da je pot do uporabnih rezultatov dolga. Še posebej, če gre za tako zapleten sistem, kot je pretakanje podzemeljskih voda v krasu. Sedaj potekajo le laboratorijske raziskave o razgradnji nafte s pomočjo bakterij *Pseudomonas*, ki zajemajo tako ravne kot sklenjene verige ogljikovodikov ter aromatske ogljikovodike. Delajo jih na Inštitutu Jožef Štefan v Ljubljani. Te bakterije so tudi v prsti, žal pa je na krasu plast prsti tanka in iz izkušenj vemo, da nafta in druge snovi po izlitju zelo hitro prodirajo skozi prst v kamninsko osnovo.

Vsekakor bo oziroma bi novo znanje o razgradljivosti sestavin nafte in tudi znanje o pretakanju nepolarnih snovi v krasu, kot je nafta, pomagalo v prihodnosti učinkoviteje odpravljati težave v prometnih nesrečah, v katerih pride do izlitja naftnih derivatov. In sprašujemo se, kakšna nesreča in kako velike njene posledice bodo potrebne, da bodo te raziskave sprožile?

Gradimo nove ceste

Vse bolj pomembni postajajo problemi in vprašanja v zvezi z onesnaževanjem krasa zaradi cestnega prometa, predvsem zaradi gradnje novih avtomobilskih cest v Sloveniji. Gradnja nekaterih se je že razmahnila, številne pa bodo začeli graditi v bližnji prihodnosti.

Poleg intenzivnega onesnaževanja krasa po izlitjih v prometnih nesrečah pa onesnažuje okolje promet tudi v normalnih razmerah zaradi izpušnih plinov in obrabe določenih avtomobilskih delov ter zaradi zimskega soljenja cestišč in posipanja proti poledici... Zrak se onesnažuje s plinskimi produkti, tla pa se onesnažujejo s soljo in s peskom ter z drobnimi delci, ki se usedajo na bližnje rastlinstvo in prst. Vse to onesnaženje padavine spirajo s cestišča in ga odnašajo v bližnjo okolico.

Onesnaževanje v normalnih razmerah

Odsek za fizikalno kemijo in kemijo okolja Inštituta Jožef Štefan v Ljubljani je ugotavljal vpliv prometa oziroma izpušnih plinov na okolico cest. Ugotovili so le povečane koncentracije svinca v rastlinstvu v razdalji do desetih metrov od ceste, medtem ko na oddaljenosti 50 metrov ni bilo povečanih vsebnosti. Zaznali niso tudi povečanih vsebnosti kadmija, niklja, bakra in cinka, prav tako tudi ne povečanja težkih snovi v zemljini. Druga raziskava, ki jo je opravil Oddelek za geologijo ljubljanske Fakultete za naravoslovje in tehnologijo, pa je pokazala povečane vsebnosti svinca, cinka in niklja v tleh v do petmetrski oddaljenosti od ceste v površinski plasti v cestnih usekih in strmih vzponih.

Na osnovi teh ugotovitev lahko povzamemo, da je onesnaževanje zaradi prometa s plinskimi izpuhi sorazmerno majhno, čeprav so možnosti, da se onesnaženje, ki se ne akumulira v rastlinstvu in prsti, spira v kraško notranjost.

Del onesnaženja zaradi prometa pa se nabira na cestišču. Tega spirajo padavine, tako da se ta del onesnaženja odraža v sestavi odtekajočih voda oziroma tekočin s cest. Te z manjših cest odtekajo neposredno v bližnjo okolico. Z avtocest, kakršna je tudi avtocesta Ljubljana-Razdrto, odtekajo na nekraških območjih naravnost v okolico in se postavlja le vprašanje o njeni zadostni požiralnosti. Na prepusnih kraških območjih, na katerih je odtok voda s cestišča speljan zaradi možnih izlivov naftnih derivatov v prometnih nesrečah čez lovniške olj, odtekajo vanje tudi vse tekočine s cestišča, iz lovniških olj pa tudi odtekajo neposredno v kras. S primernim vzdrževanjem lovniških olj so ta kraška območja sicer zavarovana pred izlivi naftnih derivatov, medtem ko niso zavarovana pred drugim onesnaženjem. To onesnaženje je odvisno od sestave odtekajočih voda in od njihove količine.

Na Inštitutu za raziskovanje krasa RZC SAZU v Postojni smo v okviru proučevanja vpliva površinskega onesnaženja na prenikajočo kraško vodo spremljali tudi sestavo vode, ki odteka z avtoceste. Od leta 1992 smo ga merili in analizirali na odseku avtoceste Ljubljana-Razdrto blizu Postojne ob najrazličnejših padavinskih razmerah (16 vzorcev). Vzorce smo zbirali na dotoku vode v lovniški olj pri Stari vasi in na njegovem iztoku. Tako smo dobili najmanjše in največje vrednosti opazovanih parametrov. Podrobneje pa smo proučili spreminjanje posameznih

parametrov med posamičnimi padavinskimi dogodki (7 dogodkov s 44 vzorci).

Specifična električna prevodnost ob zimskem soljenju avtocest s cestišč odtekajoče tekočine (ta kaže količino raztopljenih snovi, ki prevajajo električni tok) je predvsem odraz vsebnosti kloridov. Teh je po meritvah od 160 miligramov do 13,9 gramov v enem litru. Meritve motnosti zaradi spiranja trdnih delcev s cestišča so pokazale sorazmernost količine trdnih delcev s količino organskega onesnaženja (meritve biokemijske in kemijske potrebe po kisiku). Posebno veliko je bilo to onesnaženje ob prvem spiranju cestišča po poletni suši, ko je biološko razgradljivi del onesnaženja v enem litru analizirane tekočine s cestišča porabil 84 miligramov kisika, kemično razgradljivi del onesnaženja v enem litru analizirane tekočine pa je porabil kar 2500 miligramov kisika. Ob izdatnih nalivih in po dobro spranem cestišču pa so bile te vrednosti znatno nižje - za biološko razgradljivi del onesnaženja 2,3 miligrame kisika in za kemično razgradljivi del onesnaženja 21 miligramov kisika!

Zaskrbljujoč je zlasti velik delež težko razgradljivega onesnaženja (90 do 97 %). Analize o vsebnosti svinca in kadmija so pokazale, podobno kot meritve organskega onesnaženja, velika nihanja glede na razmere ob vzorčevanju. Vrednosti za svinco so nihale od 65 mikrogramov do 1,9 miligrama v enem litru analizirane vode; v nekaj primerih smo ga izmerili celo 11 miligramov. Kadmija smo določili od 16 do 250 mikrogramov v enem litru analizirane tekočine. In merili smo tudi sulfate in nitrate, za katere pa smo zabeležili le manjša povečanja.

Seveda so vse navedene meritve trenutno ugotovljene vrednosti in so pokazale na intervale, zaporedja, v katerih nihajo merjeni parametri. Izkazalo se je, da so meteorne vode (dež, sneg), ki odtekajo s cestišča, onesnažene in da jih ne moremo obravnavati kot čiste ter jih brez pomislekov spuščati v kraško okolje. Za količinsko ovrednotenje onesnaževanja pa bi potrebovali povprečne vrednosti posameznih parametrov ob znanih količinah odtekajočih snovi.

Ker smo merili tako tekočino, ki je odtekala s cestišča v lovniški olj, kot tudi tekočino, ki je iz njega odtekala, smo ugotovili, da se v lovniški pri manjših dotokih trdne nečistoče dobro usedajo in da se tam tudi zgoščajo. Torej ima lovniški olj tudi vlogo sedimentacijskega bazena ali usedalnika. Res pa je, da prvi močan in trajnejši dež to

onesnaženje temeljito premeša in spere na ravnost v kras!

Kakšne rešitve so ponujajo glede na sedanje znanje?

Opisana spoznanja kažejo na smiselnost praznjenja lovniških olj in odstranjevanja usedlih nečistoč, na primer po prvem dežnem spiranju cestišča po poletni suši pred izdatnimi jesenskimi padavinami. Tako bi bili lahko že obstoječi lovniški olj na avtocesti Ljubljana-Razdrto dvonamensko uporabni. Po naših dosedanjih opazovanjih pa lovniški olj skoraj zagotovo ne bi ulovil in zadržal morebitnega izlitja škodljive tekočine v prometni nesreči, ker je v njem raven vode kot zaporne tekočine prenizka, pa bi škodljiva tekočina direktno odtekla v kras. Prav zato je nujno treba kontrolirati lovniške olj ob avtocesti in jih redno vzdrževati - čistiti, kar ne terja veliko denarja!

Pri gradnji novih avtocest čez kras bi bilo vsekakor smiselno izbrati boljše rešitve za usedanje, če ne kar ustrezno čiščenje odtekajočih voda. Še zlasti tam, kjer je cestišče speljano čez vodozborna območja zajetih izvirov za oskrbo prebivalstva z vodo. Vse preveč je še živ spomin na pojav nafte v Rižani po njenem izlitju v prometni nesreči pri Obrovu v letu 1994 in na vse težave pri oskrbovanju prebivalstva z vodo iz drugih virov. In pri tem niti ne omenjam problema s poravnavo stroškov za nujne analize, ki so bile potrebne samo za ugotavljanje nafte v vodi, kaj šele stroškov, ki bi jih terjala sanacija, odprava posledic, če bi bila nujna!

Tega problema pa, seveda, ne bomo rešili, če bi transport nevarnih in škodljivih snovi preusmerili po drugih poteh čez kras, saj bi ga s tem le prenesli drugam, nikakor pa rešili. Pri tem se moramo zavedati, da je kar 43 % ozemlja Slovenije kraškega, da ta kras hrani za nas zadostne količine zaenkrat še kakovostne vode - osnovne človekove dobrine. In še je čas, da jo začnemo primerno varovati, saj je bilo storjenih že preveč napak, iz katerih bi se morali kaj naučiti. Seveda, če res drži ljudski pregovor: "Na napakah se učimo"

Dve krasoslovni šoli Inštituta za raziskovanje krasa

KRASU ZVEDETI KAJ VEČ

Mag. Janja Kogovšek

Slovenski matiči Kras velja po svetu kot referenčni kras, ki ga vsako leto obiščejo tuji raziskovalci. Ker je dobro razvit, najdemo na njegovem površju in v njegovem podzemlju izrazite kraške pojave, prave lepe šolske primere. Zato smo na Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU želeli ta naš kras, njegove oblike in tudi dogajanja na krasu z najrazličnejših vidikov podrobneje predstaviti domačim in tujim raziskovalcem, študentom ter vsem tistim, ki želijo kras spoznati ali o njem zvedeti kaj več, pa tudi tistim, ki se z njim ukvarjajo. Septembra 1993 smo tako pod okriljem Slovenske nacionalne komisije za UNESCO organizirali prvo mednarodno krasoslovno šolo z naslovom "Klasični Kras". Finančno so jo podprli ministrstvo za znanost in tehnologijo, ministrstvo za šolstvo in šport in Slovenska nacionalna komisija za UNESCO.

V šoli smo dopoldanska predavanja dopolnili s popoldanskim terenskim delom. V treh dopoldnevih se je zvrstilo 18 predavanj, med njimi sedem iz tujine, v popoldnevih pa smo si vse ogledali v naravi - primere površinskih kraških oblik, predvsem pa velik del Škocjanskih jam in kontaktni kras Brkinov.

Kar osem predavanj je obravnavalo Škocjanske jame; predstavljena sta bila projekt o Škocjanskih jamah in inventarizacija naravne dediščine, podrobno so bili razloženi ime kras in njegova zgodovina, geološke raziskave v Veliki dolini, kontaktni kras Brkinov, človekov vpliv na Škocjanske jame, ki se odraža v kakovosti reke Reke, in prenikle vode v jami. Šola je obravnavala tudi korozijo na krasu. Precejšnji del teh referatov je predstavil rezultate raziskav v Škocjanskih jamah, ki jih je opravil v okviru projekta o

speleoloških in ekoloških raziskavah Škocjanskih jam Inštitu za raziskovanje krasa ZRC SAZU.

Skupaj je bilo v šoli 36 udeležencev, med njimi šest profesorjev, raziskovalci in študentje. Kar 13 udeležencev je bilo iz tujine in sicer iz: Češke, Francije, Italije, Poljske, Rusije in ZDA. Tako je prišlo do neposredne izmenjave rezultatov, metod in ugotovitev med raziskovalci in do prenosa njihovega znanja študentom, ki se šele seznanjajo z značilnostmi in problemi krasa. Udeleženci šole so bili zadovoljni s predstavitvijo našega Krasa, zato smo se odločili, da v letu 1994 organiziramo 2. mednarodno krasoslovno šolo.

Drugo mednarodno krasoslovno šolo smo organizirali junija 1994. Njen naslov je bil "Kraška polja". Zasnovana je bila podobno kot prva. V treh dopoldnevih se je zvrstilo 19 predavanj z vodilno tematiko o kraških poljih in s poudarkom na človekovi povezanosti s krasom, o kraški hidrologiji, o geoloških razmerah ter o varstvu kraškega okolja. Skupina 14 slovenskih raziskovalcev je predstavila problematiko naših kraških polj, pet tujih predavateljev pa je predstavilo primere njihovega krasa.

Terensko delo ob popoldnevih je podrobno predstavilo kraška polja Notranjskega podolja, zadnji dan pa dolenska kraška polja; seveda ob stalnem izmenjavanju mnenj v razpravah o določenih problemih.

Izmed 44 udeležencev šole jih je bilo devet iz tujine in sicer iz: Češke, Francije, Hrvaške, Italije, Madžarske in Slovaške.

Za spomlad 1995 načrtujemo 3. mednarodno krasoslovno šolo, za katero razmišljamo, naj bi poglobljeno obravnavala problematiko vrtač in udornic.

KDOR HOČE VIDETI, MORA GLEDATI S SRCEM

(Saint Exupery)

OGROŽENA RASTLINA LJUBLJANSKEGA BARJA

Med samonikle barjanske rastline, ki so ogrožene zaradi človekovih nasilnih posegov v naravo, sodi **močvirska vijolica** (*Viola palustris*). Uvrščena je v Rdeči seznam ogroženih praprotnic in cvetnic Republike Slovenije, ki je bil v okviru svetovne akcije narejen po merilih IUCN v letu 1989 v Ljubljani.

Z umetnimi spremembami življenjskega prostora rastlin in živali na Ljubljanskem barju človek v zadnjih nekaj desetletjih ni ničesar pridobil, človeštvo pa je marsikaj izgubilo. O slabem okolju in načetem naravnem ravnotežju namreč nemo priča vse več ogroženih in izumrlih rastlinskih vrst in vedno manjša število tistih, ki uspejo premagati nasilne spremembe in živeti dalje skupaj z nami in našimi zanamci.

Foto: Peter Skoberne

Tudi mesto Ljubljana podpira revijo Kras
v njenih prizadevanjih za ohranitev naše naravne in kulturne dediščine!

Hit

je eno izmed največjih slovenskih turističnih podjetij.

Po uspešnosti in aktivni poslovni strategiji izstopa iz slovenskega povprečja. V turistično ponudbo Slovenije vnaša sveže, vedno nove storitve.

Hit

dokazuje pomen povezovanja turizma s kulturo, z umetnostjo in vsem, kar življenje osmišlja in plemeniti. Hitove muze, Kogojevi dnevi, festivali, razstave in še veliko drugega oživljajo obnovljeno kulturno dediščino in dajejo duha prijetnim umetniškim in prijateljskim srečanjem.

HIT - POKLON UMETNOSTI